ЕТНОҐРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

видає

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. II.

Під редакциєю

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

У ЛЬВОВІ, 1896.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Сповняючи висловлене в передмові до т. І Етноґрафічного Збірника, Наукове Товариство імени Шевченка виступає сього року з томом другим. Помножити число томів етноґрафічного видавництва материяльні засоби сього року ще не позволили. І сей том, як і попередній, містить материял досить ріжнородний і зібраний в ріжних кутках нашої просторої вітчини; редакция не бачила в тім шкоди, бажаючи заступати по змозї етноґрафічні студиї цілої териториї українсько-руської.

Більшу частину сього тому займає материял про галицьких лїрників, зібраний д. Володимиром Гнатюком в повіті Бучацькім і упорядкований ним з ласкавою участию дра Ів. Франка. Збирач мав на меті головно — представити репертуар галицького лїрника, тому подав чимало вариянтів вже звістних звідки инде пєс (в збірниках Вересая, Головацького, в Богогласнику і ин.) і кілька польських віршів, що сьпівають руські лїрники, до сього долучені цікаві звістки про житє й звичаї лїрників, записані від них же, і словарець лїрницької потайної мови, що доповнює собою ранїйше зроблені збірки Боржковського, Николайчика, Студинського і т. и. Вкінци додано кілька молитов і прохань старечих (жебрацьких), записаних проф. В. Шухевичом.

Замітки етноґрафічні з Угорської Руси представляють собою виїмки з етноґрафічної описи угорських Русинів, зладженої для Етноґрафічного Збірника сьвящеником з Угорської Руси о. Юрием Жатковичом; за згодою автора д. В. Гнатюк вибрав з неї найбільш цікаве з погляду етноґрафічного й приготував до друку. При надзвичайній бідности етноґрафічних відомостей про угорських Русинів замітки й спостереження о. Жатковича, думаємо, будуть цікавими й користними; заразом вони представляють як би вступ до етноґрафічних материялів, зібра-

них в екскурсиях на Угорщині нашими співробітниками і призначених до оголошення в одному з близших томів Збірника[1])

Том закінчуєть ся етноґрафічними материялами з Кубаньщини, зібраними і приготованими до друку д. Митрофаном Дикаревим, паралєлї з етноґрафічної лїтератури подано після тексту, а в кінцї доложено покажчик річей і мотивів казкових.

М. Грушевський.

---

[1]) При перегляді показалось, що деякі угорські слова й місцеві ідиоми, толковані взагалї в текстї і в потках, зістались в статі о. Жатковича непоясненими і можуть утрудняти розуміннє; подаємо тут їх толкованиє, зроблене дд. В. Гнатюком і Ю. Жатковичом: баґа — недогарки з люльки; біґарь — палиця; ґаті з рамами — сподні обшиті; з стряпками — незарублені; деревище — трупа; дзер — сироватка; дзяма — борщ; змагаве — розжива; катуви — вояки; килавіє — обростає наростами; кобель — корець; копач — патик; кстити — хрестити; лабош — горнець; лакітки (не лякітки) — ласощі; на руби — на виворіт; няпько — батько; онь — аж; опровід — похорон; паленята — коржики; пантлик — стрічка; пой — іди; подолок перед спідниці; реклик — коротка свита; ришкаша — рижова (рисова) каша; ровти — громади; ротота — яєчня; росуль — борщ з капусти; сокотати — переховувати; сукати — терти; талька (не тялька) — округле корито; твердо — старанно; Товти — Словаки; токан — рід кулешї; токмити — згожувати; укопати — вибити; фодра — криза, бризжі; хаща — лїс; хертика — сухота; чакан — топір; честовати — шанувати; чичка (не гичка) — китиця з квіток; ширинка — хустинка; шпинець — Helleborus niger; ярець — ячмінь. Заразом справляємо деякі помилки: на с. 22 ряд. 22 зв. надр. х о р о ч ь, треба: х о р о г о; с. 35 р. 15 зв. надр. п т а ш к и треба п л а т к и; р. 13 зн. р о з п у т у т ь треба р о з п у т а у т ь; 31 р 6 зн. Т и с у треба Т и с и; 31 р. 1 зн. б л е з е н с т в о треба б л а з е н с т в о.

ЗМІСТ II ТОМУ.

З м і с т.

Зміст.

ЛЇРНИКИ.

Лїрницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. и. про лїрників повіту Бучацького.

Зібрав в вереснї 1895 року

Володимир Гнатюк.

I.

Деякі звістки про лїрників, списані з оповідань лїрника Якова Златарського на прозвище Москвина, в Жижномири пов. Бучацького.

Як кожде ремесло має своїх „майстрів“ і „учеників“ або „хлопцїв“, так і в лїрників є. Щоби стати лїрником і могти випрошувати собі милостинї, треба на се науки. На науку приймає ся калїк між 9—30 роком житя; як має хлопець 12 лїт, тогди „са́ми до́брий“; як має 25 лїт, то „мо́жи сьа ще у̂чи́ти“; понад 30 вже „за старий“. Як довго принятий має позіставати в науцї, се залежить від угоди: приймають на три, чотири, пять, найбільше шість лїт. Час науки залежить також від того, чи ученик спосібний, чи тумановатий, чи більший, чи меньший. Як меньшого приймають, то не вчать його від разу, лиш ним послугують ся, тому й довше він мусить бути. Старшого, понад 20 лїт, приймають на науку лиш на оден рік, бо „він розумі́йи, шчо йиму́ то́го потрібно, тому́ сам на се́би настига́йи“. Коли на „тирміна́цийу“ приймають на роки, тогди не жадають від ученика плати, бо він мусить послугувати; колиж приймають старшого, лиш на оден рік, то він мусить за науку заплатити 20—30 зл.; як має сам гроші, то платить сам за себе, як не має, то платять за него ті, що єго віддають на науку, родичі або кревні.

Хлопець мусить зіставати в науцї аж до визвілки. Челядників, як при иньших ремеслах, між лїрниками нема: по визвілцї кождий стає самостійним і може йти на власну руку просити.

Підчас „тирмінáцийі“ хлопці називають свого шефа ґаздою або майстром і мусять єго ві всїм слухати; коли знайдесь який непослушний, то єго карають; коли непослушний сильний і має тілько літ, що сам не дасть ся укарати, тогди оден „вчений“ переказує до другого: „там прийди такий і такий, він зробйу тото і тото, його майиш строфувати“. Коли непослушний такий появить ся, тодї другий вчений здирає з него хоть 2—3 риньскі; якби провинник ще й тодї не послухав, тодї змовляєсь проти него більше „вчених“ і ті чекають аж доти, доки їм не попадесь в руки: тодї вже мусить те зробити, що єму скажуть, бо інакше то возьмуть у него лїру, розібють її навіть — але не бють провинника нїколи.

Час науки можна скоротити, а то коли ученик „ў дóбрі злáгоды“ і слухає — на пів року, або на кілька місяців. Як не поступає собі відповідно, то можна час науки продовжити, найменше на шість тижднів, а найбільше на оден рік. Часом надслугуєсь шість тижднів (більше нї) понад угоджений термін, але не за кару, лиш за те, що довший час єго нїкуди не посилає ся задля якихсь важних причин, а через те учитель поносить страту, або ученик хорує і також причиняєсь до утрати ґазди і т. и.

Коли хто вчить ся за гроші, то вже тим не розпоряджує ґазда; він сам мусить дивитись, щоби як найскорше навчити ся; як навчить ся за два місяцї, може собі відійти, як за більше — то мусить більше місяців бути у майстра.

Наука розложена тим способом: насамперед учить ся молитов; як хлопець їх перейме, вчить ся просьби, дальше пісень (се звичайно найдовше треває), а в кінци грати на лїрі; грати може за два місяцї вивчитись, а часом і скорше. Перед самим відходом вчить ся таких „кавалків“: що має казати, як другого здибле, як поздоровити і т. и. Наука молитов треває рік, пісень так само; може однакож і довше потревати, коли ученик не може скоро затямити.

Молитви бувають звичайні, виняті з молитвословів, деколи сьмішним способом перекручені; з них можна найкраще переконати ся, як нарід розуміє правдиву „руськую мову“. Наведу оден лиш примір: Отче наш = Вочинáш; коли я питав, що то таке Вочинáш, то менї не вміли відповісти. Таких перекручених слів можна навести дуже много. Крім того є молитви зложені самим народом, часто також незрозумілі, а то через свою давність. На жаль не стало менї часу записати їх усїх. Скількість молитов, як і скількість пісень в репертуарі залежить від таланту лїрника.

Коли я запитав лїрника Златарського, чи трафляють ся лїрники видючі, то він відповів: „Ту (в Бучацькім, Тернопільськім, Чортківськім)

здоро́вих льуди́й нима́ лыірника́ми і таки́х ниприйма́йи сьа на лыірникіў до нау́ки. На Бу́ковины було́ двох здоро́вих, а́ли і то ни зна́йу допе́вни, чи они́ жийу́т, чи ни жийу́т".

Ученика майстер висилає за милостинию, де захо́че і коли захоче; висилає звичайно двох разом, бо оден мусить бути з них каліка (те́мний), а другий „вуджі́й". „Рі́много ни висила́йи сьа, бо би му ныіхто́ ныічо́ ни даў". Як ученик випросить милостиню, повинен всьо віддати майстрови. Не кождий однакож так зробить, бо не кождий має „сумлыіньи". Коли о чімсь подібнім дізнаєть ся майстер, то малого виб'є, великому ж продовжить визвілку, щоби за той час йому „надолу́жиў".

Давно міг тримати майстер по три, по чотири пари учеників; тепер не тримає, бо „типе́р сьа раху́йи кіесни́й час". Найбільше тепер тримає двох. Що до відносин учительских між майстром і учеником, то „йак до́брий у́чиник, то обхо́дит сьа з ним до́бри, йак злий, то о́стро; йак час запада́йи".

Що до гри на лїрі, то на гадку Златарського тепер ліпше грають, як давнїйше, „бо типе́р ўсьо іна́кши повиходи́ло, а даўно́ бу́ла старосьвіцкі гра"; добра гра залежить від більшої здібности лїрника. Давнїйше лїрники грали по весїлях; тепер грають ще понад російську границю, бо там народ „ни ўстидли́вий", але у нас вже не грають. Що до сьпіву, то противно має ся річ: давнїйше гарнїйше сьпівали і гарнїйших пісень, яких молодші лїрники не знають, бо „старі́ ви́мирли і с собо́йу йіх до гро́бу забра́ли".

Про визвілку оповідав Златарський так: Йак ўчиник ви́буди три ро́ки, чи кілько, тогди́ випуска́йи сьа йиго́ на практика́цийу, аби́ пізна́ў льуди́й, приўчи́ў сьа ро́зуму, зашпаруваў сьа (бо на визвілку треба мати трохи гроший), аби́ сьа ўбраў, аби́ си гро́ший тро́хи зложи́ў, аби́ маў на поготові. І по́тьім ма́йут змо́ўку, на котрі́м ві́тпустьі бу́ди ви́звілка. (Она відбуваєсь завсїгди коло якогось монастиря, чи то руського, чи то польського: на те не зважають). Ни кли́чи сьа на ви́звілку ныі сьа́ких, ныі та́ких, лише́ котрі́ варт, котрі́ ўче́ныі. Запро́шуйут тогди́ дыідыі́ў, а́ли лише́ ўче́них і ма́ленько: двох, трох, більши ньи. Йак котри́й ма́йи жі́нку (лїрник чи дїд), то йдут обо́йи. Відбува́йи сьа ви́звілка ўсе на го́льім пльацу́ при манастиру́, а ў ко́ршмі ни ві́льно. Схо́дьат сьа звича́йно по вичі́рни, йак льуди сьа поросхо́дьат. Притьі́м стирижу́т сьа, аби́ ныіхто́ йіх ни ви́дыіў, а́ли йак ўви́дит, то ныічо́ вили́кого, бо они́ собі́ позасыіда́йут і ма́ло хто зна́йи, шчо там ми́жи ни́ми йи. Йак сьа прихо́дит на той ві́тпуст і пирибу́ди сьа вичерньу, тогди́ ма́йстир посила́йи сво́го у́чиника по тих лыірника́х і по простака́х і наповіда́йи йиго́: Йак прийде́ш (до котрого з них), аби́с сказа́ў: Сла́ва Йі́су́су Хри́сту. Аби́с ві́тповіў: субо́р.

Прихо́дит у́чиник до льірника́ уче́ного, йако звича́й, від ма́йстра післаний с поко́ром до ма́йстра. Прихо́дит д не́му і повіда́йи: Сла́ва Йсу́су Христу́. І бире́ йиго́ за ру́ку і повіда́йи йиму́: Шченьсьць Бо́жи на субори́, на торги́, на здоро́уйи, на у́сьа́койи благода́ть, когда́ Христо́с пока́зуйи путь, доро́гу. Проси́ли ма́йстир і йа про́шу на чесьть, на льубо́у, на визві́лку, на кильі́шок горі́уки (або́: тру́нку). Так про́сит ка́ждого. А той йиму́ отповіда́йи: Благода́ру поко́рни ма́йстрови і тобі, това́ришу, благода́ру поко́рни за честь і за льубо́у. І тогди́ питайи сьа: А деш то, си́ну, буде́ схід? Там бу́ди при манастиру́ пльац обібраний; там сьа зьійде́м і там опсади́т сьа тре́пиз госпо́дний і помо́лим сьа при тьім місци Господе́ви і по́тим ча́су буде́ тру́нок. Пото́му схо́дьи сьа на той пльац при манастиру́ [у́ Чирвоноґро́дьі, Ла́шкіуцих, Воківце́х (під Ро́сьійоу), на Хришча́тику (на Бу́ковині; там найбі́льши) і у́ Гусьа́тиньі; де бі́льши йи, то йа ни зна́йу, йа за сво́йіх росповіда́йу] і засте́льуйут на сьвятьі́ земли́ вере́тойоу і ро́бйи собі тре́пиз. Опса́джуйут наокола тих льуде́й і кладу́т па́ру хльіба і сьіль. І кладу́т бу́тльу тру́нку будь йако́го, льуб пи́ва, льуб горі́уки, хто шчо зажива́йи. Шче й до то́го кладу́т льуб чисни́к, льуб десь йакісь вогирки́; йак скоро́мний час, то кладу́т сир на за́куску, ни тільки бага́то, тільки таку́ малу́ ми́счину, жиби́ то ни бу́ло, жиби́ аж найісти сьа, тільки жиби́ бу́ло ка́ждому по крихтьі́ укуси́ти. Йа́к жи йіх опсади́у (у́чинь), зачипа́йи свойу визві́лку умоу́йа́ти. Приходит і стайи́ ко́ло сво́го ма́йстра, а помічни́к йиго́ льльи́йи йиму́ у́ кильі́шок тру́нку. А він трима́йи ху́стку у́ рука́х і той кильі́шок і повіда́йи: Мир вам отце́ви! Вони́ йиму́ повіда́йут: З ми́ром приходьі́т. Повіда́йи дру́гий раз: Мир вам отце́ви! З ми́ром приходьі́т. Повіда́йи тре́тий раз: Мир вам отце́ви! З ми́ром приходьі́т. Типерь повіда́йи: Поздоро́у Бо́жи мир посидьа́шчий. Они́ йиму́ вітповіда́йут: Поздоро́у Бо́жи мир проходьа́шчий. Дру́гий раз повіда́йи: Поздоро́у Бо́жи мир посидьа́шчий. Они йиму́ вітповіда́йут: Поздоро́у Божи мир проходьа́шчий. Тре́тий раз повіда́йи: Поздоро́у Божи мир посидьа́шчий. Они́ йиму вітповіда́йут: Поздоро́у Бо́жи мир проходьа́шчий. Типерь так йи: він йім зноу́ повіда́йи: За молитва́ми сьвяти́х оте́ц на́ших, Го́споди, Су́си Хри́сти, Си́ни Бо́жий, помилу́й нас. Они йиму́ вітповіда́йут: Амінь. Він йім повіда́йи: Прости́ Біг за а́мінь, за анге́льски, бо́жи сло́во. Так гово́рит сьа три ра́зи. Пото́му він ка́жи три ра́зи: Благослові́ти отце́ви. Они́ йиму́ вітповіда́йут три ра́зи: Бог молитва́ми. Типерь він до них повіда́йи: Зво́лити приступи́ти бли́счи. Они́ вітповіда́йут: А про́сим, про́сим. Тогди́ він пйи той кильі́шок тру́нку, шчо йиго́ трима́у до се́йі пори́ у́ руцьі́ і пуска́йи до сво́го ма́йстра у́ ко́льійу; лиш йиде́н дру́гому ни віддайи, тільки сам вже пода́сть с сво́йіх рук ка́ждому у ру́ки — пе́ршу ко́льійу; — на дру́гу сами собі налива́йут, сами́ сьа почисту́йут і у́ тім ра́зьі уста-

йу́т і мо́льи сьа Господе́ви і по́тім дьа́куйут ма́йстрови і у̂чи́никови: Благодаре́м Господе́ви найви́счому, шчо Бог допоміґ тобі́ нау̂чи́ти сьа і благодаре́м вам, ма́йстри, за науче́ньство, за хлыб, за сыль, за честь і за льубо́у̂ і за той кильі́шок тру́нку; і тобі́, това́ришу, аби́с буу̂ сла́у̂-ний, йа́у̂ний, ми́жи пана́ми, ми́жи ксьондза́ми, ми́жи ро́льниками і ми́жи на́шим ни́жним христобра́тийим; аби́с буу̂ сла́у̂ний по всем сьві́ту, аби́с ни жада́у̂ ны хлы́ба, ны со́ли, ны у̂сього́ добра́. І у̂ тым часы́ ка́ждий росхо́дит сьа у своий!

На визвілку потрібує ученик мати 2—$2^1/_2$ зл., а як дуже по бідному відбуваєсь она, то ринський, дванайцять шісток. Що до ліри, то залежить від згоди: або новому лірникови майстер дає свою ліру, або він собі купує. Добра ліра коштує 4—5 зл.; зла 2 зл. а навіть 1·50 зл. Ліру дають робити столяреви, а щоби знав як робити, дають єму „а́брис“ і він зробить.

Визволеному зачинають ви́кати, аж як оженить ся; коли не женить ся, то не викають доти, доки не мине єму хоть 30 літ.

Як визволений здиблесь з своїм майстром, то має витатись з ним після приписаної формулки. „Йак прихо́дит на йакімсь вітпусьты това́риш той, котри́й вихо́дит с то́йі нау́ки, по тій визві́лцы — бо до ви-зві́лки то ни сьмі́йи сьа вита́ти, хіба́ ка́жи: дай Бо́жи шчі́сьтьа, тай більши ныц — ци жи́лы на ві́тпусты, повіда́йи йиму́ пе́рший раз: Сла́ва Йсу́су Христу́. Пото́му бире́ йиго́ за ру́ку, у̂чинь ма́йстра пе́ршого лы́пшого, котри́й у̂че́ний, най буде́ хто зна́йи звітки і повіда́йи йиму́: Дай Бо́жи день до́брий. Гара́зд сьа спа́ло, гара́зд сьа ночува́ло, гара́зд сьа жи́йи, проми́шка́йи, поранку́йи, розинду́йи; у̂ путьа́гах, у̂ доро́гах шчасти́т, гости́т, ми́лость, ґо́дность, товари́ство, кольіґа́цтво, йак ми́лий Бог пита́йи при дре́війу. Коли́ жона́тий, то пита́йи го: Шчош там лы́пшого на опхо́дах? чи здоро́ві ґазди́ньи, ча́да чи при до́брім здоро́-у̂йу, домові́ хришче́ны, се́стри, бра́тьи, оте́ц, ма́ти, йак жи́йи, чи при до́брім здоро́у̂йу; сами́ собі́ ци при до́брім здоро́у̂йу? Шчасти́ Бо́жи на субори́ (йак на ві́тпусьты), на йармарки́ (йак на йа́рмарку) і на здо-ро́у̂йи і на у̂сьа́койи благодать, когда́ Христо́с пока́зуйи путь, доро́гу! Йак нижона́тий, то так са́мо вита́йи йиго́, лише́ опуска́йи за жі́нку і дьіти. Сидьа́чий вітповіда́йи так са́мо до стойа́чого, йак той скінчи́т.

Лірники, що з ними знає ся Я. Златарський: У Хмиливі, Залішч. пов. йи Тимко́ Шинкару́к, шчо разо́м зо мно́у̂ у̂чи́у̂ сьа; у̂ Солоны́м, Зальішч. пов. Йанко́ Мро́чок; у̂ Тоу̂сьты́м, Ону́фрий (прізвище забув) і у̂ Зальі́шчиках Фили́п Никольи́к, ма́йут шко́ли; у̂ Цапі́у̂цех Миха́йло Барда́цкий; у̂ Рара́нчу, Семе́н Андру́шчик; Мики́та Боса́к (старий вже) у̂ Зу́бци; у̂ Соки́рчины, у̂ Обирти́ньскім, Митро́ (прізв. забув); у̂ По-льі́у̂цех Йа́сько Нагайо́у̂ский; у̂ Корольі́у̂цы Біску́пскій Нико́ла Штан-

ке́вич, шче ни ви́зволиний“. Иньших єсть богато, але они не вчені, тому знають мало.

Лірники знають ся на 8—10 миль в около, а славнійших поміж ними знають і дальше. З дідами мало сходять ся; а коли то і трафить ся, то лиш з дідами вченими і лишень на відпустах. Діди вчені мусять також „термінува́ти“; прості діди — котрий де що вчує і навчить ся, то вміє, але на науку не йдуть нікуди. Зносини між визволеним та майстром майже завсїгди уривають ся, бо они звичайно далеко від себе розходять ся. Коли однакож здиблють ся при нагоді, на якім відпусті або ярмарку, то радо витають ся і частують ся, чим можуть.

Лірники тут вичислені ходять лишень по всхідній Галичинї і на Буковинї по Сучаву; до Росиї не йдуть, лиш двох якихсь було „перекралось (Й. Зл.)“; на Угорщину також нїколи не ходять, бо там йти, то треба мати „письмо“, але давнійшими часами ходи́лось; „типе́р жи нивільний час, нево́ля, то ни мо́жна“. Так само з заграницї не приходять сюди лїрники.

Число лїрників зменшуєсь що раз більше, а то „чириз нево́льнысьть; підлих жибракіў так збільшайи сьа, шчо йіх ў дубильт, бо они дале́ко ни хо́дьат; поколо́тит сьа ў сво́йім силы́, ў сусьідным, тай ве́рни сьа; льірнико́ви тре́ба піти́ да́льши, а ту ниво́льа; приймай у́чныіў — ни ви́платит сьа, бо шчо з ни́ми роби́ти? Буде́ш йіх трима́ти на пи́йцу, та на свій кошт годува́ти, коли́ й ми не майим ш чо́го жи́ти! То кобі́ ви, па́ни, ви́робили миньі так, аби миньі було́ мо́жна ходи́ти...; йа ўже буў ў комісара, й ў ста́рости, тай мине́ нагна́ли; йа тілько ўчиў сьа, тай типе́р ни майу шчо с тоў на́укоў зроби́ти, а заробити собі ни мо́жу, бом те́мний; мо́жи ви там ві Льво́ві ви́робили би таке миньі!“

Це́хіў льірни́цких типе́р нима́; йа́кби буў, то би гара́зд буў на сьвітьі ,бо тогди́, куда́ би хтьіў, туди́ пішо́ў, йак шиў́цьі хо́дьат, коли́би заплати́ў ўкла́тку до це́ху. Даўно бу́ли це́хи. ста́рші памйата́йут йіх; типе́р нима́ ньігде́ а́ньі це́хіў, а́ньі жа́днойі старшини́, ко́ждий жи́йи дльа се́би, а ко́ждий бо́йит сьа дру́гого, нидові́руйи, а то ўсьо чи́рис нивільньісьть“.

Злодіїв і піяків між лїрниками нема; якби який допустив ся такого проступку, то зараз єго покарали-б; а не хотївби слухати, то змусили б єго і міг би тим способом утратити заробок. То лише між простими жебраками трафляють ся подібні випадки. Часом може лїру й самовільно хтось собі завісити, але як він не має визвілки, то єму не дадуть просити; відберуть лїру, поломлять її, а навіть грошеву кару на него накладуть. Тому як такий де трафить ся, то „боку́йи“ від них, щоби не здибатись і не знайти собі напасти.

Лїрники знають лишень „почисту́нок“. „Йак сьа зди́бли йиде́н з дру́гим десь на вітпусьтьі, або на йа́рмарку, потрі́бу́йи йиде́н дру́гого зачистува́ти, про до́брий спо́сьіб закли́чи йиго́ на канти́ну, ка́жи йиму́ да́ти за три, або за штири ґре́йцари горі́уки, зачисту́йи йиго́, а пото́му той до йиго́: у тім часьі́ шчось собі до́брого побала́кайут і росхо́дьи сьа. Така́ ми́жи ни́ми пійати́ка, більш нима́ ньіц“.

В загалї між лїрниками нїчого не подибаєсь бридкого, бо они самі себе встидають ся і боять ся.

Між вичисленими повисше лїрниками нема заможних; ходять по комірнім, а що найбільше, то має декотрий гаку хатинку, що „бо́ком сьа у ньу упиха́йи“. Лиш оден Онуфрий, в Товстім, має ґрунт таки́й, що мігби з него вижити, але гроший покладних і він не має: нема в них так, як трафляє ся між иньшими, не-галицькими убогими.

Кару грошеву на виновника так накладають, як трафить ся який: „Так сьа ро́бить; йиже́льі шчось сьа ви́дарит, то сьа зьійду́т на вітпуст дале́кий і там змо́уйуйут сьа; росповіда́йи йиде́н дру́гому, шчо той прови́ниу і тогди́ ра́дьи сьа, йа́кби йиго прикли́кати. У тьім часьі́, йак йиже́льі він там йи, тогди́ йиго́ прикли́чут і йиго́ сьа пита́йут, жи́льі там за йаку прови́ну, мо́жи шчось за ко́гось опсуди́у, мо́жи шчо па котро́го набриха́у, мо́жи с ким сьа почина́у би́ти, то за то́йи йиго́ пита́йут. І с то́го у́сього заклада́йут йиму́ штроф таки́й: два ри́ньских ка́ри, ри́ньский на це́ркву, а ри́ньский на розда́ток: кілько йіх йи, то сьа розда́сть при йиго́ ухáх (м. очах), аби ни каза́у поми́жи льу́ди, шчо: зди́бали сьа зо мноу рабі́уники́ і зрабува́ли мине́ і пропи́ли; а́ли сьа на то́йи засьвічу́йи льудьми́, ни так тими убо́гими, жи до того прикла́дньі, али закли́чут собі йако́го чоловіка з ро́льского ста́ну“.

Фалшивих лїрників, що лиш удавали-б калїцтво, нема і бути не може, бо за таким слїдили б самі лїрники і покарали би, „шчоби́ ни псува́у йім кава́лок хлі́ба. Хто до чо́го приложо́ний“.

Цїкаве се, що в Грабівцях, коло місточка Озеряп, в Борщівськім, лїрники були своїм коштом збудували церковцю. Початково було в тім селї лишень 16 хаток, а в них мешкали сини, доньки (лїрники дїти свої дають до ремісел, господарки, лиш калїк вчать просити) внуки лїрників і ґосподарували. Церква тота була маленька, пошита соломою. Всї они належали до цеху в Чорткові. Про той цех так оповідав Златарський: „Приповіда́йут, жи у старі́м зако́ньі бу́у цех; а́ли йак поме́рли старі́ дьіди́, ни бу́ло кому́ той цех отри́мати, бо йиго́ треба́ було́ опла́чувати. І таки́й сьа зьіста́у, жи тото́ (цехові річи) зауда́у до су́ду. Приповіда́йут, жи то йи заста́улини за сто золоти́х. По тім часьі́ то у́же сьа у́сьо зма́тчило, нима́ ньіц. То ма́ло бу́ти у Чо́рткіуськім ци́ркульі, бо найбі́льший цех, то бу́у у Чо́рткові“.

Мову свою лїрники зовуть либійською; они винайшли її на те, щоби могли порозумівати ся в присутности чужої особи, а не бути зрозумілими для неї. Мова та ограничаєсь не многими словами і не знаю, чи ще з раз знайшло би ся в нїй тілько слів, кілько є записаних. Крім лїрників говорять нею ще дїди вчені і дротарі вандрівні. Вандрівні шевцї мають також свою потайну мову, але она ріжнить ся зовсїм від либійської так, що лїрник не потрафить її зрозуміти.

Всьо, що до лїрників відносить ся, укривають они глубоко перед звичайними людьми; тому й трудно докладно їх розпитати, вивідати. Те що ту я подаю, оповідав менї лїрник жижномирський допєрва за посередництвом третої особи, що его здавна знала.

Кілька місцевостий названих по либійськи:

Чернівцї — Ка́лути;	Оківцї — Леґушапи (село);
Залїщики — Ковїшчики;	Цапівцї — Швахтыӯцы́ (село);
Чортків — Спинₚӯ;	Товсте — Тоӯсти́мни;
Бучач — Бучпіль;	Ягольниця — Буда́ӯницьи;
Скала — Пітрусьа́нка;	Потік — Дельмо́шник;
Гусятин — Га́рбатыӯ;	Борщів — Бутныӯ.

Для доповненя отсих звісток подаю тут оповіданє Златарського про его власне житє.

Йа ӯро́диӯ сьа тако́й ту ӯ Жижно́мири, те́мний. Шче мали́м да́ли мине́ до шко́ли (роз. лїрницької) до Йа́злыӯцьи, до Йа́ська Йакимо́вича, шчо ӯже ӯмер. Али йа ӯ не́го буӯ лиш дві нидыл́ьі. Пото́му да́ли мине́ до йако́гось пройди́сьвіта до Ла́шковиц, Гри́цьа Тимньу́ка́. З ним зайшо́ӯ йа аж бо Садаґу́ри. Там зыйшо́ӯ сьа Гри́ць Тимньук з Іва́ном Лукаӯйицким с Стани́гори — і поча́ли сьа оба́ напува́ти, а мине́ покла́ли на місьтьі, аби́м проси́ӯ. А ма́ӯйим тогди во́сьмий рік. Йак напи́ли сьа, тогди́ Лукаӯйицкий лиши́ӯ ӯ шинку́ Тимньука́, а сам пішо́ӯ на двір. Тай прийшо́ӯ аж до ме́ни, тай ка́жи: Си́ну, ходи́; ґазда́ каза́ӯ йти до шинку, дыста́ниш горі́ӯки. [Они́ оба́ ӯже поме́рли]. Йа ӯстаӯ, він ӯфати́ӯ мине́ на ру́ки, ки́нуӯ жи́дови на віз і сам сыӯ і прийі́хаӯ зо мноӯ до до́му. Пото́му ӯзьаӯ на руки, ӯныс до ха́ти; там да́ли миньі йісти, а йа здуміӯ сьа, ни зна́ӯйим, шчо йи. Пото́му йа змо́виӯ тро́хи па́цьіру і каза́ли миньі́ йти на пйиц спа́ти. У ве́чир йа спйу, а Тимньу́к ж жі́нкоӯ там прихо́дит і ка́жи: Шчож ви, сва́ту, зроби́ли зо мноӯ за фі́ґльі? Той повіда́йи: Шчож йа с тобо́ӯ зроби́ӯ? На шчо́сьти хло́пцьа ӯкра́ли? Йа ни ӯкраӯ, а́ли правові́рни ӯзьиӯ. Ти зна́йиш, шчо тобі ни во́льно трима́ти хло́пцьа; (бо він ни буӯ льірни́к ӯче́ний). І с то́го ӯзьа́ли сьа напива́ти; ра́но поӯстава́ли і той збира́йи сьа йти від Лукаӯйицкого і ка́жи миньі́: Збира́й сьа си́ну. А той ка́жи: Ни тре́ба сьа збира́ти, сиди́ тут. І так

с тим розьїйшли́ сьа, а йа сьа зостаў. Там мині́ да́ли бі́ли шма́тьа, там мине́ зми́ли, ви́чисали, бо йак йим посьигну́ў руко́йу по́за пле́чі, то цьілу́ жме́ньу вуший ви́тьаг. І йа там буў шчось два ро́ки. Пото́му йа зрозу-мі́ў, жи миньі зле, бо би́ли мине́ і ньічо́ ни учи́ли — бо він і сам ма́ло знаў — і ўзьиў мине́ садаґу́рский Іва́н Пoхо́вич. Записа́ў мине́ буў за сво́го ў констри́пцийі; ў то́гом буў та́ґжи два ро́ки (а ў до́ма ньічо́ ни зна́ли, де йа). Там було́ миньі до́бри, коли́ж він ўмер. Пото́му ўзьиў мине́ до Чирнове́ц Васи́ль Ґрі́цко; згоди́ў мине́ буў на шісьть льіт, тимча́сом йа буў ў не́го піў ро́ку — а ньіц ни зна́ўйим, лише́ де йа, ў йакі́м крайў. — І там надьійшо́ў раз з Зальі́шчик Вили́ких Фі́льіп Нико-льйк. Він са́миж тогди́ сьа ўчиў, йак і йа, а́ли він ўже ньіби кінчи́ў, а йа ньи — і підмо́виў мине́: ўтьіка́й вітци, бо ти ў чужі́ сторонуі. І йа з ним ўтьі́к до Зальі́шчик Вили́ких. Йак йа прийшо́ў до Зальі́шчик, за́раз йим сьа згоди́ў у Йіва́на Ха́луса — він буў с То́ўтріў, с Кіцма не́цкого пові́ту, з Бу́ковини ро́дом, ў Зальі́шчиках поме́шканий буў. Йа ў не́го буў три ро́ки і шісьть не́дьіль. Тимчасо́м йа сьа ві́зволиў на Хришчи́тику і пішо́ўйим собі́ ў сьвіт. Ходи́ўйим по Чирньі́ўцех, Сире́тьі, Соча́ві, Гумо́рі, До́рньі, Кімпольу́ньцьі, Ка́чиках — та йак ми сьа там наўки́мило, пішо́ў йим по́над Ро́сьійу. — Бу́ўйим ў Око́пі, Мільни́ци, Ку́дриньцих, Скальі́, Боршче́ві, Гусьа́тиньі і по ўсьіх тих се́лах, шчо там йи. Пото́му с то́го ўсього обирну́ў йим сьа до до́му (на́віть ни зна́ўйим, йак йа сьа пи́шу). Прийшо́ў до до́му (до Жижно́мира), ожини́ў сьа (він темний на оба очи, а жінка на одно, тому там говорять з насьміш-кою про него: дво́йи льу́да, одно́ о́ко) і тиле́р ўже на мі́сци і отри́муйу дру́гих, йак сьа тра́фит і ўжем тро́х ві́зволиў.

II.

Словарець лїрницького говору.[1])

А.

а́ндрус — брат;
а́ндруска — сестра;
арна́к — когут; арна́чка — — курка;
арти́ха — горівка.

Б.

багла́йка — губа; баглайі́ — гриби;
ба́рват — кожух;
барли́джити — орати; барли́джник — плуг;

[1]) Словарець сей порівнано з словарцем споряженим др. Студинським в студиї „Лїрники, 1894“. Ідентичні слова, що я записав, виписані при кінци сього словарця без пояснень.

бастьі́й — отець, батько;
ба́туз — Москаль;
бе́нник — дзиґар (папіроска);
бе́ннити — курити;
бе́тльити — бути;
бзи́ка — пасіка; бзи́чник — улий;
бі́він, бі́вона, бі́воно — він, а, о; бі́вони — они;
бігура́ти — бігти;
бі́йак — як;
бікута́ — палицьа;
біку́цийа — вязниця;
бікуце́льники — поліция;
бікуце́льский — поліцийний;
бі́тому — чому;
біштура́ — палиця;
близьі́мно — близько;
бо́тинь — боршч;
брамо́шницьи — брама;
буда́ўка — голка; буда́ўчити — шити;
бу́квасний — квасний;
букші́й — біб; букші́йки — фасоля;
бурве́та — верета;
бурві́нь — ячмінь;
бухта́ўка — булка;
бучмаки́ — черевики;
бушно́ — вино.

В. (і **У**).

вандзи́рити — везти, вести; дьака́ти — давати;
ве́лийа — велике; ве́лий, а, е;
ви́вандзирити — вивезти, вивести;
вивандзи́рувати — виводити;
ви́дермоьити — видерти;
ви́кургонити — вигнати;
висльу́га — солома; висльу́жник — капелюх;
відйапе́рити — відобрати;
віддьакну́ти — віддати; віддо́нити — віддати;
відкапло́нити, відка́пчити — відомкнути;
вісльу́жницьи — яблінка;
ўйапе́рити — взяти; взути (чоботи на ноги);
ўкльі́мати — вкрасти;
ўко́рник — майстер (титул лїрників);
ўльі́пати — видїти; ўл. сьи — дивитись;
ўльі́пно — видно;
вольі́ти — хотїти;
во́лот — кінь; волоти́ха — кобила;
вохкі́мира — вісїм;
воша́рник — купець;
ўсьа́цки — все;
ўски́чувати — втїкати;
ўхе́зити сьи — впаскудитись; піти на сторону.

Г.

гаўли́д — віл, бик; гаўли́дка — корова;
гаўлидьи́ — тельа; гаўли́ста — товар;
гальі́мо — молоко;
гальо́мий — високий, великий; (глубокий нї);
га́рбат — гусак; га́рбатка — гуска; гарбатьи́ — гуся;
гирки́мний — гиркий;
глаўда́ — голова;
гнойо́шник — гній;

голоўча́к — пиво;
гомильа́с — цукор.

Ґ.

ґо́рґуль — жовнїр;
ґудла́й — жид; ґудла́йка — жидівка; ґудла́йик — жидок; ґу́дзик — жидок.

Д.

де́лька — вода;
дерго́мити — молоти; дергу́н — млин;
двіний — другий;
двіньа́ — два; двіньа́ дьі́куна — двацять;
дильма́ — ріка́; Дильма́н — Днїстер;
дьакну́ти — да́ти;
дьі́вира — девять;
дьі́кунник — десятник;
дьі́куна — десять; дьі́кунка — десятка;
докурго́нити — дігнати;
дульа́сний — теплий;
дульі́би — гарбузи.

Ж.

жукльі́йка — шклянка;
жукльі́йник — коваль; жукльі́йницьи — кузьня.

З.

забату́зити — завязати;
забе́тльити — забути;
задули́ти — запалити;
задухо́мити — задусити;
зака́пчити — замкнути;
закапло́нник — ключ, замок; закапло́нницьи — колодка, клямка;
зака́тлонка — скриня;
закурго́нити — загнати;
замі́нницьи — мітла;
замі́нчити — замести;
засьтьіжмо́рити сьи — застягнутись;
захарбу́т — тлумачок;
зачипо́рити — зачіпати;
зьіта́ти — просити, говорити, мовити; ша́тар зьіта́ти — мовити молитву;
зьі́тник — урядник;
зйапе́рувати — збирати (сметану з молока);
зна́хтити — найти.

Й.

йамо́шницьи — яма;
йа́шчур — відпуст;
йе́піть — є, есть;
йо́ний — оден, перший;
йо́ристь — старість;
йо́роста — староста;
йоршина́ — старшина; йору́ха — старуха;
йуни́ко — весїля;
йуни́чити — сватати; й. сьи женитись;
йу́ниц — син; йу́ньчицьи — донька;
йу́ньчик — син.

К.

ка́лута — блоха;
канти́ти — казати;

капільійа — шинок, коршма;
карабльи́ — ложка;
каравінчи — дьівча;
кари́ґа — дьівчина;
катра́ти сьи — ховатись;
киўрій — пан; киўрійка — пані, панна; для докладности говорять: трепе́ла киўрійка — панна (молода пані);
кидро́ — прядиво;
ки́міть — ніч;
ки́ндик — рік;
кирди́мити — жити; кирди́мньи — житьа; кирди́мний — кревний (кождий без ріжниці);
ки́рха — свиня; кирхуньи́ — порося;
кирху́шник — карник; киршу́тина — солонина;
кито́ — яйце;
кі́мати — спати, ночувати;
кі́маньи — спаня;
кле́ви — добре;
кли́мтур — ґульден; климту́р — німець;
кливе́ньский — ласкавий;
кльи́ксати — плакати, кричати;
кльіму́та — злодій;
кльусна́р — цвинтар;
кльусна́рка — каплиця;
кльу́жити — лежати, класти; кльу́жницьи — підлога;
ко́зум — розум, козу́мний — розумний;
ковирхнина́ — сметана;
ко́ўтур — горнець;
коно́палки — коноплі;
копи́чити — ко́пати;
ко́псати — копа́ти, сапати;
корхили́цьи — попадя; корхильи́та — попівські діти;
ко́тницьи — возівньа;
кохта́ўка — кість;
красьі́мний — червоний; красьі́мка — кров; ягода: черешня; красьі́мник — гарак;
кре́мез — чосник;
крихти́ — крупи;
крім — гріх; крімова́тий — грішний;
ку́банок — збанок;
кубра́к — жебрак; ку́брати — жебрати;
ку́вирх — дах;
кувізно — тяжко;
кугра́ — ліра; кугра́чка — скрипка;
ку́грати — грати; кугра́чник — лїрник, скрипник;
ку́дньісь — нинька;
кудо́нники — дзвони;
ку́доровий — здоровий;
кудри́пник — музикант;
ку́зад — зад;
кули́га — лавка;
кулу́йка — стодола; кулу́йник — хлів;
ку́мси зьіта́ти — жебрати;
курго́нити — гнати;
курлья́ти — варити:
курі́бло — срібло;
кусьмо́рити — кусати;
ку́час — час;
ку́черба — вчера;
кучё́рити — вечеряти; кучё́ри — вечеря.

Л.

ламуса́ти — ломати;
либішча́к — лїрник (з лїрників);
ли́ґа — вовк; лиджиха — вовчиця;
ли́зинь — йа͡зик;
ли́кша — каша; ликшу́ницьи — ступа;
липко́ — лїрник вчений з хло́па, або дїд вчений, що має титул „майстер“;
льикса́ти — лазити;
льіхто́рити — рахувати;
льуфта́ти сьи — сьміятись;
лобзьі́й — олїй; лобзьі́йньи — олїйня;
ло́бзьук — хлопець;
лопоти́ти — молотити; лопо́тньи — стодола; лопо́тник — тік;
лопсти́рити — пасти; лопсти́рка — толока; лопсти́рник — пастир;
лопу́ха — капуста;
лоптови́на — половина;
лоскоти́ра — полотно;
ло́скотньі — оріхи;
лубу́нити сьи — сваритись;
лубу́ниньи — сварка.

М.

Ма́ґлит — лях;
маймýра — сокира;
мана́тьи — білє;
манькú — ми;
мани́цьи — мати;
матла́н — тютюн; матла́нник — теребилюлька, фінансер;
махльи́рка — січка;
махли́чник — різак; різник, косар;
махли́чка — скринка до різаня січки;
махлува́ти — рубати, різати;
махи́рник — рукавичник;
махи́рницьи — рукавичка;
ме́ргульи — недїля; ме́ргульник — понедїлок;
мерзу́льи — цибуля;
мерхльі́й — баран; мерхльі́ — вівцї; мерхльи́чка — вовна;
ме́хир — ніж;
митропі́льи — поле;
мі́льас — мід; мільа́сник — медівник;
мільа́сний — солодкий; мільа́сницьи — пасїка;
мі́ньчити — міняти, минати;
мо́скутньі — зуби;
мотни́ха — кітка; мотньи́ — котя;
мугúр — мужик; хлоп.

Н.

найу́хник — наймит; найу́хницьи — наймичка;
накачі́й — місяць;
накачу́р — бурмістр, війт;
наки́рваньи — пятинка;
насти́ги — штани;
нахи́рник — палець; перстень;
нача́нити — нальляти;
некле́вий — недобрий, злий;
нови́мний — новий.

О.

О́брут — ремінь; стовп; обрутьа́ч — пліт;

обрутóк — патик (кождий);
обруткú — дрова; обрýтници — древітня;
окирдúнити сьи — ожити;
óксим — льіс;
оксьýт — сад; оксьутúна — садовина;
омильáс — мід, цукор; омильáсний — солодкий;
óпук — чобіт; опукáр — швець;
опýльовати — куповати;
орнóснoп — мак;
óстрока — дорóга;
острокóмин — комин;
óстрокой — покій;
остричúниц — гість; острочúньцьі — гості;
охвéс — образ; Бог;
охцьійóс — сотка;
ошáр — ярмарок.

П.

пáсьінка — миш;
патéр — папір; патéри — коралї; патерúк — празник;
перельíксальник — перелаз;
привандзúрник — пором;
пітпсальник — піддячий;
пітрус — камінь;
піхтóр — мішок;
пйанджа — пять; пйáнджатка — пятниця, пятка; пйанджадьікунка — пядесятка;
пльінка — шістка (10 кр.);
пльінчити сьи — купатись; пльінчити — мити, єднати;
пльіний — білий;
повіхтóмити сьи — повіситись;
позвінчувати — позивати;
покльýжити — покласти, поставити;
покусьмóрити — покушати;
порýтник — бідак; порýтници — бідачка;
пóсо — богато, много;
пóстаўрочник — похресник;
постаўрóчници — похресниця;
пóхазь — кімната, сьвітлиця, шинок, господа;
похáзник — господар; похáзници — господиня;
похвіртьи — подвіре;
пошýтка — лихо;
провандзúрник — провідник;
пропýльовати — продавати;
пропаньдьікáло — пропало;
правóшити — правити; пр. слугóмку — правити Службу Божу;
псáлка — риба (всяка);
псáльньи — пісня;
пуньдьій — пиріг;
пургóм — скоро, швидко;
пйáти — йти.

Р.

рáхта — слота;
рéпсанка — писанка; рéпсати — писати;
рéпсаньи — письмо;
рéпсаник — писар; рéпсальник — парастас;
розйапéрити — роззути;
роскýльник — розбійник; роскýльници — стрільба;
рутáўка — грушка (дерево і овоч).

С.

са́басний — сам; са́басний ку́рльа — самовар;
са́батка — субота;
сапсайі́ — кукурудза;
сапта́ўка — качка; сапта́ўник — качур;
сеўйа́чка — гречка;
си́за — вош;
сипйа́г — сьірак; сипйа́жиньи — сукно;
сьа́нити сьи — сьвітитись;
сьа́нко — сьвітло; сьа́нка — сьвічка;
сьі́вирка — кирниця; сьі́вирец — гижки; сьіви́рнути — мерзнути;
сьімти́на — сїм;
скако́мник — танець;
скил — пес; ски́лицьи — сука; скильи́ — песя;
ски́тити сьи — сказатись, встечись;
скира́ — три; скира́тний — третий;
скіте́льньи — миска, таріль;
скрипота́ — двері, ворота;
скру́тинь — обарінок;
скульба́ти — любити;
слихто́ — ухо; слихти́ти — слухати, чути;
сно́пко — льіто; сно́пно — парно, горячо;
спини́цьи — чортиця;
ставе́ра — подруже; ставе́р — Христос, хрест, слюб;
стаўра́ — кварта; ставе́рка — кватирка;
стаўро́ки — хрестини; стаўро́чини — молитвини;
стаўро́чник — кум; стаўро́чницьи — кума;
стаўро́чнити сьи — хреститись;
сте́пир — піч;
степу́рити — печи; степу́рка — печеня;
степли́га — сливка;
стекльа́ти — чекати;
стерего́мник — сторож; стерего́мка — варта;
сти́чинь — став; сти́чник — стіжок;
стипра́ — плечі;
сто́донь — богач;
сухе́чка — гречка;
сура́зний — гарний;
сухмо́рники — сухарі;
сха́льіти — вмерти;
сча́нити — зільляти

Т.

тапко́. — ти; тапки́ — ви;
тагни́ти — нести;
тараньдьі́й — воробець;
те́льбушок — чарка;
тири́га — земля;
ти́ринь — сир;
тири́жники — бараболї;
ти́рлик — цар; ти́рлицьи — цариця;
тока́рка, тока́рник — ведро;
тре́пез — стіл;
трепе́лий — молодий; трепели́цьи — молодицьа; трепельу́к — парубок;
трихо́мити — трясти; трихо́мницьи — пропасниця;
трихови́ло — решето, сито;
трогньа́шчий — хорий;

труни́ти — больіти; тру́нька — тиф;
тругньа́чка — холєра;
трусьньи́ — мука.

У.

угура́ти — давати;
укира́ґа — піяк; укира́чка — піячка;
уко́рений — учений.

Ф.

фартьійо́к — запаска;
фі́йавинь — голуб; фі́йау̌ньі — голубці (варені).

Х.

хало́ — Dreck;
ха́льи — похорон, смерть, вмерлець, труп;
хальі́ти — вмирати;
хве́йло — уста, рот;
хві́льний — зелений;
хви́льньи — година;
химро́ — живіт, черево;
хира́ни — люди;
хиру́та — рука;
хо́бинь — крайцар; хо́бньі — гроші;
ходу́хи — ноги.

Ц.

цьі́сара — чотири;
цьіха́ч — ніс.
цьвіхльі́ — пчола, муха;
цьу́ба — баба.

Ч.

химе́рсьи — волося;
чихмо́рити сьи — чесатись;
чихмо́рник — гребінь;
чуже́мний — чужий;
чухльі́й — овес;
чухни́цьи — спідниця.

Ш.

шанда́л — костел;
ша́ндра — шість;
шандра́чка — шістка (10 кр.);
ша́тир — молитва;
шва́хт — цап; швед — дідо (Grossvater);
ше́нька — торба; шіпньи́ — шопа; шім — дім;
шкред — дід (невчений); шкуда́ти сьи — боятись;
шму́рка — шістка (10 кр.); шмура́к — дурак;
шмури́ти — дурити; шмурни́й — дурний;
шу́йа — бідний; шу́йство — біднота́;
шукмо́рити — шукати;
шумови́на — трумна;
шутньи́ — кулеша.

Деякі звороти:

Ипа́й з ма́ньком — ходи зі мною;
попна́йим до шу́ста — підемо до міста;
маньќо во́льу — я хочу;
трепе́ла киу̌рі́йка — молода пані або панна·

йо́ра кпўрі́йка — стара пані;
ўдьакни́ манько́ви — дай мені;
там сьа так лубу́ньи — там так сварять ся;
склеў манько́ви бе́нника — зроби мені циґаро;
псай пса́льньі — сьпівай пісні;
вітка́пч скрипота́ — втвори двері;
ўльіпно сьа шале́ко — видко ся далеко;
ни ўльі́пно ньіко́мто — не видко нічого;
сура́зни кі́маньи — гарне спаня;
ўйапе́рити о́пуки — взути чоботи;
кургóнити гаўли́сту до де́льки — гнати товар до води;
паньдьі́кайи на ходу́хи — кіячить на ногах;
пуньдьійі́ ку́рльины — пироги варені;
пуньдьійі́ стипу́рньі — пироги печені;
охве́сова мани́цьи — божа мати;
дьакни́ охве́си кудоро́ўйи — дай боже здорове;
бе́тльийти кудоро́ві — будьте здорові;
зости́чуйти сьи кудоро́ві — оставайте здорові;
з йу́тного — з другого.

Слова з словарця дра Студиньского, що і мені довелось записати:

Галицьких лірників: Біку́цель, боси́ўний, ве́сло, вісльуко́, випухти, ўкорити сьи, паўкорити сьи, ўснóпити (сьи), гаўри́дити, гаўри́ш, га́лусть, гарти́ха, грівошити сьи, дермóнка, дермóнити, ду́льас, ду́лити, зьікро́, зьікра́, зьітко́, йо́рий, каме́ха, застьіжмóрник, йардува́ти, йашпурка, закаплóнити, ка́чити, кле́вий, кльі́мати, кльу́са, покльу́жка, корх, кóтинь, крі́со, ку́вечер, куві́зо, ку́динь, кудóнити, ку́заўтра, заку́лати, ку́лати, поку́лати, ку́мса, кле́вити, каравóна, кума́ток (-очок), мана́тка, маскóрити, маскóрник, матльі́йка, матлóха, мех, мóтинь, не́міть, мньа́ти, пандьі́чити, ппа́ти, позьікóрити, поме́кльенько, псáлити́, пса́льник, пу́лити, пропу́лити, рівóшник, сьі́вер, сьі́верка, сьі́верно, скакóмити, скульба́нка, слугóмити, слугóмка, спи́н, спомі́кувати, суйа́чка, сьу́рати, сьа́нко, сьа́но, сьа́ний, сьа́нно, несьа́нно, трі́йка, трóйіти, фили́стка, хаза́, хви́льник, хви́льницьи, хóро, шале́ко, шолóто, штуба, шусто.

Українських лірників: Бату́зник, ботньа́к, вихро́, ви́льаксати, духо́мка, зру́тити, пору́тити, уки́раний, ковісто, ка́льіпний, манько́, ме́крий, ме́крецький, пандьі́кати, ра́ха, рахтьі́й, синйа́га, сти́га, сти́чити, сухмóрити, тартаса́, хвірт, ча́нити.

III.

Прохання й молитви.

По звичайній молитві лїрник говорить отсе прохання:

I. Помúлуйти мине́ те́много кальíку, нишчóтного, низарóбного; йа собí ни вúджу ньі заробúти, ньі заслужúти, тíлько сьа за вас Па́ну Бóгу помолúти, молитвú христóві зговорúти: за ва́ши здорóўйи, за жúтійа шчаслúви, за гріхóў отпушче́нійи. Чей би до сьвятóго отца́ Никола́йа, за шча́сьтьи, за здорóўйи, тай за гріхóў вітпушче́нійи; аби сьватúй оте́ц Никола́й стаў до пóмочи і до поратýнку, абú вас сохраньа́ў от сла́бости, от прене́жди, от припа́тку, від усьóго злóго. А че́йби до нúньішнойі днúни, абú вам нúньішна днúна ста́ла ў помóцах, ў замúслах, ў ра́достах, ў сúлах чúстих, ў працьах вíрних, ў рука́х роботе́лних, нóзах проходьа́шчих, ў воче́х превосьвйашче́них Ни мина́йти мине́ те́много, абú вас Бог ни мина́ў вікóм, здорóўйим, простýпками (?) шчаслúвими, когда́ сьи повéрнити, когда́ сьи постýпити. А че́йби за отца́ і за ма́мку, за се́стри, за бра́тьі, за дьíти мале́нькі, котóрі Бог зьібра́ў на будýшчий вік, на вóлний сьвіт; а фгóрийа прича́стийа до Дýха сьвятóго, до па́на Збавúтильа, до Сýса Христа́ укрижова́ного.

Скінчивши раз говорити сю просьбу, починає другий раз; при тім треба знати, що она дуже часто улягає зміні; котрий лїрник має більше фантазиї, той красше її скаже, той більше додасть до неї. Говорить ся її найбільше по відпустах.

II. Сю просьбу говорить ся по хатах, коли лїрник хоче випросити сорочку або ногавиці.

Син ту бóжий, ма́мко, Дух сьвятúй, ґаздúнько, ў вашім дóму пробува́йи, вам на пóмочи ста́йи; мúлий то óчи (отче), мúлосьть ва́ша па́ньі ма́тко! Ни прóшу йа вас, ма́мко, ни во сре́бло і во злóто, ньі во ша́та дорогíйа, ньі майитки великíйа; тíлько йа вас прóшу, йа вас рада́йу, йа вас блага́йу з низе́ньким уклóном, прид ва́шим порóгом, за ме́нийем Сус Христóвим і анге́льским бóжим слóвом; йа вас прóшу, йа вас блага́йу, йа вас рада́йу: чей так, ма́мко, нидохідне́ньку сорочку... льуб так ма́мко, нидохідне́нькі нагавúцьі.. превокрúйти ви, ма́мко, мойі грішнойи тьíло, йак Бог превокрива́йе дре́во лúстом — корóйу, зе́мльу травóйу, вóду млóйу, рúпку лускóйу, птúцьу пйурóйу, гóри піскóм, ка́менем, йáко на землú чолове́ка.

III. Сон Богородиці.

Там на Осиόньскі горі Причиста Дьіва спочивала;
Прийшόў йі сόн ў кнйзьі:
Причйста Дьіво, спиш, ци чўйиш?
Ньі спйу, ньі чўйу:
Приснйў ми сьа сон дивний, придйўний,
Шчо тибе злапано, на хрисьтьі роспинено,
Тирнόвоў корўноў коруновано.
У нидьільу рано сόньічко сходит,
Причйста Дьіва свόго сйна за рўчиньку вόдит.
Привела го на осинόшни,
З осинόшного до спόвіди,
Від спόвіди до сакраменту.
Привела го на мόри,
А на мόри білий камінец:
На тьім камінцй церкоўцьа стойала,
У тьі церкоўци Сус Христόс лижйў,
Голόўку склонйў, όчка зажмурйў,
Ручкй розложйў, ўсьу крόўцьу за нас розьільльйў.
Прийшсў сьвитйй Питрό, сьвитйй Паўлό:
Бόжиньку наш, Бόжиньку, йакўж ти за нас мўку тирпиш!
Ти сьвятйй Петри, ти сьватйй Паўли, — ни страхай сьа мόйі мўки;
Озьмй собі хрест у рўки
Ідй, по ўсьім сьвітьі роскажй,
Йак старόму, так малόму, так сиридўшчому:
Хто тоту молйтвицьу буде мόвиў
У пйатницьу сполўдньи, а ў субόту до схід сόньцьи,
А ў нидьільу до слўжби Бόжойі,
Тόму бўди сόрок дньіў, сόрок нόчіў гріха одпушченійи,
Сам при йигό смертй.

(Зап. від моєї матери в Пужниках, Бучацького пов.)

IV. Молитва перед „супльікацийоў“.

За ўсьіх молйўши сьіх благайа прибігайушчи тобі со віройу одвиржачнойу твойі покрόви йиного Бόга ни імами грішника, бо-го-бідах, скόрбих присна, зблўленна, обримипаніними гріхй мнόгими матир Бόга вйшних йиси причиста спалстй сьа, мόлим ти сьа, спалстй сьа рабй твойа восли-

ша́шчих ви́жних преклони́ ву́хо твойи́. Ни забу́ду льуде́й тво́йіх ў до́му отца́ твойи́го. Ра́дуй сьа, причи́стайа дьі́во, ра́дуй сьа че́снайа скі́тици цара́ Христа́, радуй сьа прийи́мша роста́льна, ра́дуй сьа две́ри небе́снийа, ра́дуй сьа неопале́найа ку́пино, ра́дуй сьа суми́рний сьві́ти, ра́дуй сьа ві́рним спасе́нна, ра́дуй сьа засту́пници, ўсьім христійа́нам прибіжи́шчи і ўлади́чици. Слава Отцу і Сину. Ра́дуй сьа сьцьіле́найа похва́ло, ра́дуй сьа го́ро сьвата́йа, ра́дуй сьа сьвіти́льничи сла́ткий, ра́дуй сьа Дьі́во, ма́ти Христа́ Бо́га на́шого; ра́дуй сьа а́нчи па́стиру, ра́дуй сьа ра́йу привосьві́тлий, ра́дуй сьа ра́йскі две́рі отверже́нньі, ра́дуй сьа трапе́зо божистве́нна доче́сна, ра́дуй сьа хра́ми госпо́дний, ра́дуй сьа ру́чко зла́тна, ра́дуй сьа упова́нийи; Го́споди Бо́жи многомилости́вий, на тьа Богоупова́хом, ни прогніва́й сьа Го́споди на нас зьіло ни́жи погуби, збаў нас ўсьіх ўраго́ў тво́йіх, ти бо йиси́ Бог наш, а ми льу́ди твої́; ру́ку твойу́ содьіла́йим, імйа́ твойи́ прозива́йим ўсегда́ ни́ньі при́сно во ві́ки віко́м а́мінь.

V. Молитва до св. Николая.

Прави́лойу ві́ройу о́браз скрі́пости воздвиржа́нна вучи́тильу йави́ тьа Го́сподь Бог, ста́да свойи́го оживашчих войистину шчижа́л йиси́ смире́ннуйу, висо́куйу нишчото́йу бога́туйу, научи́ нас супраўла́ннойу сьватитильу о́чи кристо́вий Никола́йу: моли́ Христа́ Бо́га на́шого, спасти́ сьа душа́х на́ших.

VI. Молитва до св. Микития.

Сьвйати́й о́чи Мики́тийу наста́ўнику бо́жий!
Му́дростьу мудри́ сьи, крі́пістьоў окрі́пи́ сьи, ў ра́зуми ўразуми́ сьи!
Зьійди́ з нибе́с, здойми́ з нибе́с анге́льскій хрест, золоту́ кору́ну, золо-
Побий, потлу́ми бісо́лскійа ўра́ги, нечести́ві по́лки, [тий віне́ц.
Би сьи ни ўкуси́ли душі́ і тьіла мойи́го грішного.
Го́споди! днесь ору́жійа на дійа́вола хрест мой.

Дал йиси́ отрима́шчой, ни мо́жу возира́ти на си́лу йиго́ ўзьа́ти; йа́ко Бог з ме́ртви скрисе́н, пре́жди кла́ньати сьа сло́нцу пра́видному, трипле́вому погрибе́нному, сьві́тлому, сьвйато́му оскрисе́нийу. Хрест (во)- сьньі мо́йі; хрест по́мошчи мо́йі, хрест наде́жда на́до мно́йу; Христо́м сьа охришча́йу, христо́м сьа уроджа́йу, христо́м а́нгильи прозива́йу, христо́м дійа́вола одганьа́йу. Оступіти сьа о злийі ўраги, ничисти́ві по́лки, бо станут анге́ли, арха́нгили бо́жі з бо́жойим ору́жийим на дійа́вола — буду́т стеречи́ душі́ і ті́ла мойи́го грішного до живота́ ві́чного.

(Молитви IV, V, VI записані від лїрника Златарського. При N. IV. він додав: Се твирда́ молитва, йійі говори́т ся, як би чоловіка блуд сьа узьиу).

Подаю тут іще дві польські молитви, що одну я записав від мойого брата Гілярка, а другу від моеї мами в Пужниках, Бучацького пов. Вони так само як N. III уживають ся лїрниками і від них переняті, а характерні для змін, що ним підлягла їх польська мова в устах наших лїрників.

VII.

W czwártyk pszy ostátniej wjeczéży
Pan Jézus áni nie jad, ani nie pił,
Po ogrójcu chódził, Bógu się módlił,
Na kolána wpádał, s swóją się mátką żègnał.
Pszyleciéli nieszczenśliwi żydzi,
Złapáli, za włósy targáli, do ziémi rzucáli,
Na kszyż gwoździámi pszybijáli
Wýjszła mátka najświéńtsza na kalwarýjskie gúry.
Zobaczýła swégo sýna tak okrútnie zbitégo, skatowanégo,
Na kszýżu gwoździámi pszybitégo.
Żékła mátka najświéntsza:
Sýnu muj, dziécie móje, kref mója, bóleść mója!
Pot swójem cie sércym nosíła,
Swojími cie pjerściámi karmíła,
A téras cie wídzy tak okrútnie zbitégo, skatowanégo,
Na kszýżu gwoździámi pszybitégo.
Żekł pan Jézus: Mátko mója! jákaś mi míła,
Żébyś ten pácież odmuwíła,
Żéby sie w świécie táki człówjek ználaz,
Żéby ten pácież odmúwił — choć nie códzień —
Pszynájmniej tszy rázy na týdzień,
To byłaby jégo dúsza zbawjóna.
Zesłáłbym tszydziéści aniółuw
I dwanáście apostółuw
Pszy skonániu duszy jego.

VIII.

Stóji rączka kwitnónca,
Pszet Pánem Jezusém widzónca,
Wídzić ci Pánie pszed ręcy kapłáńskie.
Stóji káplan pszed ołtáżem,

Bóże ciáło pjastúje,
Mója sie gżýszna dúsza radúje:
Ráduj sie, ráduj, mója gżýszna dúszo,
Widziáłam sýna, otkupiciéla,
S prawégo bóku, s krwi wylányj.
Tak un sóbje siédzi na máłym osiółku
I tak líści píszy:
Jednégom sýna mjáła
I tégo żýdzi wziéli,
Na kszýżu rospjéli,
Czárnym tárniem podrapáli,
Górszkim píwym napuwáli.
(W) wiélki czwártyk zímno býło,
Jak Pána Jezúsa na méńki wodzóno.
Wodzónoż go po gúrach, po karpýtach (чи: карпатах?),
Piłat go sie pýta:
Czy ci zímno, czy ci gorónco?
Ni mi zímno, ni mi gorónco;
Rádbym wytszýmać ten trud,
Za chsześcijáński lud.
Wszýstkie dzwóny udeżýli,
Niebjósa sie utwożýli;
Utwóżył sie bóżyj grub,
Odézwał sie míły Bug
Do gżysznégo człowjéka:
Czégo ty żóndasz, gżýszny człowjéku?
Żóndam ja Pánie
Létkie skonánie,
A po śmjérci żýwot wjéczny otszymánie.
Kto te modlítwe béńdzie múwił
Choć nie códzień,
Tszy rázy na týdzień —
W pjątek do pośníku,
A w sobóty do objádu,
A w niedziéle do mszy świéntyj,
Béńdzie mu raj otworżóny,
A pjékło zamkniénty.
Pan Jézus ze mną, Paniénka psze de mną:
Co im się stánie, to i mnie.
A ja gżyszny lég'em spać,
Swóje dúszy Bógu dać.

Aniołówje psze dúszy mójej:
Jéden mi świci, drúgi mi ściéli,
Tszéci béńdzie pszy dúszy, pszy ciéle.
Jézus Márуja w ústach mójich,
Jézus Márуja w sércu mójim,
Jézus Márуja pszy skonániu mójem.

IX. Молитва до св. Николая.

Хто бу́ди до сьвито́го Никола́йа па́цьір говори́ти,
То́го бу́ди Го́сподь ў шча́стьу благослови́ти
По ўсьільа́ких доро́гах, по ўсьільа́ких бато́гах, по ўсьільа́ких гости́ньцьох.
Пішла́ душа́ до Христа́ Ісу́са,
Запу́кала ў ре́ньскі воро́та:
Ви́йшоў до не́йі сам Сус Христо́с.
Чого́ бажа́йиш грі́шна душо́?
Бажа́йу твойі обітни́цьі,
Аби́с ми то даў, шчос обіцьнў!
Пе́три, Па́ўли! возьмі́т кльучі́,
Замкньі́т псо́ви муро́ваному пашче́ку і су́цьі муро́ваньі,
Аби́ льу́дьом шку́ри ни розрива́ли,
Аби́ кро́ви ни розлива́ли,
Льу́дьом жильу́ ни додава́ли.
Ви́йшоў Ісу́с на зиле́ну луку́
Під Христо́ву ру́чку (?),
Під сьвито́йі Ма́тири пла́шчик,
Під сьвито́го Никола́йа бе́чок (?).
Сьвити́й Никола́йу!
Йа тобі́ відда́йу,
Свойі́ бидльа́та,
Свойі́ тильа́та
І само́го сибе́.
Стойі́т ріска цвиту́ча
Пи́рит Ісу́сом Христо́м видьу́ча.
Ви́джу тьи, мій Ісуси, чи́риз сьвиче́ньі ру́ки.
Сьвашче́нник стойі́т при віўтари,
Бо́жи ті́ло пісту́йи,
Мойа́ сьи душа́ раду́йи.
Ра́дуй сьа, душо́ мойа́!
Виси́ли сьи, душо́ мойа́,

Шчос ви́дьіла Збави́тильи,
Віткупи́тильи,
З бо́ку кроў вильа́ну.
Йіди Ісу́с на мале́нькім вісльі́,
Стаў і пи́ши:
Одно́гом си́на ма́ла
І то́го жиди́ ўзьи́ли,
На хрисьтьі́ роспи́йли,
Чо́рним те́рньом подрапа́ли,
Гірко́ў жо́ўчиў напува́ли.
У вили́кий читве́р було ду́жи зи́мно,
Бо Ісу́са по му́ках во́джино.
Ве́ли йиго́ по го́рах, по шкарпе́тах;
Пила́т го сьи пита́йи:
Йак ти, Су́си, чи зи́мно, чи гори́чо?
Аньі ми зи́мно, а́ньі гори́чо,
Тьі́лько тирпльу́ гірки́й труд
За мій бі́дний льуд.

Амінь.

X. До Христа.

У нидьі́льу ра́но со́ньічко схо́дит,
Найсьвитьі́йша Ма́тьінка си́ночка во́дит.
Пове́ла го на у́триньу,
З у́триньі на слу́жбу,
С слу́жби на ка́заньи,
С ка́заньи на вичірньу,
З вичі́рньі до гро́бу.
Отвори́ў сьи бо́жий гріб,
Огльи́нуў сьи ми́лий Біг:
Чого́ потрібу́йиш чоловічи?
Ле́хкого скона́ньи,
Душно́го (душевного) збаўльі́ньи.
Стойі́т сьві́чка сьвітьа́ча
Пи́рид Ісу́сом видьа́ча.
Ви́джу тьи, мій Ісу́си,
Чи́риз сьвиче́нньі ру́ки.
Сьвашче́нник Ісу́са пісту́йи,
Мойа́ сьи души́ раду́йи.

Ра́дуй сьи, душо́ мойа́,
Бос ви́дьіла бо́жи тьі́ло,
Шчо сьи з душо́ў розлучи́ло.
Наш Сус добродьі́й даў си прибі́ти ру́ки
І но́ги на хрисьтьі́ прибі́ли.
Йаки́й з не́го ма́йстир дороги́й,
Соло́тка збро́йа!
Ра́дуй сьи душо́ мо́йа.
Кльінчи́ла дьі́ва ў горо́тци,
Моли́ла сьи Бо́гу Отцу.
Так сьи моли́ла,
Аж сьи йі дру́шка зйави́ла.
С тоў дру́шкоў ходи́ла,
Нади́бала сьвито́го Іва́на.
Мій сьвити́й Іва́ни,
Ни ви́дьіўйис мо́го си́на?
Ви́дьіў йа тво́го си́на, йак го жиди́ заморду́вали,
Ру́ки, но́ги на хрисьтьі прибі́ли.
Іди́ Пе́три, іди́ Па́ўли, йдьі́т по сьвітьі,
Кажі́т мало́му симильі́тному,
Жиби́ ту молі́тву відмоўйили два ра́зи на ти́ждинь:
У пййток при обі́дьі, ў субо́ту при виче́ри;
Тако́му сьи ре́пьскі воро́та буду́т отвира́ти,
Пики́льньі замика́ти;
На во́йньі ни заги́ни.
На водьі́ ни пото́ни,
Биз сьвито́го Сакраме́нту ни умре́.

Числа IX. і X. записав я 7. цьвітня 1893 р. в Григорові, пов. Бучацького, від діда, імени его не знаю. Додаю їх до попередних молитов задля змісту.

IV.

Пісні. [1])

1. Про муки Христові.

Род жидоўский затворений
І віт Христа постаўлений.
Збирали сьа Христа ўбити,
Мисьійаша наживити.

[1]) В піснях не давав я акценту тому, що Златарський не оповідав, лиш сьпівав їх. Вказівки літературні був ласкав зладити др. *Іван Франко*; рівнож він впорядкував цілий материял.

Узьали Христа аж на гору,
До пилатового двору;
Пилат руци умивайи,
Сина божогониспознайи.
На́-ўхрист Христа роспинайи,
Руци й ноги прибивайи.
Матка билша фрасоўлива,
Стойіт піт крижем смутлива:
На сина сьи погльидайи,
Сьльізми свой твар умивайи
Ах, синуж мой озльублезний,
Серцьу-с мому ізболезний!
Тош тьа виджу роспйатого
І на христьі прибитого.
Тош тьа моцно скатували,
Руци й ноги прибивали!
Плач, мольім сьа Христійани —
Тирпіў Христос за нас рани.
Тирпіў пйить ран крижуваних
За нас грішних, Христійани.
Тирпіў рани, тирпіў муки,
Чириз жидоўскійа руки.
А ми Христа вихвальаймо,
Алилуйа засьпіваймо.
Алилуйа, Алилуйа,
Слава, Христе, твойі страсти!
Сохраньай мир от напасти,
От льуцкойі нинависти.

Пор. Записки Югозападного отдѣла И. Р. Геогр. Общ. за 1873 годъ, Матерьялы стор 28; П. Чубінський, Труды т. III. стор. 20. *І. Ф.*

2. Смерть і похорон Христа.

У слаўньім сильі, ў Русалимі, там Сус Назараньский,
Даў сьа бити, катувати, за мир христийаньский.
Били, слупи слуповали, кроў з боку сточили,
Ни йидну́йу тирновину Христу на главу зложили.
Марійа Матка Божа ж жальу умльівайи,
Свого сина озльублезного сльозами ўмивайи.

Синуж мой возльублезний, чом ти вумирайиш?
Кіло свойи присьватойи до гробу вотдайиш.
Прийшоў Йосиф до Пилату, ўзьаў сьватих просити:
Час би, Пилатьі кіло с христа зньити,
У плашчіўницьу ўбрати, ўо гроб положити.
Сьватійа вученики славу очинили,
Узьали, Христа зньали с крижа, ў плашчіўницьу ўбрали і ў гроб положили.
Шчо найтвертши од каменьа а ў райскойи серци,
Шче ни дознали Сотворитильа, камінь знаў перший.
Жаднайа віра того ни дождала, кілько ў мори камінь,
Христос слаўний по ўсем сьвіту, Христос йаўний на вік віком амінь.

Пор. Головацкій, Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси. Москва 1878. ч. III., отд. 1. стор. 271. *І. Ф.*

3. Про хрест і смерть Христову.

Древо пресьватойи
От біса зацнойи
І предимнойи!
Усьіх бісо́л прогониў,
А христійан борониў
Сам пан Ізбавитиль;
Простер руци, Откупитиль,
На хрестьі.
Суси льубиўний,
Тос йи добротливий
І милостивий!
Тройи с древа ізльубиў,
Кроў з водойу іспустиў,
І от боку рибра свого
І от роду заўзьатого
І нимилостивого.
Мойсей пророка,
Зьіслано отрока,
Йако ў райу бил;
Которого Бог зльубиў,
Манну з неба іспустиў;
Вони йиму манну отдавали,
Жиўцем (зам. жовчем), оцтом, Христа напували

За милость йиго.
Йуда злосливий,
Учиник праўдивий
І то й найперший;
Він того збізуміў,
Продаў христа бис цьіни,
Сам сьа вовісиў,
Небо і земльу опустиў —
На віки.
Тирновий вінец цару,
Уложили Христу на главу —
Усеш то Аўрайі;
Зимльа сьа острасла,
Луна от слонца згасла,
Й настала по ўсем сьвіту [тьма].
Цар на христьі прибитий окрутни!
Йіван богослоў,
Насьльідник Сус Христоў,
Піт крижем стойашчий,
На Марійу зглядьашчий,
Сьльози свойі проливайи,
Матир Божу покішайи
Христовуйу.
Ми мізерньійі у сьвітьі,
Приблудньійі і ми грішньійі:
Ми д нему прибігаймо,
Поклон Христу отдаваймо,
Аби нас Христос бориниў,
Од шатаньіў сохраниў
На страшном судьі.

Пор. Богогласникъ 1790 р. N. 72 (в виданю львівськім 1852 р. стор. 171). В акростіху автор пісні названий Д и м и т р і й — правдоподібно св. Димитрій Ростовський. *І. Ф.*

4. За смерть Христову — грішникам мука.

Вийдим ми, вийдим, на гору високу,
Там стойіт сам Спаситиль на хрисьтьі прибитий.
Пани наш, Пани!
За шчо тирпиш рани?

І про тойу злойу дольу
Плине кроў з водою.
Ти грішнику льутий,
Гріхамис набутий,
Образиўйис Христа Пана —
Йист то ў боку рана.
Ти грішнику кай сьи,
Гріха сповідай сьи,
Іс прозьбами, з молитвами
До Господа ўдай сьи.
Йак наво́зьи древа,
Шче іс темного льіса,
Йак наложат вогонь вічний,
Дайут душу бісам.
Ангил прильітайи,
Грішника питайи:
Страшним судом острахайи,
Душу виручайи.
Йак навари пива,
Шче й рузного трунку,
А ў роскошах сего сьвіта
Заўдайут фрасунку.
Божи наш, Божи,
Йаке смутне ложи!
Набрала сьа душа гріха,
Збути сьа ни можи.
Ми за ту причину,
Падьмо на кольіна:
Облагаймо Спаситильи
На віки вічньійа.

5. Чудовний образ Христа у Климові.

У слаўньім сильі у Климові
Там Спаситиль на пристольі,
Рани свойі утворайи,
Кроў сьватуйу проливайи.
Ожагни сьи, чоловечи,
Най бис твой гроб кроў ни течи!
Тиче́, тиче́, йиму з глави,
Ҫ піт коруни мальувани.

Тичé, тичé, ни пристáни
Од вечири аж до раньи.
О сьватлыішчий Спаситильу,
Сего сьвіта Збавитильу!
О даруй нам благодати,
С тобоў ў небі царствувати!
А ми Спаса вихвальаймо,
Алилуйа засьпіваймо.

6. Чудовний образ Матері Божої в Хотїню.

Радуй сьа Марійо, небесна царици!
Ой радуй сьа пречистайа, просьвітла зорници.
Ти сьа ўрадувала, сина породила,
Оскльаньбами од Йадама місто слободила.
Ступи до нас, панно, з високого тьмаку,
Покішай нас йа ўсьіх грішних ў сьім виликім страху.
То ни виликий страх на нас наступуйи,
Ричитинскайа рука ўсьіх нас обгортуйи.
Когдаж мой меч острий од рук бісурманських,
Ни дай вірним загибати ўсьім душ христийанським.
Благоческайа земльа того допустила,
Де ў містечку, а ў Хотьіньу, панна сльози льльила.
Льльила, проливала до свойиго сина,
Плакала чиста панна, йак матка йидина.
Плакала ў Тримбоўльі, ў містечку крулеўскім,
Пофтурни у Каминицу, повітьу подольскім.
Красна голубници, храни свойі дьіти,
Шчобим тибе могли милосерни піти.
Алилуйа, алилуйа, слава тобі Божи,
Ни забудь нас, ўладичици, Марійо господна.
Ни забуду, шче й прибуду за вас сьа молити,
Тілько прошу, пиристаньти Господа гньівити.
Ми тибе ни забудим, доки жити будим,
Мньа твойи присьвйатойи ўсе хвалити будим.
Ми тьа будéм вихвальати од ниньі до віка —
Імньа твойи присьватойи на многийа льіта.
Од вік віком ни пристаним, доки сьвіта стани,
Ми тьа будем прислаўйати, а ўсе християни.

7. Чудо Матері Божої в Почаєві.

Там на горі ў Почайові йаснайа скала стала,
Йак наступило турецькойи восько, йако темнайа хмара.
Йак наступило, гору сточило, войувати сьа зачинайи:
Матко цудоўна почайіўскайа! твой манастир опступили.
Отец Зильізо зильійимстойи сьльозами сьа умивайи:
Матко цудоўна почайіўскайа — твой манастир загибайи.
Матка цудоўна під крижем стала, войувати сьа ни дала,
Кульі одвиртала, кіньми тратувала, свой манастир ратувала.
Турки, Татари, турецкойи восько, шчош ми таке ў той час вочинили?
Де ў тьім містечку Почайові с Христійаньіў кроў сточили.
Йак сточили, тай проливали, Бога ни ўві́рували,
Аж вод йасности, од Матир Божойі с коний до зимльі падали.
Йак падали, карки ломали: а ўжеж ми ту ни будемо,
Аж во третий день с турецкой зимльі ўсьой Христійан повирнем.
Йак сьа дознали Турки, Татари, шчо то йист Божайа мати,
Пітписали сьи до Почайова великуйу дань давати.

8. До Матери Божої.

Пот твойу милосьть ўсе прибігайим,
Помоци твойі ўсегда жадайим,
Поратуй нас Дьіво
При во скорбих зьіло,
У каждом припатку,
Смутном фрасунку,
Душу нашу і кіло.
Молитва наша Тибі воздамна,
Будь милосерна і нивосужденна.
А зо свойим сином йидина чиста ў Тебі сийайи,
Тройци присьватуйу Марійу господньу ўсе вихвальаймо
І ўсе сьватайа Дьіво Марійо.
Со сьватойі моци, чистойі тройцьі і превозношенно
У коруни польской земли і руской
Сьльічнийа лилийа, дьіва Марийа
Од огньа заховай,
Тілько нас ни подай,
От повітра вогньа,
Матко господна.

9. Про св. Івана Богослова.

О ти Йана Богослова
Миром тайна, слатка мова —
Достойнойи можим піти,
О ти Йана ославіти.
Чистотойу найцьіснышчий,
Сам Сус Христос наййасьньішчий,
Нат Ілийоу і над ружиў,
Чистий образ, сам Син божий
Примудрости голубинньа —
Найперший Бог ў свойіх силах;
З Дьіви, з Марійі сплотиў сьа,
Бог ў потребах промислиў сьа.
Орел небо озльітайи,
Слонци правидни огльадайи.
Пиши начал мик-би слова,
Шчо ангелийа Сус Христова —
Сто двацьать льіт жил у мирі,
Отвирзай нас ўсьакой вірі.
Сам собі казаў гроб копати,
Місци і кіло готувати.
Мучиницьі днем приспіли,
А ўже кіла ни воздріли.
Знайшли квітньу с сего крайу,
Ілийі з Йаном прежде ў райу.
Йан бо житиль ў сему райу,
Восьмого дньа з гроба ўстайи.
Йан бо житиль ўвесь прах отпускайи,
Усьакой больісьть возвішчайи.
А сли схочиш умирати,
Риче Христос царствувати.
Ай ни ўмерши токмо жилши
Ілийа з Йаном ў райу билши,
Де сьа майи суд зачати,
Анцихриста облишчати.
Сойдет сьватих виликих трох
Ілийа з Йаном і Онопій.
Прес трох сьватих і от Йана,
Благодать нам будет дана,

Ласкавий Бог на правици билши
Од вік віком тьа хвалити.

Пор. Богогласникъ 1790 N 190 (вид. 1852 стор. 455); Kolberg, Pokucie II, 272. *І. Ф.*

10. Про св. Григорія.

Красна висна, сьвіт нам настаў, Бог нам сьи надаў;
Благочести спознал йиси, Христос жиж нам дал сьи;
Бо хотьіў ўраг прокльатий царицьу спожерти,
Йиму Господь благословиў йиго главу утерти.
Ти сьватий Григорійу, главу утирайиш —
Того ўрага прокльатого образом звішчайиш.
Ми за теби, Григорійу, ўсегда Бога просим:
Радуй сьа, Григорійу, руци свойі зносим.
Ти сьватий Григорійу Христа ублагайиш,
Царам, кньазьам, милим панам, йак сонци снийайиш.
Проквітай нам, Григорійу, йак цар, кньазь добрійи,
Тебі слава, тебі поклон, на віки вічньійа.

Пор. Богогласникъ 1790 р. N 187 (вид. 1852 стор. 450). *І. Ф.*

11. Про св. Василія.

Озлийай сьа благодати ў уста твойі, отчи,
Бо ти бел йиси, па́стиру, добрий,
Бо ти учел йиси словеснийа ōлци
Вірувати Бога а во Тройци,
А во Тройци йидину.
Когда д нему і за жону Іўладийу записал,
У той час сьватий Василийа а преч бісол одогнал.
Плачет, молит Кисирийа[1])
Вельман молит сьватий Василийа.
Аби бісол одогнал.
Молим ти сьа, пастиру добрий, очи шчадротливий,
Будь нам милостивий!

[1]) Жо́на Іуладийа — пр. лїрника.

Бо записаў сьа мой муж урагу
Луциперу пекельному
А зо свойоў криўлейоў.
Улаго́лит д нему сьватий Василийа: Ти чловече, мужи
Бой сьа Бога, Уладийу, согрішиў йис дужи.
Бо ти Бога оца опустиўйис,
Духа сьватого охилиўйис,
І Сина Божего.
Кай сьа гріхоў, чоловече, покути держи сьа,
А ўсе свому Сотворительу сльозами моли сьа,
Шчоби тибе ўраги, ўраги ни ўхопили,
У вогонь, у сьірку ни ўкинули.
Бо там будеш горіти.
Рече д нему (зам. демон): „Сьватий Василийи, ни чини нам пакости,
Бо він сьі нам сам записаў с сего сьвіта слаўности.
А ти йиго од нас, од нас одбирайиш,
У нашийа руци нам йиго ни дайиш
Йако мужа нашего.
Замкнуў сьватий Василийа Уўладийа ў дому,
А сам пішоў молити сьа со сьватому Богу.
„Помилуй мйа, Божи Очи,
Усего сьвіта тиж мой творчи
І ошчадриж і мине!“
Словослоўйат, пісьньу сьпівайут,
А преч біси утьікают
І назад записи виртают,
Вікном у церкву кидайут
І на Василийа нарікайут,
Вельман йиго проклинают
Йако слугу свойиго.
О змилуй сьа, Божи, надо мнойу,
Шчом согрішиў перет тобойу.
О змилуй же сьа, Божи, на до мнойу,
Шчом недостойний слугойу Твойім;
Сотворитильу мой і Спаситильу мой, Откупитильу мой.

Пор. Безсоновъ, Калики перехожіе І. 774—778; Жите і Слово III. стор. 215—216. *І. Ф.*

12. Про св. Николая.*)

Большиго днесь на земли трона;
Хто схочи ў себи за патрона
Обрати Николайа сьвйата,
Бог нам йист помочник помйата**)
У разума.
Шчебис потапаў на мори,
Прибудет Николайу скорий:
Токмо рци: Сьватий Николайу,
Ратуй нас! зараз рупи дайимо
Усе ў помоци.
Ратуйиш озьньа йис тиўници [тимници, *І. Ф.*]
Дай способ сиротам, ўдовицьам.
Він дайи способ, йак на сьвітьі жити,
Кілько йиго потреба просити —
Усе ў помоци.
Досить жи сей сьвіт, ни мало льуда,
Дознайиш пресьватого Николая чуда.
Бо хто сьи йиму так шчире помолит,
Найменчи члунок ни заболит —
У серцьу йиго.
А звидет а з пути блудьашчой,
Скоро тьа ослишит мольашчой,
Хоцьбис упал межи льути волци,
Рожжинеш бісолскійа полки —
Ни згиниш.
Хоцьбис бил де ў йакой напасти,
Не дасть тобі Николай пропасти.
Хоцьбис бил осужден на згубу,
Сам падеш напасной пагубу —
Усегда вічнуйу.
Сиротам і ўдовам он йист опйикунам,
Усьім справам а ў розних патронам;
Али ни ўважай, шчо ни майим злота,
Тілько просьім Николайа сьвата —

*) Назву св. Николая „Мир-Ликійський“ переробили лїрники на Мирно-київський“. *В. Гн.*

**) Перекалїчено зам.: помощ непоията. *І. Ф.*

Усе ў помоц.
Кормитиль він йи ўсему миру,
Хтош тілько дайит йиму на охвіру
Він дайи способ, йак на сьвітьі жити,
Али сушчи йиго рачит нас кормитиль —
Цалий сьвіт.
Ми д нем' прекланьаймо глави,
Сьватому отцу Николайу;
Бо шчо ми йиго будемо благати,
Будет нас ўсьіх душ ратувати —
Сьватий Николай.
Сьватльішчий Николайу очи!
Поратуйжи нас ўвесь мир чудийа-творчи.
Али раш творца за ўвесь мир благати,
Бисмо тьа могли вихвальати —
На віки віком.

Пор. Богогласникъ 1790 N. 173 (1852 стор. 428); Kolberg, Pokucie II, 270; П. В. Шейнъ, Бѣло-русскія пѣсни (Записки И.Р. Геогр. Общ. по отд. этнографіи) т. V. 691. *I. Ф.*

13. Св. Николай і три студенти.[1])

Чо сьа суйатиш, чоловечи вірний?
Погадай собі, шчо Бог незмилний;
Йак у фрасунку, так у жалобі,
Днесь Николай — ми просьімо собі,
Йак ў день, так ў ночи: Стань нам до помочи.
Хоцьби тьа спіткала фортуна злайа,
Ни дуфай ньі во шчо, но ў Николайа;
Бо ми Николайа випросьімо собі,
Він ни дознайи жаднойі шкоди.
Йак тьашко заболит, він Бога молит,
А зайдет тьа слонци, зайдет тьа зара,
Йак ідеш у поли, смутлива мора;
Там на поли буде статок,
А ў коморі буде спраток.

---

[1]) Златарський назвав сю пісню: Николай у подорожи.

І так (певно: йак) на оборі — сьватий Николай (певно: і) ў дорозы.
Али три бладенци[1]) йшли з науки,
Ступили до коршми напити сьа води,
А йіх коршмар помордуваў,
Штучки, очки позмитуваў,
Йакби так часом —
Продаўби з мньасом.
Али тим гостинцим йіди сьватий Николай
І на туйу коршму па ньічльіг стайи.
Скоро на день, на свитаньи,
Устайи сьватий до читаньи[2]);
Так мовит по слові, йако свому слугови —
Мовит пан до слуги: Іди ўсьідлай осла;
Там тьи страх обгорни;
Прутко го післаў —
Там биз мича і биз ката;
Нашому ослови ўже глава стьата.
Йак йшло сьідлати, він ни можи ўстати.
Мовит пан до слуги: іди його ўсьідлай,
Тай на куждом місци ўсе Бога благай,
Бо йиму того ничого ни шкодит;
Дай йиму оброку, бо він ўже ходит.
Дай спокій тривозьі, бо ми ў дорозьі.
Утвирайи йізбу, виходит коршмар,
Йиму сьи серци крайи, шчо жийи осел.
Ходит, мовит сам собі по слові:
Сли жи йа стьаў голову ослови,
Ти, очи прикрасний, ўже чоловік нишчасний;
А ни було сьвітка — скирваўленна мерва —
Шчеж йа хотьіў скоштувати з восла стерва,
Подорожним продавати,
Йак би за то мож плату ўзьати.
Али ў той годиньі, ў коршмареві коморі,
Усьі тройи бладенцьіў поўстали живі;
Скачут з бочки, йако з купельньі,
Сьльічньі, здраві, йако ангельі
І до ньіх падайут сьватому Николайу
І назад сьа повиртали до свого крайу.

---

[1]) студенти, пр. лірника.

[2]) як жид, пр. лірника.

14. Про св. Олексія.

У Пана Бога йист вилика сила:
Йак подружиў отец про нивольу сина,
І казаў йиму с тоў жоноў жити —
А Олексей пішоў на пушчу блудити.
Блудиў Олексей трицьать і три льіта,
Трицьать і три льіта, аньі йіўши, ньі пиўши
І до свойиго отца зимлеў соближиў сьа.
Йиго отец ў той час ни спознайи,
Сина Оликсейа за старцьи приймайи.
Казаў йиму, слугам, дом збудовати,
Старцьу Оликсейу йісти й пити доношати.
Стариц Оликсей того ньіц ни поживайи,
Тілько свойу частку на ниських роздайи.
Згльануў Господь із йасного неба;
Старчи Оликсейу! час ўмирати, треба!
Соближиў сьи Оликсий ўмирати
І казаў слугам карту написати.
Узьали ўйирньі слуги написали му карту,
У більі руци дали, биз руци, биз варту.
Він казаў по отца післати,
Аби прийшоў отец туйу карту читати.
Прийшоў родний отец йиго кіло навиджати;
А ўзьаў родний отец туйу карту — читайи,
А нат тойоў картоў ж жальу умльівайи:
Горкий жи мій, горкий і шче горкий сьвіти!
Сину Оликсейу, мій ружовий квіти.
Він, Оликсей, казаў по маму післати,
Шчоби прийшла родна матка туйу карту читати.
Прийшла родна матка кіло невиджати,
Погльадайи ў руци: йи карта читати.
Узьила родна матка — туйу карту читайи
І над тойоў картоў ж жальу умльівайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Сину Оликсейу, мій ружовий квіти!
Нат тобоў йа, сину, свойу кроў проливала,
А йа с теби, сину, послуги ни мала.
Дайти по ви, слудзи, до мого брата знати,

Шчоби прийшоў родний братчик туйу карту читати.
Прийшоў родний братчик, туйу карту читайи,
Брата Оликсейа с письма познавайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Брати Оликсейу, мій ружовий квіти.
Дайти но ви, слудзи, до мойі сьостри знати,
Шчоби прийшла родна сьостра туйу карту читати.
Прийшла родна сьостра кіло навиджати,
Поглььадайи ў руци — йи карта читати.
Узьала родна сьостра туйу карту, читайи
І нат тойоў картоў ж жальу умлыівайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Брати Оликсейу, мій ружовий квіти!
Дайти но ви, слудзи, до мойі жони знати,
Шчоби прийшла сльубна жона туйу карту читати.
Прийшла сьлубна жона кіло навіджати,
Поглььидайи ў руци — йи карта читати.
Узьала сльубна жона туйу карту — читайи,
А нат тойоў картоў ж жальу умлыівайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Мужу Оликсейу, мой ружовий квіти.
Кажда диривина льіторосьть пускайи
І каждая птицьа свойу пару майи:
Ли(ш) йа нишчаслива так по сьвітьі блукайу...
Ниплоднойи древо с саду вирубайут —
Мине ниплодницьу ў рай ниприймайут!
Йак ти миньі, жоно, вірно сльубовала,
Будеш ти зо мнойу ў небі царство мала.

[Від лїрника Іґнаца з Вичілок, Бучацького повіта.]

Пор. Kolberg, Pokucie II, 274—276. *І. Ф.*

15. Про св. Варвару.

Зійшла зора, посирид мора —
То ни йи зора, лиш сьвита Варвара.
Али бо йійі сьи сам пан круль залицьиў,
Сьватьійі Варварі подарунок обіцьиў.
І казаў він слугам злота накопати,
Сьватьійі Варварі подарунок післати.

Сьвитая Варвара подарунку ни брала,
Бо йиму бути жоноў ни гадала.
А він казаў слугам срібла накопати,
Сьватьйі Варварі подарунок післати.
Сьватайа Варвара срібла-злота ни брала,
Бо йиму жоноў бути ни гадала.
А він казаў слугам скла надробити
І сьватьій Варварі по тім склы ходити.
Сьвитайа Варвара того сьи нальикла,
Прит паном Богом на кольіна ўкльикла:
Господи Божи, стань ми до поруки,
Ни дай ми тирпіти нивинної муки.
Зьіслаў Господь ангели з неба:
Уступай Варваро на то скло, бо треба.
Сьватайа Варвара на скло наступила,
А жадноїі кроплы кирви ни ўронила.
А він казаў слугам вогонь розложити,
Та сьвиту Варвару ў ольійу смажити.
А сьвита Варвара й того сьи нальикла,
Пирит Паном Богом на кольіна ўкльикла:
Господи Божи, стань ми до поруки,
Ни дай ми тирпіти нивинної муки,
Зьіслаў Господь ангели з неба:
Уступай, Варваро, ў той ольій, бо треба.
Сьвитайа Варвара ў ольій поступила,
Али йі сьі жадна причина ни ўзьила.
Ти сьвита Варваро, ти йи чаровина:
Тибе сьи ни бире аньі жадна причина.
А він казаў слугам гроб вимуровати
І сьвиту Варвару ў землью закопати.
І пойіхаў сам пан круль на войну
І лишиў Варвару ў гробі супокойну;
І він сьи там бавиў трицьить і три льіта,
А сьвита Варвара ни видьіла сьвіта.
Прийіхаў сам пан круль із войни
І льиг собі ў лушко, лушко супокойни.
Али бо йиму сьи Варвара приснила,
Шчо файньішша панна, йак на сьвітьі була.
А він казаў слугам гріб розмуровати,
Сьвитойі Варвари косьтьі роскидати.

(А слуги йиму кажут:) Крульу наш, крульу, Варвара жива!
Шче файньішша панна, йак на сьвітьі була.
Слуги мойі вйирньі! ви нивйирно миньі служили,
Ви сьвиту Варвару у гробі живили.
Ходит собі сам круль по дзьидзьіньци,
Вдариў ў него перун із йасного соньцьи.
Годьі тобі, крульу, на земли войувати —
Нат сьвитоў Варвароў, гріх сьи збиткувати.

(Від лірника Іґнаца з Вичілок, Бучацького пов.)

Пор. Kolberg, Pokucie II, 277—279. *І. Ф.*

16. Про св. Варвару замучену батьком.[1])

Покой благодати, ангельскайа мати:
Варваро прикраснайа, Христова нивісто і нинивістнайа.[2])
Мучила сьи за Христа, создатильу убога.
Отец того ни зльубиў, казаў запрістити, муками страшити;
Ґьікаюшчи од вітцьа, йако воўца вод воўка,
Тай гора камйанна: горо, росступи сьа, мучиници скрий сьа;
І ў горі тьа достережем, на земльу тьа і возьмем.
Взьаўши йийі за ўласа, ў слуп главу вйазаўши,
У слуп главу ўйазаўши, нохтьом кіло стружаўши;
Нохтьом кіло стружаўши і під нози доптаўши.
Твой глас со небес: хвальіт Варвару і однесь
Царствуй, царствуй со віки, с Сусом Христом на віки.

17. Про св. Параскевію.

Радосливим серцим отвирзаймо глас:
Парасковейа, сьльічнайа лилийа,
Краспа дьівици, райскайа столици
Моли Бога і о нас!
Сьвіци опальахом і востружахом
Докола з мичами, бійахом з бичами:

[1]) Лірники називають сю пісню „Мала Варвара“.
[2]) Стих сей повтаряєсь по кождому віршови.

Красну дьвицьу диржали ў тимници.
Перса йійі обрізахом.
Ти йист служибницьа у Христа Пана,
Бо ти йи краснайа, від Бога шчаснайа,
Вінцем прикрашена і сововінчена:
Будь нам і молибницьа.
Ти йи служибницьа і молибницьа,
Бо твойа дишницьа радосна божницьа:
І львами крушат сьа і припорошат сьа,
Прахом росипйат сьа.
Прийдьім, поклоньім сьа Парасковейі,
Шчо приймила рани тамки і молена
Ни від Иритикіў, нивірних йазикіў
Ти йист мучиницьа.
Прийдьім, поклоньім сьа Ісусу Христу,
Бо Христос Спаситиль, то нам откупитиль;
З вочистойі Панни йист нам пожондани
Сьвіту ўсе создайи днесь.
Усьакайа приймайи, ўсьака нейскайа;
По Христу, по Богу, стили нам дорогу:
Імньа твойи штити, на віки хвалити
Од вік віком, с сим чоловіком.

18. Про св. Онуфрия.

Chto chce na pomoc wzywać Onufrego,
Bo un może chybnońć pjekła goroncego.
Sławno trafić do nieba,
Tylo mu służyć potszeba.
Pamnientaj sobi mizernyj gżyszniku,
Jak ten Onufry błondzi(ł) w młodym wiku:
Zgardził pjerskow korunow,
S całego świata mamunow.
Jak sie narodził, ny mniał w sobje złości,
Jego lwa karmiła z boski opaczności.
Stracił życie źi lwamy —
Mul sie Onufry za namy.
Pojszed na puszczy, a w głembokie skały,
Tam poślubował z Bogiem swoj wik cały.
Kila lat żyw, dźiś on w czystości —

Ciało z martwy ostrości.
Piszy supliki: Jezu pszychmogoncy!
Niech sie pszyczyni ten patron goroncy.
Ratuj ży nas patronie,
Chtoż nas wjency obroni?
Muwjo pszykłada świata pachnoncego –
Tam wy znajdziecie w puszczach Onufrego.
Tam wy jego znajdziecie,
Świenty objawił, co wicie;
A jemu pan muwi, żyby spokoj beło,
Żyby okrutny pochowaty ciało.
Wzioł Chrystos duszy w opjekie,
Jusz ny wypuszczy na wjeky.
Świenty Onufreju, prosimo my ciebje.
Żyby zmarły duszy krulowały w niebje.
Za twojy, świenty pszeczyny,
Niech nam otpuszczy Bog winy.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 273; Mioduszewski, Spiewnik kościelny 643. *І. Ф.*

19. Про св. Антонія Підкаменецького.

Jezu muj pszynajsłotszy, zmiłuj siy nad namy,
Nad mizernym tym stworżeniem, ojcieć nad dziatkamy!
W sławnim mjescu u Kamjencu recz koruna polśka,
W sławnim mjescu u Kamjencu granica podolśka.
W wiwtorek bardzo rano klasztor zrabowano,
Z wjelgymy żałościymy Turczy nam oddano.
Turyk zrado pszystempujy, symborijy znianto (zdjęto)
Na piendziesion zakonników psze klasztorem stianto (ścięto).
Ten najświenszy zakonnicy z rajcu wystompili,
Pszenajświenszy ten sakrament pod nozy skruszyli.
Skruszyli, połomali, koniem jeść dawali:
Konie jego nic nie jadli pszyd nym powkleńkali.
Gde w Jezusowym kościele konie powstawjali
Świentego Antoniego s kościoła wygnali,
A s tych barzo głośnych dzwoniw końi napuwali,
Choreńgwy i obrazy pot kulbaky słali.
Byjcie w kotły, grajcie w tromby, na żałobńi stronwy,

Zawołajcie tym nabożnym do najświentszyj panny.
Panienko litościwa, proś nam syna swego,
Żyb nam raczy dał potłumić cara tureckiego.
Panienko litościwa, cosz tak idut lata?
Cy jusz beńdzie sond wjeczny, cy skończenie śwjata?
My za tyja pszyczyny pad'my na kolana,
Błagajonca Zbawjeciela i Chrystusa Pana,
Żyby my mogli żyć s Chrystusym Panym,
Po śmjerci z nim kruluwać na wjek wjeczny amyn.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 267; тогож Lud VI, 234. *І. Ф.*

20. Про тогож св. Антонія.

Chto chce na pomoc wzywać Antoniego,
On go zastompił ot szystkiego złego.
Śwjenty Antoni ma łaski od Boga,
Każdego pocieszy, choć najwjentsza szkoda.
Śwjenty Antoni jest bogosławjony —
Mul sie za namy do najświenszyj panny.
Śwjenty Antoni cuda pokazujy,
Kturen bijy, kradno — on jich wyznajdujy.
Bo nywjarńi Turcy tak bijo na niego,
Jeszczy my ny wimy cuda Antoniego.
Śwjenty Antoni cud jawem pokazał,
Głowy, rence, nozy, precz Turkom pozłamjał.
Najstarszyj Turyk zacioł u twarż jego,
Teras my doznali cuda Antoniego.
Najstarszy Turyk muwje: ciekajmy od niego!
Sługi jego muwio: znaj pan Antoniego.
Jest dobry, śwjenty Antoni w cudownim obrazi:
Ratuj nas Antoni w naszym czyńśkim (ciężkim) raźi!
Ratuj nas Antoni dopoki żyjemy,
Jusz po śmyrci wjeczny, jak z Bogiem zaśniemy.
Chto sie Antoniewy szczyrży uchjarujy,
Z wjelgiego nyszczeńścia un go wyratujy.
Chto sie Antoniewy szczyrży pomoli,
To najmeńczyj człunyk serciu ny zaboły.
Niechży to beńdzie na czeńśt' i na chwały,
Śwjenty Antoni, pszeczeń sie za namy.

Ny wipuskaj nas Antoni zo śwjentyj opieki,
Beńdziemo ci chwalić stateczny na wjeki.
Śwjenty Antoni, prosimo my ciebje,
Żyby zmarły duszy krulowały w niebje.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 276. *І. Ф.*

21. Про св. Михаїла.

Йак суд виликий, нинї зборові
Виждом на роспйатьу божийа сили;
С придвічного, с придимного дьіла
День сьватого чуда Михайіла.
Образ кирваўлений, дитьом зйаўлений,
Рік ми того ради стало сьа дьіло,
Узьиў Бог на себи льуцкойи тьіло.
Тирпіў муки, тирпіў рани,
Нарештьі смерти оскарженьи;
Трицьать три льіта, пан сего сьвіта.
У тисьача сьім сот пйадисьать пйать день,
Кирвавийа рани Ісус роспйатий —
Простер руци, ўсьільако приймайи
Кіло с кроўйоў Бог йійі витайи.
Приклоньаймо глави, Міхайіл ласкавий;
Ласкавий Бог днесь, ласкавий і ў ношчи
Дайи хромим нози, темним очи;
Усьім нам дайиш ўсьільаку потребу,
Готуйиш правидним коруну у небі.
Божи ласкавий! йак небо, зимльа —
Ни взивай на мени блудного сина.
Од бід, од очагу темна оборона,
Чловека на земли.
Од гріха, од злости, ради божой милости;
Божи цудовний, тут на пристольі,
Ни дай нам плакати болше на дольі.
Од повітра, трусайа, града
Оборони зборовая града:
Од вогньа, од войни, ўсьіх нас Божи сохрани.

22. Чудо св. Михаїла.

Де Бог велийахом Михайіла зупел йиси
Силами го струтел йиси;
Бо хотьіў прокльатий з Богом сьа зроўнати,
Про тойи му треба ступати йа з неба
До пекла на віки.
Михайіл преслаўний і во чуда і ў оцьіў
Над сьватих на земли, ангилами небо усьім.
Де божойи чудо, чудийа і ўсьуда;
Прослаўнойи чудо про многийа льіта,
Живот ў віки, живот днесь.
Архангила імньа — і хто йиго взивайи,
Тому Луципиру і ни пирискаржайи.
Острий меч бойийуду страхал йиго ўсьуда
Свойими ногами, з вірними слугами,
Побрал йиго на віки.
А Питро апостол ис тимницьі і звол йис,
Ступил йис іс прасницьу пойти і повілел йис;
Ровен Михайіли, хранньай наші кіла,
Жи ўмирайу ў поли, Бог прибудит скоро,
Їльчушчого накормит.
Рече д нему Васил: пойти йиму ізрашчи,
Пойти со вірними, пойти і ни хотьашчи;
Давидові мошчі додайут сьміло́сти,
Рад би олтар збити, рад би го спіймити,
Власни йиго йак мичем.
Михайіла сьвата храм твой і подноўйашчий
Од нивірних йиго йако зори сходьашчи
А скоро присьпіли, зимли повильіли
Воду спростували, на храм божий стали
І путь водьі подали.
Опок іс плотил йис і превозносьашчи ў рай
Од отца Дийана начальницьу (пшеницьу, пр. дірн.) молотьа,
Риче бис числа ў ний храм твой парожденний —
Пойти благодати ўсьім нам царствувати
Усьім нам і нейпристойним.
Михайіла ниньі от смертнам годиньі;
Путь покажи праўду, пойти з вірним славу:

З вірним чоловіком, пойти од вік віком,
Тройца, Бог, Алилуйа.

Про сю пісню сказав лірник: „то йакáсь крутá“ — і в самій річи она так зіпсута, що зрозуміти її годї.

23. Про Правду та Кривду — Як син матїр з дому виганяв.

Зле ў сьвітьі, зле чувати,
Типер Праўди ни видати;
Типер Праўду бйут, карайут,
А Нипраўду виличайут.
Типер Праўду бйут, катуйут,
А Нипраўду гоноруйут.
Типер Праўда хльіба просит,
А Нипраўда сьребло носит,
Типер Праўда край порога,
А Нипраўда конец стола;
І пйи Праўда гирке пиво,
А Нипраўда зилен вино;
Типер Праўда йа ў болотьі,
А Нипраўда ходит ў злотьі.

У нидьільу пораненьку
Загньіваў сьи син на неньку:
Йди си, нени, преч від мени
І ни бувай ньіґди ў мени;
Будут заўтра госьтьі ў мени —
Будут госьтьі приватньійа[1])
І сусьіди бóгатьійа;
Будут ў мени йісти, пити
І зо мнойу говорити.
І будут мньи сьи питати:
Котра твойа рідна мати?

---

[1]) богаті; пр. лірники.

Йа сьи буду устидати,
Тибе мамоў називати;
Мойі госьтьі будут ў кармазиньі,
А ти, мамо, ў подертьі питачиньі.
Продай, сину, питачину,
Та спраў миньі кармазину.
Треба мамо докладати,
Кармазину тобі куповати,
А льіпши, мамо, йди си такой с хати...
Мати стала, задумала,
І тьашко, реўни заплакала:
Дьіти мойі приватньійа!
Ото йа вас годувала,
Йа вас дьіти згодувала
І кроў йим свойу проливала
І ньічкум темнум ни ўсипйала,
Сьвічка йасна ни згасала,
Зрастум твому догаджала,
Покіхим сьи сподьівала;
А ти мнойу проганьайиш,
Так сьи мнойу устидайиш.
Чикай, сину, трошки згодьі,
Будеш мати три пригодьі.
Йака мати, пригодочка?
Вигини ти худобочка.
Йака буде друга пригодочка?
Вигини ти худобочка.
Йака буде трета пригодочка?
Буде на твойу саму головочку.
Чорна хмара наступайи,
Дробен дошчик накрапльайи.
Дробен дощик накрапльайи,
Мама з дому виступайи.
Пішла мати гороньками,
Умивайи сьи сльозоньками.
Пішла мати чириз льози,
Обливáйут дрібньі сльози —
І горойоў, долинойоў —
Здибуйи сьи із донькойоў:
Де йдеш нени? Йду до теби,

Відогнаў мньи син віт себи.
Ни набудиш, нени, ў мени,
Бо лиха йи дольа ў мени.
Будем, сину, зарабйати,
Лихі доли догаджати.
Лихі доли ни догодиш,
Віка миньі укоротиш
І дьіти мойі посиротиш.
Чо ти, мати, так змарньіла?
Так йак зимльас почорньіла?
Бо мине син проганьайи,
Так сьи мнойу устидайи.
Мати з дочкоў розмоўийайи,
А син маму здоганьайи:
Шчо там, сину, шчо чувати?
Шчось мйа мусьіў здоганьати?
Ой зле, мати, зле чувати,
Бо ўдариў грім, та на мій дьім:
Забиў жінку, тай дитину,
Тай майитку половину.
Забиў госьтьа ў кармазиньі
І майитку ў половиньі.
Ни грім на тьи, сину, ўдариў,
Сьльози мойі на тьи ўпали; —
Мойі сьльози кирвавийі,
Й слова мойі ласкавийі;
Бо йа тибе згодувала
І кроўийим свойу проливала;
Кроўийим свойу проливала,
Ньічкум темнум ни ўсипйала;
Ньічкум темнум ни ўсипйала,
Сьвічка йасна ни згасала;
Сьвічка йасна ни згасала,
Зрастум твомум догаджала;
А ти мнойу проганьайиш,
Так сьи мнойу устидайиш!
Ходиж, мати, ўже до мени,
Буде тобі добри ў мени:
Йа тьи буду шановати
І ў слабости догльадати;
При смерти тра твойі бути

І по смерти спомйанути; —
І буду тьи памйитати,
Жись ми була рідна мати.
І ви льуди дисьатийа,
Кайти сьи ви, двацьатийа —
Отца й матку шановати
І ў слабости догльадати
І при смерти йійі бути,
Шче й по смерти спомйанути;
І по смерти памйатати,
Жи то була рідна мати.

Від лїрника Іґнаца з Вичілок, Бучацького пов. зап. в Пужниках.

Пор. М. Драгоманов, Полїтичні пісні українського народу XVIII – XIX віку. Часть І, кн. 2, стор. 211—225; Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. Общества, т. І. Матерьялы стор. 22—23. Друга половина пісні є основою думи про вдову і синів, надрукованої в Записках Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. Общ. Матерьялы стор. 11—14; варіант гл. Житє і Слово IV ст. 25—27; сербську паралелну пісню гл. Вук, Пїесне І і укр. переклад Ж. і Сл. III ст. 8—9. *І. Ф.*

24. Про Лазаря.

Йадиний чоловек богатий буваў,
Который а ў роскошах ўйідаў і ўпиваў,
А ў дорогих шатах заўжди ўходжуваў,
Прод милости Пану Богу ныколи ни даў,
По найдальших отпустах він ни ўходжуваў,
Циркви, косьцьоли, він ни надыльаў,
Служби божі, парастаси він ни знаймуваў,
Оцьіў духоўних ў свой дом ни приймаў,
Нишчих, убогих він ни надыльаў,
Брата Лазора за брата ни маў.
Буўжи собі Лазор, чловек убогий,
Ни так жи він буў ўбогий, йак нендзний, хорий;
Лижаў сьватий Лазор ў смердьашчім гнойу,
Пирид брата, богачи, ворітьма йиго.
Вийшоў сильний богач преч за ворота,
За ним, за ним чельадь, йиго припишна рота.
Йак сьи сьватий Лазор а з братом воздраў,
Зараз він свойім гласом до него заволаў:
Братиж мой, брати, чо йа тьи шчири попрошу?
Дай миньі, брати, хльіба тай соли,

А третой, брати, води дльа охолоди,
Заплатит ти, брати, Господь з високой неба,
А де твому души й тьілу буде потреба.
Ни требаж миньі високой заплати,
Ни бойу сьи пана Бога, жадной клопоти;
А ни трабаж миньі з неба заплати,
Бо майу йа стошки, тай оборошки,
Чирвоньійа, золотьійа, дробньі пиньоншки.
Ти лижиш ў гнойу йако гнилий пес,
Шче миньі сьа родним братом називайиш.
А миньі сьа ў мойім домі хоць йака тривога стани,
Йа тривоги ньіц ни бойу сьа, бо йа от тривоги чельодьоў одобйу сьа;
А ни одобйу сьа, то ў двор замкну сьа,
А йак у двор ни замкну сьа, то воткупйу сьа,
А ўсе пана Бога найвисчого ньіц ни бойу сьа,
Усьім сьватим його ученикам ни поклоньу сьа,
До царства нибесного сам доберу сьа,
А до пекла горичого ни доглочу сьа.
Пльунуў сильний богач, а сам пішоў преч,
Казаў же він за собойу брами замкнути,
Гнилим колодьим позабивати,
Аби Лазорового гласу у двор ни чувати.
Припишна його чельадь тойи ўчинила,
Пирит сьватиа Лазором брами замкнула,
Гнилим колодьим позабивала,
Аби Лазорового гласу у двор ни чувала.
Ни булош то ў богачи набожной души,
А набожной души, богобойнойі,
Шчоби сьа над Лазаром озмилувала,
Аби Лазорови хльіба й соли ў гной подала.
Булож бо ў богачи два льутийа пси,
Шчо которі вони піт стол ходили,
Найдрібньішчийа кришки зазбирували,
Шчо силному богачеви з рота падали:
Тим жи вони Лазорову душу ў гнойу кормили,
Рани його болезньійа зализували,
Шчо ў смирдьашчім гнойу попрогнивали.
Узьаў сьа сильний богач преч довідувати,
Казаў жи він чельади пси вивішати.
Припишна його чельадь тойи ўчинила,
Пирид сьватим Лазором пси вивішила.
Узьаў сьи сьватий Лазор Богу молити,

Сьватьі молитви до Бога творити:
Вислухай, Божи, молитви мойі,
Прийми душу й кіло до хвали свойі!
Вислухаў Господь молитви йиго,
Зьіслаў два ангели по душу йиго.
Ступили ангели на гной стихенька,
Узьали Лазорову душу борзо з легенька,
Посадили сьватого Лазори на правой лоньі
У Господь Бога ў честь і ў хвальі.
Узьаў сьа сильний богач ў далеку дорогу вибирати:
Надибала богачи нагла хороба.
Челядь йиго повідайи, то йист тривога;
Сильний богач повідайи: бачу від Бога.
Узьаў сьа сильний богач Богу молити,
Сьватьі молитви до Бога творити!
Господи Божи! спась милосьть твойа,
Прийми душу й кіло, де Лазорова.
Вислухаў Господь молитви йиго,
Зьіслаў два шатани с пекла по душу йиго. —
Шчэ два шатани двора не дойшли,
А ўже стошки, оборошки, порозвиртали,
Зильізьньійа брами порозбивали,
Припишнуйу чельадь порозганьали,
Сребло тай злото порозбирали,
А двори, палаци, прахом, вогнем стали:
Аш тогди богачи у руки достали.
Йак вони го достали льівим боком с зельізним гаком,
Узьали богачи строѓо високо,
Кинули богачи у пекло гльибоко.
О типер, богачу, хоць отбивай сьи,
А ни отбивай сьи, то ў двор замкни сьи,
А йак ни замкни сьи, то воткупи сьи,
Пану Богу найвисчому ни помоли сьи,
Усьім сьватим йиго ученикам ни поклони сьи,
До царства нибесного сам добири сьи,
А до пекла горичого ни доглоти сьи.
Плавай, плавай, богачу, майиш там широко,
Погльидай на небо, йак Бог високо.
Погльануў сьа сильний богач преч на нибеса,
Там він зобачиў брата Лазора.
Братиж мой, брати, ци ни міг би ти тойи ўчинити,

Свой мизильний палиц у мори ўмочити,
Смагныі мойі уста закропити,
Йазик мой йа згорений вохолодити?
Ни мойа то, брати, вольи, то самого Бога,
Проси собі, брати, сам пана Бога;
Аби йа, брати, сьа ў мори спустиў,
Ни міг би йа, брати, твой пикильний вогонь пригасити,
А йазик твой йа згорений, охолодити,
Смагныі твойі уста закропити.
Видиш, брати Лазори, йидна нас мати родила,
Під йидним нас серцим обох носила,
І йидну над нами, брати, кроў проливала:
Ни йиднаки нам, брати, Бог шчасьтьи судиў;
Тобі, брати, Бог судиў нендзни обійство,
А миныі Бог судиў сильни богацтво.
Твойи брати, нендзни обійство ў царстві снийайи,
А мойи силни богацтво ў пеклыі палайи.
Братиж мой, брати, проси там Бога за мени,
Аби мине шче Бог простиў на тамтой сьвіт:
Иажби то там, брати, пророкуваў,
Земских льудий простих йабим научаў,
Служби божі, парастаси, йабим знаймуваў,
Оцыіў духоўних ў свой дом бим приймаў,
Брата Лазора за брата бим маў.
Сьватий Аўрама повідайи з нибес:
Ни треба ту пророкіў, йист ту пророченство
Сьватойи письмо — до сьватого письма йи вотцыі духоўныі,
Шчо йиго читайут, пісьныі сьпівают,
Земских льудей простих научайут.
Ти собі йди, Лазори, де тобі Бог даў,
Ти, сильний богачу, шчос си ўготуваў.
Тош тобі, богачу, за твойі гордыі слова,
Шчос отповідаў на протьиў Бога.
Амінь, амінь, так нам, Божи, дай; —
Запровадь нас, Божи, ў привосьвітлий рай,
Де ўсыі сьватыі, правидныі ў небі царствуйут,
Де на пристольі пісьныі сьпівайут,
Бога ў Тройци ўсе вихвальайут.

Пор. Головацкій — Народныя пѣсни Гал. и Уг. Руси III, 1 стор. 263—271 (два варіанти); Безсоновъ, Калики перехожіе I, 43—97 (9 варіантів); Kolberg, Pokucie II, 280—283. *І. Ф.*

25. Про сирітку.

Ой йшла сирітка дорогоў, дорогоў,
Здибала сьи она з Господом Богом.
Йак пішла сирітка мамуньцьі шукати,
Здибаў йійі Господь, ўзьиў йі сьи питати.
Здибаў йійі Господь і ўзьиў сьи питати:
Деш ти йдеш сирітко? Мамуньцьі шукати.
Вирни сьи сирітко, бо далеко зайдеш,
А свойі мамуньцьі ньіґде ўже ни знайдеш:
Бо твойа мамуньцьи на високі горі,
На високі горі, йа ў судьашчім гробі.
Припала сирітка тай на гробі стала,
Тай на гробі стала, реўни заплакала.
Йак ўзьила сирітка тай реўни плакати,
Узьила сьи мамуньцьи з гробу вітзивати.
Хтош так реўни плачи тай на мойім гробі?
Ой йаш то, мамуньцьу, возьміт мине собі.
Нимаш ту шчо, доньцьу, ньі йісти, ньі пити,
Лише Бог приказаў ў сирі земли гнити.
Ни хочуж йа мамцьу, ньіц йісти, ньі пити,
Лише хочу з вами ў сирі земли гнити.
Ой йдиш ти сирітко до дому, до дому,
Най тобі мачуха сорочичку ўшийи,
Сорочичку ўшийи, головочку змийи,
Та най твойи тьіло на тьи приокрийи.
Шчеж миньі мачуха голоўки ни змила,
Зза каждого волосочка кроўцьи виступила.
Шчеж миньі мачуха сорочки ни ўшила,
Ужеж мине мачуха на віки прокльила.
Сорочичку крайи, тьашко проклинайи:
Бодай йі-с, сирітко, ньіґди ни сходила,
Бо то твойа мама на ньу ни робила.
Ой зьіслаў жи Господь два ангели з неба,
Йа ўзьили сирітку, понесли до неба.
Ой зьіслаў жи Господь дийаволи с пекла,
Та ўзьили мачоху, понесли до пекла.
Йа ўзьили мачоху ой та льівим боком,
Ой та льівим боком, а зильізним гаком,
Кинули мачоху, йа ў пекло глыибоко:

Пливай ту, мачохо, гльибоко — широко,
Поглыдай на небо, йак небо високо.
Ой тобі, сирітко, ў небі зі сьвйатими,
А тобі, мачухо, ў пеклы с прокльатими.
Ой дай жи ми, Божи, с того пекла вийти,
Ужеж бим шинувала сироти — дыти.
Ужеж бим шинувала, ўжеж бим годувала,
Та йіх бідни тыло тай приокривала.

[Від матери Василини, в Пужниках, пов. Бучацького.]

Пор. Головацкій Нар. пѣсни Гал. и Угор. Руси III, 1, стор. 272—278 (два варіанти); Зоря 1882, стор. 17. *І. Ф.*

26. Родичі і діти.

Куда гори, гори, йак на сьвіты жити,
Брунь Божи хороби, будет Бог судити. —
Йак чоловек здороў, каждий го кохайи,
У виликім нисчасьтьу рід го сьа цурайи.
Йак чоловік здороў, льубит го чужина,
У вилику хоробі вітступит дитина.
Біднайа мати плакала, ўмльівала:
Синуж мой, сину, кроў йим проливала, горко-м годувала,
Йа с теби, мой сину, покіхи ни мала.
Бо йак горко, тьашко каміньа глодати,
Їшче горши, тьашчи, дыти згодувати.
Алиж бо то дыти на тойи ни дбайут,
Оца тай мати ны за шчо ни майут.
Кого Бог льубит, того надыльайи,
За оца, за матку, син божий карайи.
Котрий чоловік оца й матку зниважайи,
Той чоловік грішний, він шчасьтьа ни майи.
Він робит, працуйи, марни пропадайи,
За оца, за матку, син божий карайи.
Котрий чоловік оца й матку пошануйи,
Той шчасьтьом, здороўйим, до смерти пануйи,
А йиму Бог ў небі царствійи готуйи.
Котора дочка матку зниважайи,
То плачи, ридайи, ў пеклы потапайи,
За нишчасну матку син божий карайи;

Бо нишчасна мати горко годувала,
А ў лихі годины ў нишчасьтьу зостала.
Бо заказаў Господь з неба ангелови,
Шчоби не сфільґуваў гріха грішникови.
Суси Христи, Суси крижований!
Змилосерди сьа, цару, Христи, пани!
Суси Христи, Суси Назараньский,
Покіш, номилуй весь мир христійанський.
Тогди би ми ради рахунок вотдати,
Йак нас буде Господь злим пеклом карати.
Тогди би ми ради памньать сотворити,
Йак нас буде Господь за гріхи судити.
Од наглойі смерти, Божи, борони нас,
Од вогньа, од война, Божи, сохрани нас.
А ўже час приходит, траба умирати,
Хоць йаке богацтво, траба покидати.
Сребла тай злота, там того ни треба,
Тілько штири дошки, спасенійа з неба:
Спасенійа з неба — то душам потреба.
Задзвоньи дзвони ў смертельной годины:
Поклоньім сьа сьвіту, ўсьі свойі родины.
Задзвоньи дзвони барзо голосьныйа,
Заплачут реўни дьіти дрібненькійа
На віки віком і на віки віком:
Хто сьа гріхоў скайи, буде чоловіком.

Пор. Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. общ. I, Матерьялы, стор. 23—24. *І. Ф.*

27. Про дочасний сей сьвіт.

Дочасний сей сьвіт й живот чоловіка.
Йак прийди час, скончанійи віка,
Душа с тьілом сьа розлучит,
Богацтвом сьа ни воткупит
Ньіхто ўже.
Бо кіло паде ў землью гнити
Чоловік пиристани жити.
Усьаки дьіло прид ним стани,
А він уже ни вустани
От смерти.

Бо й ми тиж Адамові чада,
Нам на земли робити потреба;
Ми земльа, з землы жийим,
Землейоў сьа привокрийим
А ў гробі.
На шчош ти, чловечи, дуфайиш?
Йак ти ўмреш, ўсьо позостаўйайиш:
Зостанут сьа гроші, склатки,
А ўсьільакі подостатки
По тобі.
А сли схоч, на путь навиду тьи,
А ў той час покорни прошу тьи;
Послухайжи ради тойі,
Усьош то буди души твойі
Пожиток.
Волиш ту прийти на вутрату,
Бог прийме придвічний заплату:
Жити будеш устолечне,
Укішиш сьа на биспечне
А ў небі.
Бо сей сьвіт велика(йа) зрада;
По ўсему сьвіту постала нипраўда;
Отец сина низльубиў,
Син вотца йа зрадиў
Про свойу злосьть.
Дочка матку барзо зниважайи,
Мати дочку, шчасьтьом проклинайи;
Брат на брата войуйи,
На здороўйи чатуйи,
Чей би го зрадиў.
Сусьід с сусьідом добри с собоў жийи,
Йиден другому ниўприйасьть готуйи:
Рад би йиго та ўловити,
А ў ниславу ўпровадити,
У нишчасьтьи.
Уганьайиш по марности сьвіта;
Чом ни ўважайиш на многийа льіта?
Ни видома Бог прийде,
Усьо вот теби вотбире,
Йинчому дасьть.

На шчош, ти, чловечи, дуфайиш?
Йак ти ўмреш, ўсьо позостаўйайиш:
Йак тьа возьмут на мари,
Де твой милий, коханий
Прийатиль твой?
Бо ўже нам смерти ни откупити сьа,
Йак буди душа за гріх мучити сьа.
Ни воткупит ньі отец, аньі мати,
Свойи дитьа . . . .
Аньі родний брат.
Де ў той час, де Йіван проречи:
Чош ти блудиш грішний чоловечи?
Було Бога вихвальати,
Отца й матку шанувати
С приказаньом.
Булош то Бога с приказаньом штити,
Отца тай матку було ни гньівити
І ближного шанувати...
Хтьіўйис царство огльидати
А ў небі.
Матир Божу вихвальай сирдечно,
Будеш жити ў небі на биспечно.
За йійі молитвами
Будеш чловечи коханий
У самого Христа.
Де ў Кийові цуда сьи зйаўйайут,
Там Николайа заўжди вихвальайут.
Мольімо сьа ў день і ў ношчи;
Будь нам сьватий до помочи
Николайу.

Пор. Записки Югозап. отд. І, Матерьялы стор. 27—28. *І. Ф.*

28. Про суєту.

Мізерний чловечи,
Тос ўист порожденний!
Ни ўважай на ўроду,
Бо підеш до гробу,
Аньі на богацтво,
Бо то ўсьо хробацтво,

Аньі ў сребло, аньі ў злото,
Бо то ўсьо болото;
Ньі ў дорогі шати —
С собоў ни забрати; —
Ньі ў вербу (?) булаву,
С сего сьвіта славу.
Чловечи марний,
Деш твой живот слаўний?
Сумерньі йазики,
Заграйут во віки —
Де йангели сьпівайут,
Бога во тройци ўсе вихвальайут;
І ми засьпівaймо,
Бога ў тройци вихвальаймо.

29. Трівога.

Страшнайа ў сьвітьі тривога!
Удараймо ми сьа грішньі до Бога;
Поки йи шче а душа ў кільі,
Кажден чоловік у свойиму дьільі.
Шче й пирид Богом сопраўдайит сьа.
Страх, гори, пичали!
Чож ми сьа грішньі ў той час дознали!
Смерт нам грозит, а кіло зацне судийа нам буди.
Розлука ўсьім нам та нимилайа.
Хтож би то з нас того сподьіваў сьи,
Шчоби отец сина цураў сьи?
Дочка матки цурайит сьа,
Муж свойі жони льакайит сьа...
Нишчаслива у сьвітьі година:
Обльагла нас біда окола,
Когда сьа погльанем, а ўсе невесола.
Чуйут вуха, бачут вочи,
Шчо ўмирайи народ йак у день, так ў ночи
Чирис нивірних а ўрагіў.
Зостала сьа жона од мужа, сирота у сьвітьі, сама йидина;
Горко плачи, ньі с ким жити,
Бо нимайи креўних, померли й дьіти,
Сама ў сьвітьі облукайит сьа.

Сам жи йа знайу, шчо треба ўмерти:
Сохрани нас Божи, од наглой смерти
І бис сповіди, тай бис покути
Каждин чоловік усе зблудит с пути
Ґльа спасенийа ўсегда вічного.
Тисьача сьім сот пйатьдисьать пйать день,
Цьиснышчуйу Хирувим засьпіваймо:
Спадь на бидло, здороўйи на льуди,
Тай на ўродзай; а шчо далы буди,
Тілько, ти Божи, йидиний знайиш.
Марійо, матко йидина!
Ублагай нам молитвами свойиго сина,
Аби нам рачиў живот дарувати,
По ўсему сьвіту спокойни мишкати
Царам і крульам і кманам
І ўсьім нам православним Христійанам.

30. Плач душе!

Плач душа грішна і радай горко!
Шчо ти таке учинила?
Шчо вокрутними свойіми гріхами
Пана Бога образила!
Памньатай душо і озоцни сьа!
На пикильны[м] мори —
Там будеш горіти ў пеклы нипристойни;
Нишчаслива будеш доли!
Биймо сьи ў пе́рса, ўпадьмо Христу до нози,
Помольім сьа сльозами: Створительу божий,
Отпускай нам гріха, змилуй сьа над нами.
Дийавіл зо злим чоловіком оба собі ў товаристві:
Йак до побойу, так до проклон, он додайит йиму мисли.
От церкви, від набоженьства він йиго відводит,
А до пйаньства і до чужолоства він йиго приводит.
Пітчас сьвйата, урочистой неделы,
Дийавіл йиго присипйайи і ў ухо шепчи:
Спи грішний чоловечи!
Набоженьство вітходжай!
А по смерти бйут, катуют,
Окрутни мордуйут,

По пеклы волоча,
Вогонь піджарайут,
Очи випальайут,
Аш кирваві сльози точа.
Типер жи ви, наши товариство,
Пробувайти ви з нами,
Пийти ви сьірку на піў зо смолойу,
Готувалисти сьи сами.
Рад жи нам Христос той гріх дарувати,
А по смерти лице ў небі оглььадати,
Во Тройци тьа прославйати.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 284—285. *І. Ф.*

31. Зазив до грішників.

Не йди грішнику дорогоў блучи[1])
Припімни собі Християн буўши,
Припімни собі, віт кого майиш
Десьать приказань, которе знайиш.
У недыільу рано припімни собі,
Шчо Бог придвічний приказаў тобі:
Ни копай зьілья, серцьу остости,
На чаровньи гріхоў тай злости.
У понидьілок рано у день до роботи!
Добрим, побожним, набувай цноти.
Ни будит тибе спрагайа злайа,
Прибудит тибе шчасьтьа, здороўйи.
У віўторок рано сьвито віддано,
Красно, весело, усьім льудем йаўно.
Шчош типер буди грішнику ў сьвітьі?
Ідут твойі льіта марни зо сьвіта;
Час упливайи, грішнику, кай сьа,
Бог справедливий, до него ўдай сьа.
Бог справедливий ўсьі дьіла знайи,
Йак си хто тут заслужит, так заплату дайи.
Прийдет сирида до віка твого,

[1]) Мабуть: блукаючи.

Йак смерть загльани до житьа твого.
Наступит година йасна,
Йак смерть загльани, каждому страшно.
Прийде читвер, покутуй типер,
Прийде пйитницьи, суд на столици;
Божи придвічний, той день субота
Суда божого, справедливого.
Грішник мислит сьвіт пирижити:
Йак прийди той час, іди ў земльу гнити.
Прикрий грішнику Христові рани,
Бо він за нас грішних, на хрест відданий.

32. Пересторога.

Смотрай человечи і на образ сьватий,
Будеш, человечи, шче й сам таковий:
Бо ти смерти ўсе ни споминайиш,
Усегда ў роскошах ти пйиш тай гульайиш
На сему сьвіту.

Смотрай человечи і оздрагай сьа,
Каждойі години смерти сподьівай сьа;
Бо ходит Бог тайном, огльадайи
А ў дьілах твойіх ўсегда осмотрайи,
Йак ти ў сьвітьі жийиш.

Смотрай человечи і на дальші дари,
А йак озьмут грішнойи кіло положут на мари,
А минут тьа мисли, минут тьа роскоши,
Майиш тимности і многійа гроші:
Шчо ти ў сьвітьі збираў,
Усьос марни утираў.

А йисли зостаниш у свойіх дьілах,
У той час будут осмотрати а ў твойіх льітах.
Скажут ступати тай іти до гробу
Йак убогому, так богатому —
На тамтой сьвіт скоро.

Сьвіти мой прекрасний! отожис мйа звіў:
Обіцьаўйис ми многійа льіта, смерть йис ми привіў.

Йа шче смерти йа ни сподьіваў сьи,
На тамтой сьвіт йишче ни прибраў сьи...
Гориж ми грішному,
Непокайанному!

Просьтьіт ви мньа, братьа, мильійа друзи!
А де ходьа воду брати, темньійа лузи:
Бо ўжеж мині з вами, з вами ни бувати,
Бо прийшоў час, шчо треба ўмирати.
І прошу просьтьіт,
Богу сьа мольіт,

Аби мньа Бог простиў,
Шчо йа ў сьвітьі грішиў,
Шчобим со сьватями ў царстві веселиў
Од Йаўрама і о троньі со сьватими
От Сиона
Нам на віки віком
С сим чоловіком.

33. Про марний сей сьвіт.

А йдут льіта марни сьвіта — ти Божи йадиний,
А льітайут з скрільбами льіта тай години.
А минуло пйать тисьач льіт віт початку сьвіта...
Йак у поли цьвіт зацвиў, так згас, так сьа минут льіта.
Шчош тобі, чоловечи, по тих пйать тисьач льіт?
Аньі ўгльанеш, ньі ўстережеш, йак сьа мине твій вік.
Шчош тим льудем а ў роскошах? Шчо за користь майут?
Шче сьа ў сьвітьі не нажили... льіта сьа минайут.
Типер ў сьвітьі льудий много, тілько праўди мало:
Царі, крульі тай фортуни, ўсьо сьа поминало.
Типер ў сьвітьі праўди мало... Зваштитойи льуди!
Забрала смерть много льуда, тай нам тото буди.
Йак той порох, вітир звійи, по сьвітьі льітайи:
Забрала смерть много льуда, нас тото чикайи.
Були слаўньі, були йаўньі, при виликі силі:
Там бідньі, там богатьі, ўсе ў йидньі могильі.
Божи наш справицливий! житьом кориґуйиш,
Віт йидного вітбирайиш, другому даруйиш.

Божи наш справидливий, ўсьакі дьіла знайиш:
Йак си хто заслужит, так заплату дайиш.
Йак си хто заслужит, ни тра памйитати:
На Сафатові долиньі траба сьа звитати.
Ни дуфай, чоловечи, ў вилику худобу,
Бо йак умреш, тай ни займеш с собойу до гробу.
Ни дуфай, чоловечи, ў дорогийи шáти,
Бо йак умреш, тай ни скажут с собойу забрати.
Ни дуфай, чоловечи, красно сьи ховати:
Просьім Бога найвишчого биз гріха ўмирати.
Йак ти будеш, чоловечи, ни по праўдьі жити,
Піде душа нишчаслива ўрагови служити.
Йак ти будеш, чоловечи, приказаньи знати,
Буде тобі сам Сус Христос царство готувати.
Божи наш милосерний! Причистайа Мати!
Даруй жи нам милосерни биз гріха ўмирати.
Жиў чоловік (сто) сьімдисьат льіт здороў, ни журиў сьи:
У самуш тоту землью пішоў, с котори почиў сьи.
Божи наш справидливий, змилуй сьи над нами:
Даруй льіта з миром жити на вік віком амінь.

34. Гадки про смерть.

Припомйани чоловечи собі,
Жи доконечни треба бути ў гробі.
Написано так даўно,
Йист то праўда ўсьім йаўна.
Од малого, та йде до вилика,
Шчо ўмирайи цар, кньазь і ўладика.
Ниодмінно али ти ўмреш —
Скоро скажут, ў гроб підеш;
Бо ўраг злосливий і він ни спит заўши,
Тілько чатуйи на житійа наши.
Рад би йиго і звести
І до гріха привести.
Майиш ти розум, ни йист ти дитина:
Помньиркуй собі, шчо праўда низмилна;
Бо дочасний али сей сьвіт —
Згинеш марни йако цьвіт.
Майиш ти розум, ни йиздись статечний,

Жийиш у сьвітьі весело, безпечно:
Ни радбис умирати —
Судийа божого призвати.
Шчож то за роскоши, шчо за користь майиш,
Шчо свойиму кілу шчо день догаджайиш?
Усьош то піди у роштоки —
Зьзьідьать кіло хробаки.
Радби йа покуту учинити
За свойі гріхи Богу сьа молити,
Аби мине Бог ў пекло ни кинуў,
Шчоби йа марни ни згинуў.

35. Про смерть.[1])

Пішли наші льіта
По марности сего сьвіта;
Кілько ўво сньі приснило сьи,
Шчо на сьвітьі прожило сьи.
Аш то смерть надо мнойу
Страшлива сама собойу...
Кілько гньіву напоўнено
Йако вотца роздражнено.
Льутий дзьвір плачи, ридайи,
Когда путь погубйайи;
Ньі прибрано, ньі готово,
Вольно ступай с сьвіта сього.
Шчош то миньі за дорога
С сего сьвіта аж до Бога?
Шче йа ў сьвітьі ни нажиў сьи,
Ньічим Богу прислужиў сьи:
Йакжи йа там пойаўйу сьи?
Чим йа Богу прислужу сьи?
Ньі сьвітила, ньі кадила
Чим сьи Богу прислужила?
Страшно миньі ў тьі дорозьі
Когда йти душе нибозьі:
Усьуди стойа, ўсьуди стража
За зльі наші дьіла гльадьа.

---

[1]) То йи с первого завіта тоті пісьні. Пр. лірника.

Сам жи добри знаю,
Жи йа ў сьвітьі добра ни начитайу;
Кілько само написано тойи,
Шчо йа ў сьвітьі грішиў злойи.
Горко плачи чоловік,
Шчо йде йиго марни вік;
Горко плачи, шче й ридайи,
Шчо з гріхами умирайи.
Прошу сьвйатьі ангели,
Возьміт гріхи од мени:
Най кіло спочивайи,
Душа ў небі радосьть майи.
Ідут ангели од Бога —
Шчаслива йім дорога;
Шчаслива шче й широка
По грішного чоловіка.
Бирут душу до неба,
Бо там душі потреба:
Бис сьвітила, бис кадила —
Так си душа заслужила.
Упала на нас тривога:
Зьійшли ангели од Бога,
Кажут нам сьи вибирати
С сего сьвіта виступати:
Шчо ми тут согрішили,
Мусимо там відбувати.
А мине смерть обманула —
Йа косойоў ізьітнула:
Шчем старости не дождаў сьи,
На тамтой сьвіт ни прибраў сьи.
Смерти мойа коханайа!
Тос віт Бога присланайа;
Чомус мине ни звістила,
Йак до менис приходила?
Ой йа тибе а звішчала,
Йак йим до тьи приходжала;
Ой ти смерти сподьіваў сьи,
Чом на той сьвіт ни прибраў сьи?
Зажди, смерти, хоць годину
Най си пішльу по родину,
Най сьи з родом попрошчайу,

Най з гріхами ни ўмирайу.
Йакас, смерти, ни тирплива!
Зйіхала сьи ўсьа родина,
Ой ти миньі ни чикала,
Йа сьи з родом ни прошчала.
Томуж йа ти ни чикала,
Шчоби ти сьи попрошчала:
Йак прийде час умирати,
Ни воткупит отец, мати;
Мала ти час прибувати,
Було за смерть спамйатати.
Ти ў роскошах пйиш, гульайиш;
Ньіґди за смерть ни згадайиш.
Бош тут на смерть нарікайут,
На смерть вину складайут:
Там смерти ни бувало,
Де сьа ў сьвітьі проживало.
Молодий вік пануйи,
Старісьть добра ўже ни чуйи:
Йак прийди час умирати,
Добра ў земльу ни забрати.
Бога ў Тройци сьвйатайа!
. . . .
Даруй льіта з миром ў сьвітьі жити,
Бога ў Тройци прославити.

Пор. Богогласникъ 1790 ч. 227 (вид. 1852 р. стор. 546—550); Головацкій Народныя пѣсни Галицкой и Уг. Руси т. III, 1. стор. 285 — 286. *І. Ф.*

36. Про Гавриїла. [1]

Когда би йа свой конец віку знаў,
Йаби душам царства готуваў:
Першими божими службами,
Другими парастасами,
Третими панахидами.
Шче й постами і молитвами.

---

[1]) то вийшло з Росийі; пр. лірника.

Вийдем ми на високу гору,
Подивим сьа вочима ў долину;
Там зобачу свой росточний[1]) гроб,
Свой придвічний дом.
Тичут ріки вогневийа, шче й пальашчийа:
Тогда ішоў Гаўрийіл архистрат,
У праві руцьі золотий хрест нисе,
За собойоў праведних душ виде.
Чож ви грішньі так опізнили сьи,
Шчо до царства ни воспішили сьи.
Гаўрийіли, тай ти очи наш,
Завидиш ти і до царствійа нас.
Чож ви грішньі так оспізнили сьи?
Шчо до царства ни воспішили сьи?
Бо ўже царство так затворило сьи,
Грішне пекло так ростворило сьи,
На грішних душ так заўзьило сьи.
Амінь, амінь, так глагольу вам,
Шчо ўже бути на віки у пекльі вам.
Вони рікли: амінь, так Божи дай,
Запровадь нас, Божи, ў привосьвітлий рай,
Де ўсьі сьвитьі, правидньі ў небі царствуйут,
Де на пристолах пісьньі сьпівайут,
Бога во Тройци ўсе вихвальайут.

Пор. Безсоновъ, Калѣки перехожіе II, вип. 3, 167—168. *І. Ф.*

37. Про страшний суд.

А йдут льита марни сьвіта
Приближит сьи конец віка.
Олень, олень[2]), страшний той день
Когда вийди с кіла дух мой.
Йак задрижит кіло мойи,
Тратит душа добро свойи.
Кілож мойи оздригнет сьа,
Душа с кілом розлучат сьа.

---

[1]) розкішний.
[2]) З церковного: оле! оле!

Піду, ўпаду преблагами
Бога Творца ўсе сльозами:
Божиж мой, Творчиж мой!
А змилуй сьа надо мнойу!
О змилуй сьи на до мнойу —
Створиў гріха прит тобойу...
Ни знаў отец гріха того:
Йист то ў сьвітьі блуду много!
А будут там среблольу(б)ци,
С сего сьвіта криўдосутцьі;
Будут там ўсьі грішницьі,
С сего сьвіта роскошницьі.
Будут там бай судити,
Когда на прах розлучити:
Праведньійа на правицьу,
А грішнийа на львицьу.
Праведньійа ў радость приймут,
А грішнийа ў пропасьть підут.
Праведньійа ўрадуйут сьа.
А грішньійа ўсмутуйут сьа.
Ни буди там виратунку!
Плачут душі а ў фрасунку:
Шчож ми таке очинили?
Панам Бога образили!
Панам Бога образили,
Отца й матку розгньівили!
У той час крикнут ўсьі сьватійі:
Ідьіт од нас прокльатьійа!

Пор. Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. Общ. I, Матерьялы, ст. 32. *І. Ф.*

38. Про страшний суд.

А конец приходит, страшний суд наступит:
Хто добри ўчинит, царствійа доступит;
А хто зле помислит, альбо ўчинит кому,
У той час по смерти скажут ў очи йиму:
Кай сьа, грішнику, ўдай сьа до покути,
Пиристань грішити, можиш ў небі бути.
А йак сли ни зможиш покути дождати,

Згиниш на віки, тай будеш прокльатий.
Ударйа посухи та барзо сухійа,
А висохнут води хоць йакі бистрійа;
А сребло тай злото будет сьа блишчати,
А ни йидна душа буде омльівати.
А зьійде Анцихрист на сей сьвіт с смолойу:
У той час ни буди жадного напойу.
Він буде ходити і смолу давати,
Хто му сьа пітпиши, дасьть му сьа напити.
Бо станут ангели с правого крайу:
Ни пийти смоли, підети до райу;
Ни пийти ви смоли, ни слухайти йиго,
Бо ни він то Господь, ни йиго сьвіт, небо!
Звійут сьа вітрови, будут буйати,
Циркви, косьцьоли, хоць йакі мури, ни будут стойати.
Звійут сьа вітрови так барзо буйньійа,
Згинут гори з долинами, ўсьі будут рімньійа.
Займет сьа зимльа і буде горіти:
Живі і мертві, ўсьо будем видьіти.
Погорат гори, усунут сьа скали,
Шчо ни буди листа, ньі на зимли трави.
Страшнайа тривога на сей сьвіт настани.
Вялики страх буди, зважти Христійани!
Затрубит ангил ў ангельску трубу:
Устаньти живі-мертві до страшного суду!
Там будут судити і добрим платити,
А грішнийа будут ў пекльі голосити.
На Сафатові долиньі,
Там прийательство витати сьа буди:
Отец іс сином, мати з донькойоў,
А муж іс жонойоў а брат іс систройу.
Правидньі підут до райу сьвітлого,
А грішньійа підут до пекла вічного
На віки віком і на віки віком...
Хто сьа гріхоў скайи, буде чоловіком.

39. Про страшний суд.

А ўже час приходит, траба умирати,
Хоць йаке богацтво, траба покидати.

Час, година упливайи,
Суд сьа божий приближайи:
Готуймо сьа ўсьі.

Небо хрест покажи праведним йасно;
Грішникам страх буди і пред вочи страшно.
Вочи будут закривати,
Бо горший страх будут мати
Йик зьійде Христос.

У той сьа час мертвийа ў гробах (сьи) возбудьа
Йак на штири части ангели загрубйа:
Усьі миртвийа уставайти,
Поклон Богу ўсе отдайти,
Свойиму Пану.

Нишчасливў чоловік шчо буде гадати
Когда на дьівицьу будут розлучати?
У той час крикнут ўсьі сьватийа:
Ідьіт вод нас спрокльатьійа,
А ў пропасьть гльибоку.

Вогневийа ріки будут кликотати,
Когда скверну землью будут вочишчати.
Поднисет сьа під нибиса,
Потим спади, усунит сьа,
Уремньа Господни.[1])

Хтош тибе буде ў той час ратувати?
Ни воткупит тибе ньі вотец ньі мати
Вольіўбим сьа ни ўродити
Ньіш у пекльі сьа смажити
А ў вогни вічной.

І ми Христийани тих сьа гріхоў каймо,
Прет Сотворитилим крижем упадаймо,

---

[1]) Задля браку великої букви „ў“ подане всюди у“; котре з них властивше на певнім місци, легко пізнати з ритму; при читаню зволять ласкаві читачі мати се на увазї.

Аби нас рачиў живот даровати,
Лице ў небі огльадати
На віки вічньійі.

Пор. Богогласникъ 1790 р. ч. 239, вид. 1852 р. стор. 572—574. Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Г. Общ. I, Матерьялы ст. 31—32. *І. Ф.*

40. Про страшний суд.

Ja was proszy, wy słuchajcie o straszliwym sońdzie,
Jak Pan Jezus zlem i dobrym razym płacić beńdzie.
Wtenczas pszy skończeni świata wielga ufność beńdzie,
Jak ognistyj deszcz iz nieba na całyj świat pujdzie,
A pjeruny ftenczas z nieba bendom bardzo bili,
Mjasteczka i klasztorży bendom sie palili;
Mjasteczka i klasztorży bendom sie palili,
A te twardy i obłaki bendom sie topili.
Wtenczas gura iz guramy bendom sie zbijały,
A dolina z dolinamy bendom sie ruwnały.
Jak zatronbył świentyj Michał s tromby głasu swego:
Ustawajcie duszy zmarły spszy seńdzia swojego.
Wszystkie duszy powstawali i wod grobu idut;
Tenczas dusza swoje ciało śliczny wytać beńdzie:
Witajży moje ciało, ktury z grobu wstało,
Bo tyś myne do złych wczynkuf zawszy pszyciongało.
Beńdziesz tam wjelgie płaczy, zembamy gżytanie,
To na ojca, to na matky beńdzie nadżykali (місто: narzekanie):
Nyszczeńśliwa moja matka, co mnie porodziła,
Swienta ziemla nieszczyńsliwa, ktura mnie znosiła.
Nyszczeńśliwi moji wżytki, co ja jich używam.
Beńdzież ja na wjek wjeczny w pjekle otpoczywał.
Stompili mnie szatany jak (w) ogrojcu grajo,
Bjero duszy na son(d) pański, w ogień wjeczny dajo
Jezu muj pszynajsłotszy, pokornie cie proszy:
Oczy swojy yży lzamy do ciebje podnoszy.
My gżyszni, my gżyszniky tego sie leńkajmy,
Jezusowy Chrystusowy rany spomynajmy.
Jak my beńdzie spomynali Jezusowy rany,
Nam Pan Jezus ochjarujy w niebje krulowanie.

My za tyja pszyczyny pad'my na kolana,
Błagajonca Zbawjeciela i Chrystusa Pana,
Żyby my mogli żyć i is Chrystusym Panym,
A po śmierci z nym kruluwać na wjek wjekuf amyn.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 285—286; Mioduszewski, Spiewnik kościelny str. 657. *І. Ф.*

Подані отут пісні становлять репертуар лірника Златарського. Деяких звістних із частих друків, як: „О хто, хто Николая любит“, „Пречистая Діво Мати“, „Пасли пастирі овци на горі“, „Памятайте християни, що ся з вами потім стане“ і кількох иньших подібних я не записав тому, що они нічим не були характеристичні; Златарський цитував їх так, якби з Богогласника читав, не робячи навіть змін фонетичних. Пісні (але не молитви) записані від иньших осіб, а втягнені між материяли записані від Златарського, входять також в єго репертуар, лиш я записав їх скорше, чим мав нагоду бути в Жижномири, а коли Златарський проказав мені їх майже так само, тілько з дуже незначними змінами, то я постановив полишити перші пісні без змін, а Златарського вже не подавати. Вкінци зазначу тут, що кожда з наведених пісень має свою осібну мельодию; мельодиї ті однакож видали ся мені дуже монотонні.

За-для анальоґічности додаємо кілька молитов, записаних і переданих редакциї проф. Володимиром Шухевичом у Львові:

Микола Мисів з Медині 40, сліпий від 1863 р. (від гостця), ходив до Кальварії на науки, „до тої гіркої“. Учит ся при нїм хлопец 20 р. Максим Машталїр з Бабина, на ногу спарив ся окропом, як мав два роки.

Господи Боже! молим ся Тобі за всїх душ померших, за отців возлюбленних, за матки порожденні, за дїдунї і за бабки, за сестри і братє, рідненькі дїти маленькі, стрияшки, вуяшки, дївері (сестрин чоловік) і зовиці (моя сестра моїй жінцї) і стрийни і вуйни і всю фамілїю, тети і дїди, онуки і правнуки, братї і камбратї, ангели порожденні, чистоплодні і возлюбленні, без Христа субирані, котрі в войнах погибали, на водах потапали, на огнях погарали, мечами глави стинали, кулї побивали, люта звір пожирала, гадь кров просисала, древо превертало, земля приспіляла, громи забивали, кулї побивали, по шпитальох поумирали, по морозах погибали, наглою смертю повмирали і без сповіди і без сакраменту повмирали. Господи! прийми і помяни всїх і все душ приоставших і знающих, незнающих, памятающих і непамятающих, за которими памятку творите, свои руци простираєте, верної часточку удїляєте. Боже! прийми, помяни, которі в писаню і в читаню і в десятім поколїню судію опочившим і в книгах ангелских. Боже! прийми всї сородники, Христобратію близькі і далекі. Боже! прийми до царства небесного, до раю преосвітлого, до покою вічного до місця блаженного, де всї святі а праведні опочивають, ангели піснї херовумсков співають, Бога в тройци вихваляють, до ясности Божої запроваджають, аби там усї души запроваджені були і упочивали, у раю з Богом прибували, де ж они не мають нї дежности (державн), нї болїсти нї печали і воздиханія, но жить свята безконечная. Боже! їх прийми і помяни за далекими монастирами, за голосними дзвонами, за пшеничними проскурами (панахида), за солодкими медами, за пахнющими ладанами, за духовенскими словами, за нашими щирими і приємними молитвами. Боже! прийми і помяни при піських (пістних) офірах, при далеких монастирах, Боже! прийми до предка Адама, до царя Давида, до городу Єрусалима, со святими упокой, Христе, души усопших, рабов своіх, спаси і упокой, сотвори їм, Господи, вічную память, блаженую і успенную, і дробную ридаোною Херувимска піснї. Алилуя! Слава Тобі, Боже! Всякоє диханіє да хвалит Господа!

Прошу вас панове христіане, отче возлюблений ільможний (альмужни) святої за памати душ померших, за здоровє ваше миле, за житіє щасливе, за гріхов отпущеніє, аби св. о. Николай сохранив мир тай вас

боронив і уварував від слабости і від болести, від нещістє і від напасти, від шкоди і від пригоди, від припадку, від повітра морового, від болю тяжкого, від хороби великої, від неволї проклєтої, від постелї смутної, від наглої смерти, від побіда землї (всяка біда), від гладу і від огня і від усякого зла, поздравєй, Христе Боже, ваших руц роботельних, ніг походельних, очий правосьвятленних, голови чесної на віки на здоровє, оваруй Христе Боже, опасай і остерігай худобицю людску тай вашу у день під сонцем, у ночи під місяцем, під звіздами і під ясними зорами на пізнім лєганю, на раннім уставанню, на пізних заходах, на ранїшних росах, на полуденїшних годинах, де роси спасають, де води спивають, сохрани Христе Боже від звіра лютого, від язика клеветущого, і від гаду гадовитого і від чоловіка лукавого і від усїлякого зла, аби прибувало на худібцї, на дорібку з роси і з води, з прекрасного цвіту.

Просибог за часточку вашу, за альмужну святу, спаси Христос за офіру божественну і за вашоє рукоданоє, надгороди Господи, і наповни часточку вашу віком і щастєм і здоровєм і многими літами.

Молящих ся Господеви за отца возлюбленного за Яневов (Иванов) душеньков, преоставшого сородника, днесь поминаніє творите. Руци простираєте, вірної частки оділяєте, помишленіє маєте, которі во гробах лежащі і по іменах назващі. Отче наш, іже єси...

Як до хати ся увійде:

Озвіщай, Христе Боже, спасителю мій овишний, слава твоа преподобна, спаси і помилуй нас грішних, прийми, Господи, душі до царства небесного, до мастату сина Божого і до сьвітлости сьвятої, дежи сьвітит облаженна на вєки тай небезконечная, слава Ісусу Христу! Милостиві і чесні особи благословенні, опрощаєм, калїка, ради нинїшного дня Христового альмужни святої, за памяти душ померших, которі же нї звідки ратунку не мають, ні з неба Бога помочи жєдают, о чищових муках зостають, визволь їх, Пане избавителю, из мук чищових до просьвітлого царствія, до двору праведного, до покою облаженного і дайже їм, Боже, життє ангелскоє на втором причастію від духа сьвятого, жеби ваша милостива ту альмужна божественная за офіру осїала і приємная була, яко сонце ту є місяць: слоно (сонце) і звізди сьвіт хроменцкий на престолї

пред лицем Бога Вовишного, пред усіма святими і перед вашими родителями помершими, которі від рода вашого поумирали, сотвори їм, Христе, царство наслідувати, сотвори їм, Христе, покой облаженний, маєстат у Бога той нескінчений і сьвітлость святую, дежи сьвітит облаженно на віки тай небезконечная. Спаси, Господи, уповающих, на тє (тебе) Мати не заходи моєго слонца, Богородице Преч., умоли молитвами, преблагай о покоє те іжи були наслідника показати о дворі праведнім, о памати вічній і непорочную, со святими опокой Хр. душу усопших рабов своїх, спаси і упокой.

Будьте здорові! Отче наш і т. д.

ЗАМІТКИ ЕТНОҐРАФІЧНІ З УГОРСЬКОЇ РУСИ.

Написав Юрий Жаткович.

Поділ угорських Русинів.

Русинів угорських можна ділити по тому, де живуть, яким говором говорять і які ріжниці в звичаях мають. Бідерман ділячи їх по місци замешканя, розріжняє дві полоси. Той поділ однакож не зовсім точний, бо обі полоси тягнуть ся не лиш через Марамарошську, Берегську і Унґварську вармедь[1]), але також через Земплинську, Шаришську і Спішську Ріжниця між жителями гір і рівнин на перший погляд впаде в очи. Однакож хто добре приглянесь житю Русинів, побачить, що між тими двома полосами є ще й третя, що сполучує в собі ріжниції двох перших; она займає середну часть руської землї і є о много меньша так від північної, як полудневої. Найчастійші її типи виступають в округах Салявськім і Березницькім.

Ті Русини, що живуть на рівнинї, звуть північних своїх братів Верховинцями. Ті, що живуть в середній полосї, сердять ся коли їх звати Верховинцями, а то тому, що самі Верховинцї прозивають їх Бляхами або Дичками. Бляхами прозивають їх тому, що курять з таких піп[2]), котрі до половини обвиті бляхою; Дичками знов тому, що они часто голодують і часто лиш дикими грушками живють ся. Жителї північної і середної полоси не дуже симпатизують з собою, бо уважають себе з осібна за дуже мудрих, а сусідів за дуже дурних.

Жителів полудневої полоси звуть Долїшняками, частійшеж Намуляками, тому що вода з гір на їх рівнину наносить багато гною і чорнозему.

Найлїпше дасть ся розріжнити сей поділ на полоси по тім, що де родить ся; в полуд. пол. родить ся озиме жито і пшениця; в серед. пол. родить ся лиш яре жито і пшениця — головний продукт жителів сеї полоси становить тенґериця (кукуруза); в північній же полосї дуже рідко можна здибатись з ярим житом і пшеницею, з тенґерицию зовсім нї, а головний продукт становить там овес.

---

[1]) Сл. мад: округ, комітат; [2]) люлька.

Що до говору то ділять Русинів на Лемків і Лишаків. Лишаки живуть лиш в Марамороши і в тих селах Берегської і Уґочанської вармеди, що сусідують з Мараморошом. Решта Русинів належать до Лемків, котрих проте багато більше. Лишаки уважають себе за ліпших від Лемків і поглядають на них згорда. Що до говору можна ще й поділити Русинів по тому, як виговорюють корінну букву „о". Верховинці виговорюють її як *і* пр. кінь, піп, міст; жителі полудневої полоси Мараморошської і Унґварської вармеди, дальше жителї Уґочанської вармеди виговорюють ту букву як „у", пр. кунь, пуп, муст; жителї дальшої части полудневої полоси і середної Берегської вармеди виговорюють її як німецьке „ü", пр. пüп, кüнь, мüст; вкінци ті Русини, що живуть коло Словаків, виговорюють ту букву зовсїм чисто, отже: конь, поп, мост. Слово „що" виговорюють також не однаково; в Марамороши і майже в цїлій північній полосї кажуть „що"; в Уґочанській вармеди і Берегській середної і полудневої полоси кажуть „што"; в иньших місцях кажуть то „шо", то „со".

Русини підлягають впливови ріжних сусїдних народів і приймають від них не лиш дещо з мови, ноші, але і з звичаїв. Вплив мадярський найбільше видний в полудневій полосї Уґочанської, Берегської, Унґварської і Землинської вармеди. Вплив волоський найлїпше видний в всхідній части Мармороша і Уґочанської вармеди. Вплив словацький найбільше видний в Шаришській і Спішській вармеди.

Звідки угорські Русини діставали церковні книги?

По церквах угорських Русинів ще нинї можна бачити багато писаних книг. Звідкиж они брали ся? Писали їх вандрівні писарі, про котрих ще нинї задержала ся память між народом. Писарів тих прозивано чорнокнижниками, а то від чорної книги, яку завсїгди такі писарі з собою носили; з тої книги робили они відписи, що по селах зіставили. Були они або черцями, що поутїкали з монастирів, або сьвітськими людьми, що набрались більшої науки в монастирях.

Коли такий чорнокнижник зайшов у село, відшукував наперед куратора (старшого брата) або бирова (війта), бо знав, що їх громада слухає і що лиш при їх помочи може щось осягнути. Коли церкві треба було якої книги, тодї на просьбу чорнокнижника скликував бирів або куратор громаду, розповідав, про що її скликав і звідав чорнокнижника, щоби хотів за свою роботу. Чорнокнижник просив вперед, щоби оселю мав у бирова або куратора і щоби там по очереди приносили їсти з села. За тим просив трохи готових гроший, а надто тенґерицї, крумплїв[1]),

[1]) Картофлї, бараболї.

вівса, ягняти, цапяти, причім міркував завсїгди, що громада найлекше моглаби дати. Коли по довгій спірцї полагодили ся і за кватирю і за платню, пили могорич і другого дня забирав ся чорнокнижник до роботи. Що такий чорнокнижник був все осьвіченим чоловіком, а надто сьвітовиком, то все умів легковірність людий для свого хісна використати. Він розказував, що може з книжок виявити, що було і що буде, а селянин вірив і попавши в який клопіт зараз удавав ся до чорнокнижника на пораду, котрої уділяв чорнокнижник, річ природна, не за дармо. Приміром сього послужить така казка[1]).

Раз єден чорнокнижник прийшов понад вечір до села і пішов до бирова, аби у нього на ніч припросив ся. Бирова не було дома, пішов на вошар[2]), а молода бирівка[3]) нехотїла чорнокнижника пріяти і лиш на велику просьбу полївила[4]), аби уклав ся на оборіг спати. Но голодного чорнокнижника ни імав сон, бо як кажуть, і циганин, докіль голоден бив,[5]) сім раз молив ся, а не годен бив уснути; якже наїв ся, серек першої молитви уснув. Та за то добре було му видїти, што ся дїє у хижі. А бирівка дуже добре дїло строїла, бо іспекла курипю, принесла із коршми паленку[6]) і білий колач і вшитко[7]) розклала на застелений стіл. Чорнокнижник побожив би бив ся, ож[8]) бирівка ґазду собі чекать із сими лякітками і ледви чекав, оби бирів прийшов домів і оби так і він повечеряв із бировом. Не довго било му чекати, бо у малий час учув, ож кось у карбач[9]) лускать і увидїв, ож віз повертать у двір. Пуд сим часом чорнокнижник глипнув раз ід хижі, бо чудовав ся, ож бирівка ни біжить оперед ґазди собі. Но што увидїв? Бирівка пильно запрятала[10]) вечерю, загасила сьвітло і легла на постїль. Як бирів привязав воли у стайни, хотїв іти до хижі, але та була замкнена. Аж на великоє дурканя[11]) і гойканя утворила бирівка двері, а сердитого ґазду тим утихомирила, ож она цїлий день наробила ся і так на перший сон твердо уснула. Чорнокнижник онь[12]) тепер упознав, ож яка бирівка челядина і за ото ізлїз із оборога, зайшов до хижі і як ся чесно поклонив, просив бирова, оби го прияв на ніч. Бирів сердечно прияв чорнокнижника і оби указав честь гістю, а разом і сам погодовав ся, просив вечерю ут жони. Но жона ото сказала, ож іще не днесь не чекала го із далекого вароша[13]) і окрім хліба нич му ни годна дати на вечерю. На се бирів із смутним лицем ото звідав ся ут чорнокнижника, ож штоби тепер чинити? Чорнокнижник уняв[14]) із пуд плеча книжку і каже ґаздї: Но утворіть книгу, ота ачей повість нам дашто. Бирів узяв у руки іглу, зажмурив очи і задїв іглу у книжку. Чорнокнижник утворив книжку і ото учитав із неї, ож на постели пуд заголовком[15]) паленка має бити. Так і било, бо бирів уняв із

[1]) В поданій низше казцї заховано мову записи; [2]) торг, ярмарок; [3]) війтиха; [4]) дозволити; [5]) був; [6]) горівку; [7]) всьо; [8]) що; [9]) батіг; [10]) сховала; [11]) гриміт; [12]) доперва; [13]) міста; [14]) виймив; [15]) подушкою.

пуд заголовка паленку. Но, каже, чорнокнижник, тричі треба утворяти книжку; та задійте іще раз іглу. На сім другім місті ото учитав чорнокнижник, ож на полиці колач має бити. І правда, бирів ізняв білий колач із полиці. На третий раз ото говорила книжка, ож на печи є пуд цівков[1]) куриця печена; і так било. Бирів хотяй чудовав ся, ож яку правду му учитав чорнокнижник, однакож упознав фіґлї жінки і за ото єще перед вечерьов читаво[2]) набив бирівку.

Про всякі фіґлї чорнокнижників прозивають Русини і нинї чорнокнижником такого чоловіка, що грамотний, але разом і скрутний є.

Народний календар.

Русини угорські числять час не по календарю, принятім інтеліґенцією, а по більшим сьвятам, які припадають в роцї. Вихідною точкою єсть Новий Рік.

На первий день року припадає Обрізаніє Господа і память св. Василія Вел. Русин „Васи́льом“ зове сесь день і так його лиш і упознáє. Ґазди кажуть, що коли на Васи́ля у ночи ясно і звізьдяно, багато буде гороху́ і ягодів. Коли на Василя тве́рдий мо́роз упаде, дуже уродить ся садо́вина.

У шість днів є Богоявленіє, зване Водо́щі, коли по чину східної церкви буває велике водосьвятіє або у церкві, або де мож, на ріцї, потоцї. Сперед Водо́щі є Бабин вечір, коли цїлий день нич не сло́бідно їсти, лиш у вечір пісну страву. Коли водосьвятіє на ріцї або потоцї скінчить ся, то майже всї миють ся у сьвяченій водї, а місцями і купають ся, щоби через рік сьвіжі і здорові були. На водосьвятіє із кождої хижі несуть воду у склянцї, котру потому дома „твердо сокотять“ і в нуждї уживають. На Водощі і на другий та третий день сьвященник ходить по селу і сьвятить хижі, при чім вірники[3]), котрі се дуже люблять, дарують зерно, гриби, оріхи, яйця, прядиво або гроші сьвященнику за його труд.

Ніч на Водощі є одна із тих ночий, коли Русини найбільше ворожать, пр. щоби худоба плодила ся, щоби корови богато молока давали і ин. Як на Водощі велика студїнь, тогди добрий рік буде.

24 січня є день преподобної Ксенї. Народ говорить, що: яка Ксеня, така ярь.

Народ вірує, що зима тричи стрічає ся із лїтом, т. є. 2 лютого, на Стрітенє, 9 марта, на Сорок сьвятих і 25 марта на Благовіщенє, коли лїто зовсїм переможе зиму.

---

[1]) Коминов, бовдуром; [2]) порядно; [3]) парохіяни.

За Стрітенє кажуть, що коли на Стрітенє когут не пє воду із волового слїду, віл не буде пастись на Юра. Коли на Стрітенє сніг рано паде, ране сїяня буде добре; коли із полудня паде, пізнїйше сїяня удасть ся, а коли лиш із вечеру паде, пізне сїяня буде добре.

1 марта день Євдокії, „Дотї“. Як на Дотю дощ паде, мокрий буде рік, а як сніг паде, багато буде садовини.

На Сорок сьвятих треба росаду сїяти, хоть би і сніг треба було мести із землї.

17 марта Теплого Олекси. Хто на Сорок сьвятих не посїяв росаду, той тепер має сїяти. На Теплого Олекси пускають у первий раз пчоли.

25 марта — Благовіщенє — його Русин за найбільше сьвято держить. Із сього дня дуже багато віщують, яка буде ґодина[1]) через рік і як ся хлїб уродить. Містами лиш на Благовіщенє пускають пчоли. Яка ґодина на Благовіщенє, така буде на великдень. Як Благовіщенє на пісний день припадає, тїсний[2]) рік буде. На Благовіщенє починає кукати зозуля і лїзе гадина із землї. За кілько днїв сьпівають жаби сперед Благовіщеня, за тілько будуть мовчати по Благовіщеню, себ то за тілько днїв буде мороз.

За Благовіщеньом по рядови приходить Великдень. Мож сьміло казати, що Великдень у Русина є празник празників: Великдень для Русина середина року, до Великодня ладить ся довго, Великодня чекає нетерпеливо. Ще здалека говорять про те, у кілько тижнїв буде Великдень. Коли зайде говінє, перша і найбільша жура у каждого ґазди, як йому стягнути ся на паску. У північній, а по части і в середній полосї ще і тепер печуть паску із ярої пшеницї або жита; на полудневій полосї уже би ганьба була, коли би муки на паску не куплено в бовтї[3]).

Коли Великдень приближує ся, всї змагають ся сповнити 4 заповідь церковну. В полудневій і середній полосї ледви найде ся 2—3 челяди у селї, що зістали б на великдень без сповіди, але у північній полосї, особливо же у Марамороши, ледви сповідає ся $^1/_3$ часть села сперед Великодня. Уперед сповідає ся молодїж, потому жони, а на кінци мужчини. Біла челядь найлїпше любить сповідати ся на цьвітну недїлю, а мужчини на живний четвер і на великодну суботу, а то тому, щоби біла челядь цьвіла у здоровю через рік, а мужчини щоби з чистим серцем могли їсти паску.

Живний четвер за такий день держать, коли ворожка і забобони мають найбільшу силу. На живний четвер звикли телята і поросята корошати, бо вірують, що на сесь день різана рана скоро і легко гоїть ся.

Коли у єднїй хижі більше ґаздинь живе, то одна із них уже на живний четвер пече паску собі, бо в пятницю, яко в сьвято, не можна.

[1]) Погода; [2]) підлий, лихий; [3]) склепі.

Доперва вечером в пятницю розчиняє друга. В північній полосї ще і тепер кладуть простий квас у паску, в середній же і полудневій дріжджі. Мож казати, що паску печи — є найважнїйше дїло у роцї для ґаздинї, бо з того, як вона вдасть ся, робить собі висновки ґаздиня про долю домашної челяди. Тому можемо подумати, із яким страхом місить у суботу на зорях ґаздиня паску, ва́ляє і пече її. Паску так ва́ляють, що цїле тїсто, котре важить 20—25 кільо, виберуть у деревляну, посипану мукою, тяльку і дотї тяльку трясуть, докіль тїсто не возьме на себе її форму. Коли тїсто викисне, мастять його по верху жовтком і кладуть на нього, также з тїста, вінок, що має по серединї хрест. У тїсто окрім води і соли кладуть лиш мало бібків і ґвоздиків. Для того, щоби паску виваляти і у піч веречи, двоє дужих челядий треба так, що се на многих містах сам ґазда чинить із жоною. Кожда ґаздиня хотїла би, щоби її паска була найбільша у селї; тому дуже часто розвалюють челюсти у печи, щоби паска умістила ся, і тому дуже рідко спече ся добре паска. Коли її виймуть із печі, кладуть на стіл і прикривають білим обрусом, щоби кождий видїв, як до раня спекла ґаздиня паску. Із того тїста, що зістане від паски у коритї, пекуть малі перепічки жебракам. Угля і попіл із під паски окреме виберають і висипають на грядки із росадою.

На угорській Руси Воскресенє у самій півночи або мало пізнїйше буває і до сеї відправи хіба лиш дрібні дїти укладуть ся спати. Біла челядь дома ладить те, що „пуд паску" прийде, себ то як найбільше яєць варених, солонини, масла, сира від коров, овець або кіз, пікниць (ковбас), шо́вдарів (шинок) вужених, курей печених і др. Але тілько всячини лиш добрі ґазди кладуть під паску, а иньші вдоволять ся, коли які яйця, мало солонини і сира годні собі дістати. Окреме має паску не лиш кожда фамілїя, але й кожде таке челядьня, що не має своєї фамілїї пр. жидівські слуги і служницї, жебраки, старі леґінї[1]) і дївки. Поки біла челядь дома ладить речі під паску, кінчить свої звичайні, суботнї дїла, як: купає дїти, ладить убранє, варить їсти на недїлю — дотїль хлопцї і леґінї кладуть коло церкви огонь, провадять побожні бесїди, а письменні в церкві сперед плащеницї з дяком і старшими ґаздами Дїянія читають.

Як у первий раз ударять у дзвін, біла челядь у празничнім убраню пилує до церкви. Коли вийдуть із церкви, полягають, но дуже мало сплять, бо уже на зорях всї із церкви ідуть із пасками. А що сьвященник добре знає, що й мала дїтина не їсть дотїль нич, докіль не укусить сьвяченої паски, тому змагає ся чим скорше відслужити службу і посьвятити паски. Право нести паску із церкви, приходить ґаздї, а як

[1]) Парубки.

такого нема, найстаршому мущині у фамілії, і той несе її в чистім, білім обрусї на плечах: иньші речі, „пуд паску“, несе ґаздиня або її дівка, звичайно у тяльцї. Коло церкви стають у два ряди з пасками, а на кожду паску кладуть воскову сьвічку, запалену. Поки служба стоїть, куратор збирає для сьвященика за посьвященє містами яйця, містами перепічки, містами кілька крейцарів. Підчас служби ро дають жебракам перепічки, яйця і другі речі. Тому, що сесь день такий, коли кожда душа, котра лиш кинути ся годна, іде до церкви, і то навіть така, що про якусь причину цїлий рік не була у церкві — можемо знати, що не лиш сама церков, а і двір церкви битком набитий людьми. Ледви дав сьвященик благословенє, коло церкви повстане такий гомот, нїби люди від якої погибели хотїли утїкати, а то тому, бо Русин вірує, що чим скорше прийде домів із паскою, тим лїпше буде йому вести ся цїлий рік, і тому кождий випередити хоче другого. Коли прийдуть домів, ґазда начне паску і кождому виріже із неї читавий дараб[1]), до котрого кожде дістане свою часть і із других сьвячених речий. Коли уже попоїли сьвяченого, з котрого кригітя[2]) сиплють на грядки у городци, тогди імуть ся до вареної страви, особливож до солодкого, пареного молока. Потім старша челядь ляже мало відпочати, а молодїж ізбере ся коло церкви, де забавляють ся до вечірнї. Меньші дїти бавлять ся писанками, що у великодну пятницю фарбили; дівки імають „котика“ і „блишку“; леґінї і молодші ґазди „желїзницю“ правлять. Хлопцї на Великдень люблять на дзвіници сидїти, бо всякий раз у всї дзвони треба дзвонити; містами від рана до вечера неперестанно дзвонять. Як красний час служить на Великдень, то через всї три дни не лиш молодїж, а і старша челядь збуває час коло церкви.

Хотяй мясна страва дуже потрібує води, однако многі на первий день Великодня зовсїм не пють води, бо вірують, що хто на сесь день не пє воду, той у лїтї на роботї не буде мати жажди. Многі вірують — хотяй того не чинять — що хто на Великдень до повечірнї нич не їсть, той увидить у церкві, котра жона босурканя[3]), бо на голові буде мати свої речі.

Русини всюди поливають ся, але з тою ріжницею, що містома не на Великдень то чинять, а на Юра. Мало де держать той закон, що мужчинам лиш вільно на другий день білу челядь поливати, а на третий день має біла челядь поливати мужчин. Близ коло Мадярів і Товтів, мож казати, що по панськи поливають ся; на тих містах ідуть леґінї ровтами[4]) там, де є дівка, і як ся мало помочили, дістають гостину. По иньших містах мужчини так піллють дівку або жону, де її допадуть, що потім не дуже їх просять до гостини.

[1]) Кусень, шмат; [2]) кришки, дробинки; [3]) чарівниця; [4]) громадами.

Із паскою так обладують під сьвятками, щоби із неї і на Томину неділю обстало раз їсти. Вінок і хрест ізрізують із паски і ховають, а як худобина поболіє ся, дають із них мало їсти або курять її ними.

На Юра наймають челядь, чинять контракти і виплачуть гроші. Коли на Юра ворони годні сховати ся у житї, добрий рік буде. Коли на Юра дощ паде, не буде сїна. Коли на Юра рано велика роса упаде, овес не уродить ся; коли мороз або сніг упаде, багато буде вівса, ґречки і проса. На Юра звикли череду гнати у первий раз на поле.

На Марків день, 25 цьвітня, перестають морози бути; тому до сього дня нї вівцї не стрижуть, нї крехкі речі не садять, пр. пасулю, динї, огірки. Тому каже приповідка: А чей і на Марків день будеш у холошнях ходити! хотяй друга знов каже: До сьвятого Духа, не лишай ся кожуха. Як на Марка у день ясно, а у ночи зьвіздно, добрий рік буде.

На Івана Богослова — 8 мая — ото Русин каже: Ко по Богослову сїє, тот не варт доброго слова. Однакож в полудневій полосї тото держать, що до Константина — 21 мая — добре гречку сїяти.

Як 11 мая, на Марині, дощ паде, за 40 днїв буде падати. — Сим часом припадає „Ознесїня“, до котрого дня змагають ся висповідати ся ті, що на Великдень не могли того учинити.

Хотяй пятниця русальна не є сьвято, однакож мало де робять у сесь день, а місто того на заранї, коли ще і потята[1]) не сьпівають, збирають на ворожки і на ліки всяке корінє і зїля, бо вірують, що лиш те коріня і зїля має силу, котре на сесь день збираєть ся.

У русальну суботу не лиш саму хижу, а і двір і стайнї обвішають зеленими галузями, що аж у тиждень збирають і палять. На многих містах на сьвяту неділю звикли сьвятити ца́рину; на иньших сьвятять тогди, коли посїють усю ярину.

Вівторок русальний не є сьвято, однакож по полю люди нич не сьміють робити так, як на девятий четвер по Великодни, коли папіжі[2]) обходять Боже Тїло, бо тото держать, що хто на сї два дни на полю робив би, буря і град збили би йому ца́рину.

Як на Федора — 8 червня — гремить, не буде сухий час у кісьбі.

На Кирила — 9 червня — починає ся по правдї лїто.

До Аґрафини — 20 червня — не здорово купати ся.

В Іван день — 24 червня — звикли челядь наймати, контракти чинити, гроші виплачувати ті, що не учинили того на Юря. До Іван дня не слобідно яблока їсти, а по Іван дню не слобідно капусту копати, бо покилавіє. Як на Іван-день гремить, не буде лїскових оріхів.

---

[1]) Птицї; [2]) римо-католики.

На Петра - 29 червня — приповідка каже: По Петрі двір пустий, а поле густе.

На Іля — 20 липня — кінець літа; тому до Іля треба сіно зібрати бо: До Іля сіно і пуд корчом схне, а по Ілю і на корчи не хоче схнути. Іля начинає жнива і кінчить літо. На Іля до полудня літо, а по полудню вже осїнь.

На Палія — 27 липня - не роблять із сіном, бо оно би худобі хибило.

На Маковія — 1 серпня — буває мале або літне водосьвятє у церкві, коли із кождої хижі несуть корчажку обо товканку із водою, а на корчажці або товканї навязують косиції, мало соли, головки маку і чоснику. Сї посьвячені речі дають так худобі, як і челяди, коли нагло похворіє.

На Велику Богородицю — 15 серпня — починає ся бабине літо. Яка го́дина є на Велику Богородицю, така буде через цілу осїнь. Лиш ті огірки будуть добрі, що по Великій Богородиції закладують ся на зиму.

На Главосїки — 29 серпня — не мож їсти такого, що голову має пр. капусту, салату, чосник.

8 вересня — Мала Богородиця. Як зима тричи стрічає ся з літом, так і літо тричи стрічає ся з осїнью. Перве стрітенє буває на Тому — як на горі лежить яке місто, або на Іля, або на Велику Богородицю; друге стрітенє є на Малу Богородицю, а трете 11 вересня, на Федю, коли кажуть: Амінь уже літови.

На „Здвиги“ — 14 вересня - ховають ся гади у землю і починають ся капустяні вечери, бо лиш та буде добра капуста, котру по сьому кладуть у гордів (бочку).

На Микити — 15 вересня — є день гусий, бо від сього дня починають дикі гуси брати ся домів. На Микити стрижуть ярки.

На Теклї — 24 вересня — починають ся „замолотки“, себто починає ся молотити овес, що в північній полосї лиш у сїм часї дожинають.

На Калїстрата — 27 вересня — ховають на зиму пчоли.

На Покрови — 1 жовтня — „перве зазимя“, бо в північній полосї тото держать, що як на Покрови не прикриє снїг землю, не прикриє і на Різдво. Коли журавлї до Покрів ідуть долів, скоро настане зима.

Про Якова — 9 жовтня — кажуть, що має принести снїг.

Митро — 21 жовтня — є для осени такий день, як Юрий на яри, а Іван-день для лїта. „Кидь Митро голий (не має снїгу) — і Великдень такий буде.

На Кузьми і Дамяна — 1 падолиста — приповідка каже: Кидь[1]) Кузьма і Дамян, закує, Михайло розкує (роз. лїд.).

На Михайла — 8 падолиста — також такий знаменитий день, як Митра або Юря. „Кидь на Михайла ясно, на другий рік много сїна буде". „Кидь хмарно — лїто студене і мокре буде". „Кидь Михась закує Микола розкує".

На Онуфрия — 9 падолиста — стає зима на ноги.

„Кидь на Віктора — 11 падол. — дощ паде, за два тижнї мягко буде".

На Матїя — 15 падол. — починає земля у-дну[2]) пріти.

Який день на Романа — 18 падол. — така буде цїла зима.

Як сперед 21 падолиста велика студїнь бє, на Введенє певно помякне.

На Якова мученика — 27 падол. — кажуть, що: „Кидь Яков закує, Микула розкує".

Сперед 30 падолиста, Андрія — у вечері багато дївки ворожать, щоби дізнались, чи віддадуть ся у мясниці. Май[3]) часто так ворожать, що у вечері коноплї сїють по двору, і ґатьми волочать, при чім приговорюють: „Андрію, Андрію, коноплї ти сїю: Дай ми, Боже, знати, з ким їх буду брати". Ґатї на ніч кладуть під голову і котрий присниться ся їм леґінь, за того ся віддадуть.

На Варвари — 4 грудня — (так само на Сави, Амврозія і Зосима) хотяй то не суть сьвята — не прядуть і не тчуть. „Варвара день урвала, ніч приточила".

Коли до Миколи — 6 грудня — не упав сніг, то „Микола потрясе бородою". Яка є гóдина на Миколи, така буде і на Різдво.

На Ігната — 20 грудня — ріжуть свинї, щоби черваки не вергли ся у солонину.

25 грудня — Різдво. До нього вже заздалегідь готовлять ся, особливо молодїж, що стараєсь як найбільше вивчитись колядок. Сьвятий вечір за той час держать, коли ворожки мають найбільшу зилу. На вечерю тогди має бути 7 або 9 потрав, як: пасуля, ленча, горох, печеницї, грибы, біб, крумплї і паленята із олїйом. На сьвятий вечір пекуть „керечýн", т. є. великий, житний або тенґеричний хлїб, на котрого верх сиплять мало жита, вівса, тенґерицї, пасулї і т. д. А се насїня ізріжуть, сховають і часом худобі дають щоби тучна була і плодила ся. Керечун так їдять, щоби до нового року держав. Тїстом зпід керечуна правлять хрести на дверях стайнї, щоби нечистий дух не годен шкодити худобі. Сперед вечери до Різдва нагодують худобу і дріблю добре, бо вірують, що тяжкий гріх має той, кого худоба і дрібля на сьвятий вечір

[1]) Коли; [2]) в серединї; [3]) дуже.

голодна. Также сперед вечера не лиш землю застелять у хижі сїном або соломою, але і стіл, і лиш по сьому закриють на вечерю. Сїно або солома зістає у хижі до нового року, почім розвішують їх по деревлю, щоби садовина добре ся родила. На многих містах той обичай, що як вийдуть по півночи із церкви, їлять мало страви і лиш так лягають спати. Колядники по вечери пічнуть ходити. За коляду дають переважно тенґеричані перепічки, запрошують до хижі і гостять мало. Колядники зо три дни ходять і велика ганьба є, коли яку хижу обійдуть. Із Бетлегемом[1]) лиш близ коло Товтів ходять, а на чистих руських містах лиш за саму чисту колядку дістають подарунки.

„Кидь на Різдво ясно, добрий рік буде". „Кидь на Сьвятий вечір звіздяно, буде ся худоба добро плодити і много буде гороху". „Теплі сьвятка — молочні корови; сьвітлі сьвятка — несучі кури".

Весїлє.

Думки і гадки кождого народа найліпше можна пізнати при його родинних обходах, в котрих так відбиваєсь дух, звичаї і погляди його.

При женитьбі Русин проте думає, щоби ся побирали рівні молодята. Се видасть ся може декому сьмішним, однакож оно так буває. Хто має сина, не дозволяє йому брати убогшу дївку від себе, дївцї знов виходити за убогшого; такий же ґазда, що биро́вив[2]) або кураторив[3]), глядить на те, щоби син чи дївка ввійшли в подібну родину. По ряду лиш дївчину часто звикли утокмити сперед свадьбою, но у Марамороши є такий звичай, що кілька частий дає отець дївцї, тілько має дати і синови. Молодята часто із любви побирають ся, хоч старшина сьому лиш тогди не противна, коли за часть погодить ся. Коли в однїй родинї є більше хлопців, а лиш одна дївка, тодї отець їх так обладує, щоби хлопцї поприставали, а дївцї зятя приняв. Коли дїти мішані, тогди отець дївки змагаєсь на бік пооддавати, а хлопцям невістки приняти, хотяй се часто не удасть ся і в однїй хижі жиють і невістки і зятї. Кождий отець змагаєсь, щоби земля хлопцям обстала, а дївкам щоби виплатив часть грішми і худобою. Коли в кого є більше дївок, тодї не позирає він на те, щоби старша віддалась скорше, але дає ту, котру сватають. Лиш у Марамороши не так буває, бо там доки старша дївка не віддасть ся, молодшій, хочби мала й 20 літ — не свобідно там йти, де сходять ся леґінї, щоби котрому не сподобала ся. Тому по других місцевостях дївки віддають ся дуже скоро так, що 20-лїтну дївку вже за стару держать, а в Марамороши дївки рідко віддають ся до 20 літ. Вірують деякі в те, що ті не можуть бути щасливі, що побирають ся спорід-

[1]) Вертепом; [2]) був війтом; [3]) був старшим братом.

нені. Виїмку ту становить сестра помершої жони, з котрою може шурин побиратись. Леґіні знов чекають, щоби відбути бранку — як котрий відобраний, доки не вийде з війська — і той час женять ся. Однакож Марамарош і ту належить до виїмки, бо там можна подибати багато старих леґінів. Саму свадьбу Русини майже всюди однаково відправляють, лиш в дрібницях можна подибати ріжниці в ріжних місцевостях.

Коли отець і мати допозирали, котру дївку мав би їх син брати, тогди висилають старшу свою родачку до її родичів, щоби позвідала, чи віддадуть дївку за їх сина. Коли родичка принесе прихильну відповідь, вибирає леґінь найблизший порзний[1]) день і удаєсь з двома або трьома сватами до дївки, де староста скаже вперед слово, а відтак звідує дївку явно, чи хоче йти за його леґіня; коли дївка годить ся, подає леґіньови білий, вишиваний ручник. То „сватанки“, „спросини“ або „токма“. На сватанках дївка пряче ся звичайно в коморі і лиш на велику просьбу старости підходить до столу. Молодятам не яло ся до вінчаня в єдно говорити або сходитись. Сватанки кінчать ся тим, що домашний ґазда змагаєсь по силї погостити леґіня і його сватів, особливож паленкою.

По сьому на другий і третий порзний день родичі і кревні дївчини ідуть до леґіня на обзори. Як молодята живуть в однім селї, то обзори бувають лиш причиною до гостини, як в двох селах, тодї обзори мають глубшу причину, бо там переконують ся, яке то богатство, що його „широкої гортанки і великої бесїди“ староста на сватанках захвалював. Щоби хвальба старости хоч через час мала віру, він робить нераз так, що наведе чужої худоби до стайнї леґіня, попривязує і так показує гостям. Коли обзори, а особливо гостина на обзорах полюбила ся старшинї дївки, то на другий день їдуть молодята із старостами, із двома, трома родичами або родичками до попа, піп звідує чого прийшли, складає їх руки праві і благословить, а молодята дають одно другому кистемен (ширинку). Місцями бувають „мінянки“ із перстенями, котрі піп благословить і заставляє молодят, щоби поцїлувались. При мінянках правлять також контракти на те, що котре відскочить, мусить заплатити другій сторонї, або на церков 5—10 зл. Коли сякого контракта немає, а одно із молодят відскочить, тодї піп із урядниками вислухає сторони і виповість суд, на котрий кожде мусить пристати.

Від мінянок до вінчанок ходять молодята до попа або дяка на науку. У недїлю сперед вінчанок звикли молодята сповідатись і причащатись, та буває і так, що сперед самих вінчанок на службі те чинять. Остатнього держать ся там, де піп забороняє сперед вінчанок напивати

[1]) Скоромний.

ся. Коли молодиця мала яку злу хворобу, то по сповіди каже попови „било ми“ і гадає, що більше не прийде на ню та хвороба.

По мінянках вибере собі молодиця із межи своїх товаришок дві дружки, а молодий із своїх товаришів дружбу. Свашку вибирає собі молодиця із межи старших родичок. Дружба має із молодим ходити гостий кликати. Двома або трьома днями сперед свадьби варять і пекуть в обох хижах. Дньом сперед вінчанок пекуть „верчені колачі“ із житньої муки. У молодого пекуть „верченики“ ті, котрі на вінчанки несуть їх на біґарях[1]) на плечах (свати). У молодої пекуть лиш сім малих верчеників: оден молодиця несе під плечем на вінчанки, по два, повязані пантликами[2]), несуть дружки, а по одному під вінчанками держать дружби і дружки в запаленими сьвічками за плечами молодят.

У вечері сперед вінчанок бувають „гуски“. На гуски лиш жони кличуть, а дівки і леґіні самі, непрошені, радо ідуть, щоби ся до волї наіграти[3]). Коли хотять починати іграти, жони стають у кружок серед хижі і сьпівають:

Починає ся гостина.
Ут Тиси до Бискида.
Ко її починає,
Най му Бог помагає
І ти Божа мати
Віночки починати;
І ти божий Крижу
Не обійди нашу хижу.

На свадьбі не сьпівають, а латкають. Латканя у тім розходить ся від простого сьпіваня, що латкань сьпівають тихим і смутним тоном. Тому коли висше наведені слова засьпівають, кажуть люди, що свашки залаткують; тодї молодїж починає іграти (гуляти) і іграє аж до білого дня.

Другого дня рано вийдуть свашки на двір і там сьпівають:

Тихо бояри ідїти,
Обисти явора уломили;
Як го не уломити,
Нї с чого вінки вити.

Тепер ідуть у який близький городець, назбирають зелений барвінок, а коли до хижі вертають, так сьпівають:

Дякуємо, городоньку,
За твою уродоньку;

---

[1]) Палицях; [2]) стяжками; [3]) натанцювати, нагуляти.

Што-сь нам уродив зїлє,
Всїм людям на весїлє.

По сьому покладуть барвінок на верченики, що стоять на столї, покроплять сьвяченою водою і сьпівають:

Приступи, мамко, ближе,
Як ся віночок жиже;
Ісклади, мамко склатку,
Май на ня добру гатку.

Тепер вють вінки і сьпівають:

Ід горі, сонїчко, ід горі,
Вий ся, віночку, скорі... і т. д.

Вють три вінки: оден молодицї, а два дружкам. Коли вінки готові, скинуть їх з одним верчеником на ширинку. Одна свашка, котра на гуни і на заголовцї іграє, іздїє ширинку на руку; другі стоять около неї; одно держить у руцї склянку із паленкою, друге із водою. Доки свашки іграють, мужчини просять від них паленку; та они все їм лиш воду подають. Коли доіграли танок, свашки випють паленку, покладуть вінки на голови молодицї і дружкам і сїдають за стіл гостити ся.

По гостинї ставить староста молоду із дружками сперед стола, старшину молодої за стіл, сам стає проти і починає „вінки приказовати“ себто говорити про супружество Якова, молодого Товії і иньших старозавітних, а по части і новозавітних біблїйних людий. Коли договорить своє, дає цїлувати молодицї вінок. За тим цїлує молодиця батьків, сестри, братів, родину і приймає благословеньство батьків на колїнах. По сьому робить староста палицию хрест на дверях і за ширинку виводить з хижі молодицю, і та межи дружками іде до церкви; за нею йдуть свати, свашки і цигани з музикою.

У молодого не вють вінків, намість того правлять курогов. Беруть довгу, красно вирізану палицю, привязують на ню одну червену, а другу чорну ширинку, а на кінци примоцовують між косицями дзвіночок. Коли ідуть вінчати ся, дружба несе курогов, а під нью іде молодий. Коли свадьба молодого хоче до церкви йти, посилає наперед старшого чоловіка до молодицї, щоби дав знати, що час іти вінчатись. Молодий має очікувати молодицю коло церкви. Коли молодицю із двора виводять, сьпівають:

З Богом, Маріко, з Богом,
З божими ангелами,
З твоїми сусїдками.
Проси, мамко, Бога,

Оби щаслива дорога.
Мамка тілько молить,
Най ї Бог благословить.

Як ідуть улицию, сьпівають:

Горі селом ідеме,
Красу з собов ведеме.
Красу покрашену,
Барвінком позолочену.
Польом, Маріко, польом,
Василь за тобов коньом.
Куда Маріка іде,
Шовкова трава росте.
Куди Василько їде
Ще ліпше...

Як приходять близко церкви, так латкають:

Не є попонька дома,
Пушов до Ільвова
Ключики куповати,
Церковцю удмикати,
Двоє дітят повінчати.
Двоє дітяток, двоє,
Як єдно, так обоє.
На церкві голуб гуче,
До церкви попа кличе.

Коли прийдуть до церкви молодята із дружками, дружбою, свашкою, старостою, входять до церкви, а друга челядь іде із гудаками[1]) до коршми або на фару[2]) і там іграє. При вінчанках змагаєсь молодиця приступити ногу молодого, а по вінчанках перед ним вийти з церкви, щоби потому мати верх у хижі. У церкві кладе свашка молодятам під ноги білий рушник або горсть прядива. Покривати звик сам сьвященник молодицю, зараз по вінчаню, білим покривалом, яке свашка має принести з собою. Як вийдуть із церкви, завязують покривалом голову молодиці, а верх покривала надівають вінок. Міщани вкладають молодиці на голову мужеський клебань[3]) і она так іде до дому. При повороті до дому ведуть ся молодята за ширинку а дружба держить курогов вже над обоїми. Ідучи до церкви і з церкви не лиш латкають, але і вискакують, гойкають, а місцями й стріляють.

---

[1]) Музикантами; [2]) попівство; [3]) капелюх.

Як вийдуть із церкви і зберуть ся на улици, починають латкати:

Дякуєме попонькови,
Тай вишньому Богонькови,
Што нас не забавив
І скоро нас утправив.

Коли приходять до хижі молодої, так сьпівають:

Уйди, мамко, на двір,
Пусти зятя у свій дім,
Вісти ся коло двора,
Як хмільник коло кола.

На се мати молодої возьме на ся гуню на руби, клебань із гичкою на голову, склянку із паленкою у руки, вийде на двір і сьпіває:

Што ми там за зять іде,
Што там за дари несе?
Ци чоботи черлені,
Ци колачі верчені?

Свашки відповідають:

Не колачі варені,
Лиш чоботи черлені.

По сьому держать два свати посеред двора у гору верченик, а староста за ширинку проводить молодята попід верченик; за ними йде вся свадьба. Тим часом мече тато молодої на молодята тенґерицю, барвінок і хміль і сьпіває:

Так бисьте богаті,
Як вам гуні косматі.
Позирай, Маріко, крізь колач,
Який твій Василько богач.

По сім мати молодої пє до молодого паленку; за нею пє молодий до молодої; за молодою пють дружки, дружба, свашка, староста, а відтак иньша челядь — і сьпіває:

Наказала мати
Півниць не упивати;

У півницю — диво —
Сїм ся жін іздоїло.

Тепер ідуть до хижі жони із мужчинами і по звичаю сїдають до столу, а молодята із дружбою і дружками лїзуть через стіл на свої місця. Молодятам не дають нїчого їсти, лиш варені яйця і солодке молоко. Молода має яйця облупити, порізати і посолити. На сїй гостинї мають бути по звичаю отсї страви (крім хлїба і паленки): крумплї із шкварками, капуста із мясом, дзяма, пасуля колочена. Як погостять ся, танцюють мало, а потім ідуть до молодого. Із першу ідуть із молодими дружки, дружба, староста і 3—4 жони; друга челядь іще на якийсь час там обстає.

До молодого ідуть в такім самім порядку як до молодої і так само сьпівають; лиш як входять в двір сьпівають:

Утвори, мамко, лїску,
Веде ти син невістку.

Тепер чинять всьо то, що у молодої. Невдовзї приходить старшина і свадьба молодої, як зайдуть на двір молодого, латкають:

Зийди, місяцю, зийди,
Уйди, Маріко, вон уйди
З нової комороньки,
З чужої сторононьки.

Із сїний відповідають:

На столї фляша ваша,
Маріка уже не ваша.

На дворі: Беріть собі фляшу вашу,
Вернїть нам Маріку нашу.

У сїнях: Бо ваша Маріка
За семеріма дверьома,
За восьмирима ключима.

На дворі: Суть у нас чаканята,
Порубають двері ваші.

У сїнях: Не є Маріка дома,
Маріка пішла на воду
Ід зеленому броду.

На дворі: Наша Маріка повітниця,
Не знає, де керниця;
Треба її указати,
Де має воду брати.

По сьому входять гості до хижі, сїдають за стіл і гостять ся. По гостинї іграють (танцюють), а старшина молодої відходить домів.

Другого дня рано ідуть дружки, дружба, староста, свашка до молодого, а з молодятами в єдно ідуть до потоку або колодязу мити ся. Коли виходять із двора латкають:

Ідь, Маріко, на воду
Ід зеленому броду.

Як прийдуть до води, сьпівають:

Черчи, Маріко, воду
Межи челядь молоду.

Староста веде за ширинку молодята до води. Тут благословить воду, молодята умивають ся і одно другому втирає ся в сорочку. Свашки тимчасом сьпівають:

Мили ся дїти, мили,
Чей би білі били;
У подушки ся утирали,
Оби ся честовали.

Як вертають від води, сьпівають:

Бабцї у потоцї, бабцї,
Будуть у нашої Маріки хлопцї.
Найдуть ся там і вербівки —
Будуть у неї дївки.

Як вернуть ся до хижі, молода обдаровує родину молодого: свекрі і другим родичкам молодого дарує по ширинцї, свекрови і родичам молодого по сорочцї, а далеким родичам лиш по одному рукавови від сорочки. Молодий лише своїй свекрі дарує чоботи, як вийдуть з церкви.

По сьому бере староста у руки прикрашений ширинкою таріль і просить гостий, щоби молодятам дещо дарували. Перший — батько молодого — дарує о цен золотий; за ним дарує мати молодого, а потім

друга челядь. Даровані гроші передає староста враз з ширинкою молодій, а та сї гроші за нізащо не змарнувала би; за них купує на змаганя теля або порося. По сьому гостять ся і грають до ночи.

Третого або пятого дня кінчить ся весілє, коли у молодої є гостина, або „óшінки“. На сю гостину ідуть лиш молодята, старшина молодого, дружки, дружба, староста і свашка. Доки „ошінки“ не відбудуть ся, молодій не свобідно іти до своєї старшини.

Говорили сьмо вже, що весілє однаково всюди обходять, а лиш в подробицях буває розлука (ріжниця). У Марамороши мінянки бувають вечером перед весілєм і то так: як молодий із старостою прийдуть до молодої, де вже тоті іграють, сїдають за стіл і староста каже: Дай, Боже, добрий вечір. Як ся маєте, пане ґаздо, і ви, пані ґаздине. На се отець молодої звідуєсь: Кажіть, што сте прийшли, ачей сте заблудили, я вам укажу путь. Староста на се каже: О нїт, ми не заблудили, бо ми слїдиме єдну зьвірку і слїда онь до сеї хижі привела нас, за ото і просиме вас, обисте її нам честно ýдали, бо кидь нїт, так сами будете її глядати. Ану дружбо, поглядай лиш нашу зьвірку. На се дружба іде за молодою, що ховає ся межи дївками, приводить її до столу і садовить побіч молодого. — Треба знати, що у Марамороши молода мусить ходити цїлу свадьбу у великій, білій гуни, хочби і як було горячо. — По сьому кладуть на непочатий хлїб перстенї, а староста словами: „Господи Ісусе Христе Боже наш, благослови обрученіє сіє“ кропить їх сьвяченою водою, надїває на пальцї вперед молодому, по тому молодій і каже: „Обручаєт ся раб божий Василь (раба божа Марія) рабі божой Марії (рабу божому Василю) во імя Отца і Сина і сьвятого Духа, амінь.

На многих місцях, особливож у Марамороши, переносять із молодою і її часть до молодого. Часть та складаєсь звичайно із скринї наладованої убранєм, веріт і заголовків (подушок). Часто буває, що визичають у сусїдів заголовки і убраня, щóб при переносинах більше його видавало ся, а на другий день віддають.

Декуди на весїля несуть хлїб, паленку, муку, курку і ин.

У Марамороши коли молода хоче ступати через поріг молодого, дружба [давно шаблею] сокирою чинить хрест на одвірках. Коли у хижі молодого бувала переже чáсто смерть, молода іде до хижі не через двері, але через возір (вікно). Коли молода боїть ся, що для неї буде зла свекра, кладе у пазуху яйце і як переступає через поріг, змагаєсь, щоби яйце опустити. Коли яйце впаде і ізказить ся (стовчесь), свекра у малий час умре.

Коли молода роздає дари, староста „приказує дари“. Коли молодиця дає свекрови сорочку, староста так говорить: Солодкий мій няньку!

Прийшла я сюда із моїм товаришом — як його вінчана жона — і многом розгадовала, ож што би вам даровати: купила би билам вам красні конї і кочію, но конї би ся сполошили і ви могли би ізломити руку або ногу. Привела бим била вам красні воли або корови, но оті із рогами могли би били вам очи у́копати; за ото погадалам собі, ож май ліпше буде платя, бо без платя не мож ходити. Возьміть же осю сорочку і носїть ї здорові на многі роки.

Коли молода роздає колачі дїтям, староста сяк приказує: Принесла би билам ти красні воли, но знау, ож ти боїли ся іти у хащу на дріва, бо дріво могло би тя убити. Принесла би билам ти красні чоботи, но знау, ож ти не знаєш у чоботях ходити і міг бись легко у́вихнути ногу. Принесла би билам ти 20 коблів пшениції, но із пшеницьов іще би у млин іти -- та за ото принеслам ти єден печений колач, із котрим нич не треба робити, но і перед дївков лежачи, мож го поїсти; та бери колач і будь здоров.

Коло Товтів весїлє починаєсь у суботу і тріває до середи; в чистих руских околицях починає ся весїля в понедїлок або в середу вечером, щоб вінчанки відбули ся в вівторок або в четвер. Вдївцї хоть котрого дня вінчають ся. Вінчати ся звикли перед полуднем, щоби молодятам так ішло дїло у гору, як сонце іде у гору до полудня.

Коло Товтів мусить молода бути на весїлю в кожусї, як у Марамороши в гунї. А що гуню кожда дївка має, кожух же лиш жони носять, то часто буває, що худобні дївки у зиченім кожусї свадьбують.

В чистих руских околицях молодий не купує молодій нїчого; коло Товтів мусить купувати чепець.

Уродини.

Наколи жона почує, що тяжка, дає знати товаришкам і родичкам, бо вірить, що дїтина буде нїма, коли затаїть, що вже тяжка. Чужі люди легко пізнають, котра жона тяжка; тяжкі жони при обходї не ідуть із другою челядю коло церкви і на опровидї не обходять деревище. Коло церкви тому не ходять, щоби дїтина не заходила ся; коло деревища-ж тому, щоби дїтина не була блїда.

Як скоро дає знати жона, що тяжка, так дуже таїть, коли її прийдуть „часи“, бо вірить, що чим більше людий знає, що жона на злогах, тим тяжше буде її родити. Тому й коли пічне у день болїти, терпить кілька годин і не посилає за бабою, щоб лиш люди не видїли, як баба буде йти до хижі і не дізнали ся, що є. Аж по рядови каже ґаздї або матери іти по бабу, а ті ідуть не лиш у потемки, але й крадькома. До хижі у баби не заходять, лиш через возір кличуть, а самі здалека чекають, щоби челядь не пізнала їх і не дізнала ся, кому треба

баби. Коли у хижі є много уверстної челяди, жона іде із бабою у комору або до стайнї і вже аж з дитиною вертає до хижі. Коли жона не годна легко і скоро уродити, тодї баба починає ворожити. Наперед змагаєсь із церкви пояс дістати, а як дістане, опаше ним жону. Коли се не помагає, кладе па землю ґатї ґазди, а жона має тричі переступити через нї. Як і се не помагає, починає її баба водити по хижі: жона має тодї тричі ударити ногою в кожді двері і кожлий возір. Коли й по сьому не може уродити, тодї пє воду із рота свого ґазди. Як тепер не уродить, посилають по другу бабу, або яку знахорку.

Коли дитина уродить ся, напувають жону сильно паленкою, щоб скоро зчистила ся і щоб не чула болю. Хто первий зайде до хижі, де лежить „шестинедїлька“, возьмуть з нього клебань і аж тогди віддадуть, як викупить його за літру, або півлітру паленки. Тому кажуть коло такої хижі: Не йди там, бо здоймуть ти клебань. Постїль шестинедільки застелюють наоколо веретами, щоби її чуже челядьня не увидїло.

Дїтину дають хрестити у первий порзний день; у пісний день хрестять лиш дуже слабу, коли боять ся, щоб не вмерла. Причина того така, що вірять, що охрещена дїтина в пісний день, нїколи не буде богата.

Декуди кличуть лиш пару кумів, декуди знов по дві, три парі; останне дїєсь особливо там, де куми приносять шестинедїльцї їсти. У первий порзний день по хрестинах збирає кума те, що через ніч наварила і несе у поряднім убраню до шестинедїльки, де у єдно гостять ся. У гідний час приносить пів літра паленки, білий колач, варену курицю, рішкашу у молоцї і рототу; у говіня окрім паленки і колача несе грибй смажені у олію і паленята з олїйом. Отець дитини нераз по хрестинах гостить кумів паленкою і хлїбом, але не у себе дома, але у коршмі або якого кума. За кумів кличуть по ряду товаришів батька і товаришки матери. У Мараморошп кличуть первій дїтинї за батечка (нанашка) старосту, тому зовуть його „вінчальний кум“. При хрестинах куми не дають дїтинї крижми, лиш ширинку або дараб біленого полотна. Доперва як дїтина має $1^1/_2$ року, несуть куми „пуд крижму“ себто одну сорочку, за котру їх мало погостять. Коли дитина дійде до 7 літ, тодї несуть вже крижму, т. є. чоботи і дівцї — сукман, плат, ширинку, хлопцеви — сорочку і клебань; і знову погостять ся. Батько і мати мають кумам навернути крижму, по їх же назві мають „колачі вертати“. Вертають їх тим способом, що несуть кумам за крижму гроші або зерно і читаво погостять ся. Коли дїтина умре, а крижми ще не дістала, то куми мають її прибрати.

Хоч по закону церковному жона аж по 40 днів має уводити ся, то однакож часто буває, що нужда присилує її вже в 10—14 днів іти

на уводини. По уводинах кладе мати дитину на поріг церкви, або перед царські двері, щоб она не була плаксива, але тиха як поріг. Місцями змагає ся жона сама замикати церков по уводинах, рівнож щоб дітина була тиха, або щоб у неї більше дітий не було. Не уведеній жоні не свобідно по двору ходити, бо град вибє царину. Коли первий зуб випаде дівці, мати верже його до церкви і каже: так би за тобов сватачі ходили, як люди до церкви.

Хороби.

Коли мала дітина має злу хворобу, покладуть її на землю, прикриють коритом, батько стане на однім боці на колінки, а мати на другім і побожать ся, що дітина їх є. Чинять се тому, бо гадають, що нечистий дух мучить дітину і хоче її від них взяти.

Коли дітина має кольку, мастять медом лист з дугану (тютюну) і прикладають. Коли хлопець поболіє ся і не годні йому дати ради, тоді прирікають собі, що як виздоровіє і підросте, мусить сироту за жону взяти. Таких хлопців називають проданими і майже в кождім селї можна їх найти. Слабовиті діти купають у муравлиню.

Уверстну челядь гоять домашними ліками, коли поболіє. На хертику — дають пити із пса масть або їсти із пса мясо. На франця — парять хорочь у „сучій“ купели, помішаній з „курячою“. На кольку — кладуть на ребро товстий, чорний папір, насмарований медом, а коли то не помагає, хрін і піявиці. На жовтачку — їдять коровляче мясо, пють воду із воскового пугара і просять сьвященника, щоби їм позволив тричі попозирати у чашу. Кого очи болять, просить сьвященника, щоби йому пустив трошки мира у очи. Раки гоять старим свинським салом або заячим; декуди гоять їх медвежою або борсуковою мастю. Пухленину із таким каменем сукають, через котрий гадина проїла ся. Найбільший же домашний лік — є паленка, бо ледви є така хвороба, на котру не давали би її пити або нею мастити.

Коли хто у квас (купіль) хоче іти, дає у перед знахаркам собі квас зміряти. Його міряють двояко: а) Із кождої керниці, в котрий хворий хотівби купати ся, беруть повне горнятко води і кладуть на ніч у возір. У котрім горняти прибуде води, та керниця поможе хворому. б) Наливають у блюдо чистої води, а на крису блюда кладуть тілько куснів хліба, із кілько керниць хотять знати воду. Відтак беруть іглу на нитці, держать над серединою блюда близко води і до котрого кусника ігла похилить ся, та керниця поможе хворому.

Коли хто хворий, а не знати, що йому хибить, тоді думають, що його „пудоляли“. Другого так підливають: хворий бере мало сьвяченої проскури, сьвяченої пшениці, мало мотузя від дзвонів і коріня, то зварять

йому у новім горшку і він вильлє той плин на себе так, щоби вода з тими річами збігла назад у горня. Те горня вивержуть на путь, а хто перший ступить на нього, того імить ся хворота.

Як кому відойме руку або ногу, думають, що він вступив у зьвіздопадь, бо хто у ню ступить, тому мусить щось відняти.

Коли не вміють в дома помочи, тоді ідуть до ворожилї, яких у Русинів доста є. Ворожиля ізмиває хворого, але инак як дома. Каже йому масїдати серед хижі так, оби лицьом зверений був до дверий, що мають бути відчинені, а сама розтопить у долоні віск і виливає у нове горня із водою. Чинить се сїм разів, а само горня притулює до голови, до плечей, до рук і до ніг хворого. Потому хворий плюне у горня і іде з ворожилию на ріку або на потьчину. Там стає зовсїм голий у воду, а ворожиля із словами: „Во імя Отца і Сина і сьвятого Духа — амінь. Господи Боже удойми недуг ут раба твоєго Івана“ виливає воду із воском на голову хворого, а горня верже долї водою. Особливо тих ізмивати звикли, що мають злу хвороту (франця). Ізмивати можна хворого лиш вечером, коли всьо утихло.

Як хто нагло поболїє ся, тоді місцями, особливо у Мармароши, „дзвони ізмивауть“, місцями знов „на гроби ідуть“. Дзвони так ізмивають: Один мужчина, що розуміє дїло, бере у нове горня води, іде до дзвонів і так їх миє, щоби вода назад у горня зливала ся. Возьме потім із під порога церкви мало глини, верже її у воду і тою водою умиває хворого, а мало дає навіть пити. На гроби ідуть так: Одна жона, що розуміє дїло, іде у тин і бере із девяти гробів глини, котру дома у новім горняти розмиває, а потім умиває хворого, а мало дає пити. Щоби був хосен, треба так ізмивати дзвони і іти на гроби, щоби і одна душа не виділа; тому чинять се звичайно в ночи.

Коли хворому нїчо не годні помочи, тоді ідуть за доктором і за попом; сей служить службу за хворого, сьвятить воду, а місцями і цїлу хижу.

Похорони.

Простий народ не боїть ся так смерти, як пани; тому як лиш хто заслабне, кличе попа і сповідаєсь. Єлей лиш тому кажуть сьвятити, про котрого думають, що більше не встане. Коли піп сьвятить єлей і євангеліє кладе на голову хворому, позирають, чи є в нїм много черленого письма; як його мало є, або зовсїм нема, то хворий певно умре.

Як хворий почне конати, дають йому сьвячену сьвічку у руки. Коли не годен скоро умерти, кладуть його серед хижі, щоб скорше спочив. Дитину і білу челядину миють і убирають жони; мужчин же муж-

чини. Умерця убирають у парадне платя, а на ноги натягають капції із білого полотна або із чорного перкалю. Дівкам кладуть на голову вінок з барвінку. Дитину кладуть на стіл, других мерців при стінї на лавицю, на котру настелюють соломи або сїна і прикривають темною плахтою. Тїло накривають білим полотном; на полотнї вишивають чорні хрестики. Коло варошів купують уже осібні покривала на умерців. Той, у кого смерть є, ходить все без клебаня. Коло умерця читає в ночи дяк псалтирю, часто й сьпіває; в чисто руських околицях так твердо держать той звичай, що і малій дїтинї кажуть псалтирю читати. Коло умерця також „лопатки бють". На лопатки іде радо не лиш молодїж, але і уверстна челядь, бо тодї дуже забавні ігри бувають. Деякі із тих ігор наводжу понизше.

Баба і дїдо. На дворі убирають одного мужчину за дїда, другого за бабу. Щоб дїдо був горбатий, привязують йому на плечі соломи, убирають в гуню вивернену і широкі ґатї, що набивають в долинї соломою і при кістках завязують. Мастять чадом (саджою) клоча і чинять йому з нього вуста (вуса) і бороду; в поясї підперізують його соломяним мотузом. Бабі дають в руки куделю. З надвору змагають ся старі ввійти до хижі — але на порозї повно челяди. Дїдо не дивить ся на те, лиш бє по ногах біґарьом, кого захопить, і гойкає: Чибе, марш вон. Як зайдуть до хижі, дїдо іде ід столови і каже: Люди чесні, прийміть нас на ніч. Тодї зьвідають ся його: Уткідь ти, дїду? — У Чорнім Потоцї родив єм ся у Небрешфальві-м бивав, а тепер іду до Бакигази. — Ци маєш уллопас? Мау, там є у баби; бере від баби паперець і каже: Пане дяче, прочитайте ми уллопас. Дяк указує на мужчину, що любить і знає дворити і каже: Адде ми писарь, най ти прочитать. Вказаний мужчина бере від дїда паперець і читає всякі забавні річи пр. Сесе письмо — граматика, читав ю піп і владика, і ото стоїть у нім, ож ти, дїду, стара псина, і т. д. Коли дочитають письмо, просять бабу і дїда, щоби іграли; они іграють. Далї кажуть дїдови: Но, дїду, пой на піч гріти ся. Дїдо змагаєсь вилїзти на піч, але хлопцї зтягають його долї. Коли на конець вилїзе на піч, виберуть до нього одного мужчину і двох хлопців і дадуть йому в руки череп з чадом і копач. Вибраний мужчина попарує собі вгадцї хлопців і мужчин з дївками і жонами так, щоби з них виходили сьмішні пари пр. Красне з паскудним, старе з молодим, Циганку з Русином і т. д. Далї бере у руки біґар, бє ним у повалу і каже: Дїду, гримить, кєти ся. Дїдо відказує дотепом. Мужчина читає: Што так пече ся дїду? — Гусак. — Чого ся не пече? — Бо масть із нього не́ тече. — Коли буде ся печи? — Коли Іван Маріку поцїлує. Як пара не хоче поцїлуватись, дїдо гойкає: Не сердїть дїда! А хлопцї ідуть і приводять вибрану пару до дїда. Коли жона або дївка не хоче

свою пару поцілувати, дідо маже її лице чадом; коли поцілує, дідо вінчує їм так: так ся любіть, обисьте ся побили; так би вам благо, обисьте ся горі стінами драли; такий би вам гаразд, обисьте собі очи драли; і т. д. Доки дідо складає такі бажаня, хлопці викрадають від нього бабу, а він як віднайде бабу, каже: Ти тепер на старі дни уж не любиш мене, а за молодими ходиш! Коли скінчуть ся дотепи, уперед баба утікне на двір, а за нею вибігає і дідо.

Опровід. Посеред хижі лягає на довгий столець оден леґінь; його прикривають плахтою, якби мерця. Другий леґінь вбираєсь за його жону, стає коло нього і починає заводити гумористично, на пр.: та нич так не жалуу, як ото, ож поїв ми віко пасулї; не іди коло города, бо у нім лиш злоба: кидь ся схопить, кіл ухопить, то всїх вас помолотить; і ин. п. Потім радять ся, що треба б іти за попом, щоби прийшов поховати. Тим часом приберуть одного фіґлярного чоловіка за попа; намість риз поприв'язують йому до плечий і до грудий пташки, намість кадильниці дають в руки горня у петельках, в котрім тлїє клоча. Він входить до хижі і починає гумористичним способом відправляти похорон. Намість євангелія читає пр.: Коли я ішов у гору, найшов я реверенду; взяв я на себе реверенду, позирау горі собов, долї собов і гадау собі: бив-би із мене попище, як би я взяв на себе реверендище.“ По сьому починає наказовати (проповідь говорити) над мерцем, пр.: Все лиш ходив, дома мало побивав, церков не упражняв; коли до церкви било іти, овін на жону кричить, оби му їсти варила; запалив піпу, пішов до коршми, а онь із коршми до церкви. У церкві слова божого не чує, бо пяний — дримле. Теперь ангели плачуть коло нього, бо нечисті духи єдну душу християнську хотять ўрвати ут них. Дораз прийдуть нечисті духи, понесуть му душу, попровадять у пекло. У пеклї непрестанно каміня буде возити, но так, ож коли віз буде іти у гору, всї чотири колеса запутауть, а коли із гори буде іти, розпутуть. Коли буде камінє возити, чорти із желїзними вилами будуть го бити“ і т. д. По сьому два мужчини беруть столець, якби хотїли мерця винести, а коли той не скочить скоро долї, вивержуть його на землю.

При мерци тілько буває тих забав, що з них можна цїлу книгу списати.

„Деревище“ правлять мерцеви з простих дощок, а гріб того дня копають, котрого має бути опровід, щоби яма не стояла через ніч порожна. Декуди читає піп коло старшого мерця в день євангеліє. Русин любить довгий і парадний опровід, тому у Марамороши навіть за дитиною говорить піп „прощі“.

Коли тїло несуть із хижі, ударяють деревищем тричі об поріг, щоби мертвий не ходив домів.

На дворі молять ся родичі (кревні) на колїнах, доки стоїть опровід. На „послїдноє цїлованіє“ обходять деревище; у Марамороши близші родичі обходять деревище тричі, дальші двічі, а найдальші раз.

Як ґазда умре і вже кінчить ся опровід, стають дві жони по двох боках деревища і передає одна другій по під деревище тричі узлик, в котрім є завязане зерно і сіль. Сіль ту дають худобі, щоби не пішла за ґаздою, а зерно висипають до насїня, щоби ся не переводило. В декотрих місцевостях Марамороши в часї опроводу дарують убогим вдовицям і сиротам теля, ягня, порося і т. ин.

Деревище стоїть не вкрите; лиш у Марамороши подекуди прикривають його витканим, вовняним покрівцем, що по опроводї бере піп.

В деяких околицях дївки не йдуть на опровід, бо вірять, що та дївка нїколи не віддасть ся, котра на опровід піде. Декуди як опроваджують мерця до гробу, кладуть у пазуху із гроба грудку землї, щоби за вмерлого скоро забути.

Декуди привязують так до того хреста, що піп держить, як до того, що несуть перед тїлом, по ручнику, що рівнож попови і дякови приходить.

Часто дївку несуть до гробу леґінї, а леґіня дївки.

По опроводї справляють „комашню“. На сю кличуть місцями лиш тих, що деревище правили, яму брали і тїло несли; місцями-ж кличуть всїх, хто був на опроводї, а в першій лїнїї попа, дяка і церківника (паламаря); коли останні не являть ся на комашнї, то часто ґазда дуже жалує.

За душу помершого наймають звичайно службу і то часто ще перед опроводом. Заможні люди наймають 3-го, 7-го і 40-го дня службу разом з парастасом. Часто парастас відправляєсь у хижі; тодї уряджують також гостину, в котрій і піп мусить участь брати.

Коли піп ідучи з умерцем із двора оберне ся назад до двора — то незабавки знов там умерлець буде. Щоби челядь не мерла у селї, треба нового попа вводити в село до полудня. Коли новий піп позирає довго у яму, буде знов у селї умерлець.

О д ї ж.

Звичайні складові части ноші Русина такі: ґатї, сорочка, клебан, гуня, постоли (бочкори), русок, подолок, плат, чоботи, ширинка на шию і на голову. Що більше від сього носять Русини, то вже від сусїдного народа перебрали. Сї части не лиш з ріжної материї роблять, але ще надають їм ріжний вигляд.

Ґаті, сорочку і подолок шиють із домашнього полотна, котре ткуть із конопель або льну. Близко варошів звикли вже шити сорочки з купованого перкалю.

В північній полосї носять довгі а узкі ґаті без рамів і без стряпків; в середній полосї носять ґаті довгі і широкі із рамами і із стряпками; в полудневій полосї, особливо близ Мадярів, носять дуже широкі ґаті з рамами і стряпками, але так короткі, що видно їм колїна, за що їх прозивають „чорноколїнниками“.

В полудневій полосї рамлять ґаті лиш на одну пядь, в середній аж до землї. Ґаті і подолок має рамити у хижі або найстарша дївка, або наймолодша жона.

В північній полосї носять мужчини довгу сорочку, що часто аж до колїн досягає; вирізана она на плечах (має на плечах пазуху), а нїчим не вишита. У середній і полудневій полосї сорочка мужчини ледви сягає до пояса, на передї вирізана, у дрібні рами зібрана і вишита. Рукави до такої сорочки в півн. полосї широкі, в обох других узкі. Дуже довгий подолок носять у середній полосї, дуже короткий у полудневій.

Жіночі сорочки звичайно довгі на пядь низше пояса, вишивані на грудьох і на рукавах. Рукави все защіпають ся.

Біле убранє в Мараморошї на вид дуже відріжняєсь від инших. Мужчини носять довгі, широкі ґаті без рамів, без стряпок і сорочку таку, що лиш на пядь прикриває плечі і груди, а вирізана на плечах. Біла челядь не носить подолок, але „довганю“, т. є. довгу, на плечох вирізану, сорочку, котру підперізують синим або чорним вовняним поясом. Рукави і груди (передки) довганї вишивають так богато черленими або синими нитками, що оден рукав треба 4—5 тижнїв шити. Жони вирізують довганю і на грудях з двох боків, щоби могли плекати.

У північній полосї носять постоли так мужчини, як жони; у середній мужчини постоли, жони чоботи; в полудневій і мужчини і жони чоботи. Однакож в недїлю і сьвята і в північній полосї убирають жони чоботи, натомість в полудневій убирають мужчини постоли в лїті при роботї.

В полудневій полосї носять мужчини в лїті і зимі мадярський клебань з малими крисами; лиш старі люди носять зимою баранячі шапки. В середній полосї носять низькі клебани з широкими крисами, хоч починають вже уживати й мадярські. В північній полосї носять товсті, широкі клебани, що намащені важать нераз 3—4 кіля, та за те й послужити можуть 40—50 років. У Марамороши носять так малі клебани, що ледви на головах держать ся. Соломяні клебани уверстні, особливож

статочні мужчини, не носять, бо вірять, що їх лиш дітям і леґіням яло ся носити.

У білої челяди мають найбільше значіня ширинки; по них спізнають навіть богатство жінок і дївок. Найліпше люблять носити ширинки черлені, сині, жовті і зелені; сїрі і чорні носять лиш старі баби. Ширинки ті бувають з ріжної материї. В північній полосї рідко подибують ся вовняні і шовкові ширинки; однакож в середній, а головно в полудневій дуже худобна та челядина, що не йде в вовняній або шовковій ширинцї до церкви. Вовняні ширинки бувають звичайно черлені, жовті і чорні, шовковіж чорні із красними косицями і вінками на кратках. Ширинки, що вбирають на голову, не однакової величини; у Марамороши, де їх завязують не під бородою, але на заді шиї, они такі великі, що кінцї досягають аж до пят. Ширинки так маленькі, що ледви їх кінцї можна на шиї звязати, називають ся сеґелет.

Плат має подібну форму, що й ширинка, але не має косиць і цяток. У Марамороши носять плати з великими косицями. Коло Волохів носять два плати: один з переду, другий з заду.

Гуня належить до найважнїйшої части одїжи; без неї не можна навіть представити собі угорського Русина; він з нею не розлучуєсь нї в зимі, нї в лїтї. Молодїж, особливож дївки, носять гуню лиш в зимі, щоби показати, що не боять ся студени. Гуня із чистої вовни товста і тяжка, томуж при роботї і на що день уживають петека, котрий також єсть гунию, але тонкою, куртою і легкою. Гунї бувають звичайно білі, хоть не всюди. В північній і середній полосї мочать їх в відварі з вільхи, щоби не плодились в них вуши і блохи.

Окрім сих головних частий одїжи, суть ще иньші, котрих уживають лиш в певних околицях. В півн. і серед. полосї носять зимою холошнї; в полудневій а по части в сеердній носять ногавицї і реклики з сукна. Лайбики носять близко коло Мадярів. В полудневій полосї носять на шиї на 4—5 пальцїв широкий, а на 1 метр довгий кистемен із зеленими або черленими стряпками. Близ варошів і коло Нїмцїв носять зимою на шиї шалї.

Дуже ріжнородний вигляд має черес. В полудн. полосї буває він широкий лиш на 2 - 3 пальцї. В Марамороши, по части в цїлій сер. полосї він так широкий, що від пояса закриває цїлу верхню часть черева і більшу часть грудий. В півн. полосї носять завсїгди скіряну торбу, тайстру, а перед її, як і череса, вибивають блискучими ґузиками і пряжками. В чересї і тайстрі носять гроші, піпи, ножі, огниво і другі дрібні річи, тому здоймають їх з себе лиш при великій роботї і на ніч. В півн. полосї носять зимою скіряні камізельки.

В сер. і полуд. полосї убирає до церкви біла челядь сукман і реклик, білий, синий, чорний або черлений; декуди буває він навіть шовковий. Коло варошів вбирають його навіть в будний день. В полуд. пол. убирають дївки до церкви на шию намість ширинки білі, крохмалені фодри. Найсильнійше держать ся народної ноші в Марамороши; там і коло варошів не носять сукман, а намість реклика носять гарно вишитий кожух.

Русини носять довге волосє, що сягає ззаду до плечий, з переду до брів. Молоді вже стрижуть ся. Вуста (вуса) притинають коротко; бороди носять лиш промітники (знахарі). Довгі вуста носять лиш ті, що служили при війску, особливо при гусарах.

Дївки зачісують волося в зад і заплїтають в косу з черленим, синим або чорним пантликом. Місцями робять лиш оден придїл вздовж чашки; місцями знов два; тодї другий йде від уха до уха. В півн. Марамороши вплїтають в волося дві зелені китицї. В полуд. Марамороши носять дорослі дївки в недїлю і сьвята на голові вінки і затикають шпильки з блискучими головками.

Жони підвивають декуди волося клочом, щоби більше видавало ся. У Марамороши носять жони на голові під ширинкою малий, черлений чипець, в півн. пол. ж великий і білий. В полуд. полосї носять жони під ширинкою великий, кривий, бляшанний гребінь.

Ковтки носять лиш долом Мармороша; де інде носять лиш ті, що їх болять очи або уха.

Коло варошів уживають вже запашного мила і „ружової“ масти.

П о ж и в а.

Русин живе дуже скромно, так що всї иньші народи Угорщини живлять ся далеко роскішнійше від нього. Причиною того велика бідність. Якби Мадярови прийшлось їсти те що Русинови, він все бувби голодний.

Звичайний хлїб у Русинів печуть з тенґерицї. Навіть там, де родить ся жито і пшениця їдять житний або пшеничний хлїб лиш тогди, коли не стане тенґерицї. В півн. пол., де не родить ся тенґериця, їдять вівсяний ощіпок, але нераз йдуть і два або три дни, щоби лиш роздобути тенґеричного хлїба.

Між стравами перше місце у Русина мають крумплї і пасуля і то так, що ачей нема в роцї такого дня, в котрім не варили би їх. Дуже часто варять також чир із тенґеричної муки. У говіню варять рідкий чир і самий сербають; як варять густий чир, то їдять його із варом з пече-

ниць. У гідний день варять вже чир гіркий з молоком; густий варять на воді, а їдять з молоком. У Марамороши і взагалї там, де держать вівцї, варять дуже часто токан. Його так ладять, що заварюють густий чир, кладуть у лабош і посипають сиром; на сир знов кладуть чир і знов сир, доки не буде повний лабош. Відтак кладуть на грань, щоби сир розтопив ся. В серед. а особливо в полуд. полосї звикли варити голомбец. Його так ладять, що з густого чиру вибирають мокрою ложкою на блюдо грудки і в говіню їдять їх з хлїбом, а в гідний день з мастию. Коли зварять на поли у квaснім молоцї густий чир, то зовуть його мачанка. Зимою їдять капусту, і то або сиру з крумплями, або варену з пасулию. Капуста з пасулию становлять в говіню головну їду; її ладять так, що варять осібно пасулю і капусту, відтак змішують їх і ще раз заварюють. В північній полосї любять їсти кваки (ріпу), і варять не лиш на солодко в молоцї, але і квасять на зиму, як капусту. З капусти і кваків їдять дуже часто росіл і то не лиш самий, але й квасять ним майже всї страви. Заправляють також страви варом з огірків, з динї, зеленими сливками і яблоками. У лїтї їдять ще лопатки, парену салату, огірки квашені і сирі і диню на солодко і на квасно.

У гідний день приправляють страву молоком, сметаною і сиром: свинї мало хто ріже, а як ріже, то солонину їсть сиру або печену, до страви-ж її не уживає. Рівнож не уживають масла коровячого до страв; ним лиш голови собі смарують.

Мясо їдять Русини лиш у гостинї, на комашни і коли хорі, бо лиш для хорих відважуть ся зарізати курицю або куря. Найлїпше живуть Русини в полуд. полосї; там майже кождий ріже свиню, та й на мясо не шкодує гроший. У півн. полосї мають молоко і сир, а деколи ріжуть ягнята або цаплята. У серед. же полосї як не їдять з молоком, то майже все постять, бо самі не мають що різати, а як декотрі мають свиню, курку, козу або вівцю, що шкодують для себе різати і волять продавати.

Крім соли не дають до страви нїчого, хіба деколи перцю. Цукор дають лиш хворим намість лїків. З солию мають вигоду Русини в Марамороши, бо там дістають її за дар в формі ропи.

До ласощів належать у Русинів: ратота (яєшниця), варена на сметанї або на солонинї, парене солодке молоко, солонина, пікницї (ковбаси), студенець, паленята із солониною, каша на молоцї, начиняна курка, дзяма, а у говіня оселедцї, пискорі, гриби і риби. Такі страви подають на гостинах; для Русина однакож доста як має дві або три з названих страв. Голубцї робять з тенґеричних круп і смарують солониною усмаженою з цибулию. Начиняну курку так ладять: як виймуть з неї печінки, серце, пухно і кишки, начиняють її тенґеричною мукою

на молоці, зашивають, варять, а потім ще печуть. Оселедця любять їсти печеного на олію.

За ті лакомони так сьміють ся з Верховинців: Утпровадив Верховинець сина у катуни и варош, а коли ся вернув домі коло вечера, сїв тай зажурив ся: Ой ко буде уж теперь лакітки їсти, ошчипок, крумплю, пасулю і пити росіл?

Русини їдять вперед густу страву, а відтак рідку, тому то на гостині тілько паленки випивають. В протягу року їдять дуже не рівно: пів року їдять тричі, а знов пів року лиш двічі у день. Коли скінчать ся осїнні роботи, батько каже: Но діти, понесли журавлї полуденок себ то від тепер будемо лиш двічі у день їсти. Коли прийде ярь, батько знов, особливо на велику радість дїтий, говорить: Но дїти, принесли ластівки назад полуденок, себ то уже тепер тричі будемо у день їсти (обід, полуденок, вечерю).

Русини дуже поволи їдять, бо кажуть, що як чоловік скоро з'їсть, то і скоро виголоднїє. Томуж і не кажуть: обідав єм, але: учинив єм обід.

Управа рілї, годівля худоби, садівництво.

Головним занятєм Русина є управа рілї; управу ту веде він ще по старомодному: ґаздує, як батько ґаздував. Тому й земля не приносить йому такого хісна, який повинна би принести.

Позаяк у Русина тенґеричний хліб є перший, тож він кождий мало ліпший фалаток землї засїває тенґерицею. Про сю причину родить ся слабо тенґериця, а земля і навить добра, пустїє, особливо де царина все на однім місци і де ґазди не годні землї добре гноїти. Другим головним насїнєм суть крумплї. Они лиш там родять ся, — крім полудневої полоси — де під них добре гноять землю. Трете головне насїнє, пасулю, садять лиш поміж тенґерицю.

У всїх трьох полосах инакше ґаздують. В полудневій, де земля місцями дуже масна [у Мармароши коло Тису, у берегській вармеди коло Мункача, в унґварській коло Требішова] управляють крім тенґерицї, пасулї і крумплїв, ще много пшеницї, жита, ярцю і вівса. В порівнаню з тенґерицию вівса сїють меньше.

В середній полосї управляють кромі тенґерицї, пасулї і крумплїв ще овес і мало ярого жита і ярої пшеницї.

В північній полосї тенґериця вже не родить ся; за те в ній сїють дуже багато вівса, хочай задля студени і пісної землї часто й насїнє не

вертає ся. Крумплї удають ся частїйше; окрім них сїють ще багато ріпи і гречки. Яре жито і яра пшениця лиш декуди удають ся.

Капусту і коноплї управляють у всїх трьох полосах; лен сїють в північній і полудневій полосї. Коноплї і лен сїють не лиш задля пряжі, що з них ладять, але й задля насїня, з котрого бють много олїю.

Зеленини (городовини) у Русинів не богато; для них досить, коли мають яку грядку цибулї, чоснику, салати і огірків; хіснувати з них, особливо коло варошів, не вміють.

Русин любить землю обрабляти, але ще більше любить коло худоби ходити. Найбільше держать худоби в північній полосї, бо там найбільше паші. В двох других полосах ховають її меньше, а овець не тримають зовсїм. В середній полосї держать слабі ґазди по 2–3 кози на молоко, намість корови. Худоби держать Русини много, та за те она не гарна; новійшими часами, в наслїдок розпоряджень мінїстериї, поправляють її расовими бугайками. Декуди можна побачити у ґаздів і великі білі воли мадярські, з довгими рогами: та їх не ховають Русини, лиш закуповують у Мадярів.

Русини двояко кохають худобу: ту, що для себе держать, не пестять і слабо кормять; ту-ж, що на продаж держать, дуже доглядають і не лиш сїном, але і зерном кормять. Русини не любять тримати конї; в середній полосї можна найти не одно таке село, що в ньому нема анї одного коня. Найчастїйше тримають конї в північній полосї а то тому, що по тамошних дебрах не можна возом їздити, лиш хіба конем; але й там рідко який ґазда держить більше нїж одного коня. Зимою можна нераз видїти, як рота, зложена з 80—100 санок однокінних жене долів за зерном. Русини кажуть, що де в селї много коний, там живуть люди убого, бо конї купують лиш ті, що не годні волів купити.

Повисше згадував я, що Русини дуже рідко кличуть лїкаря до хворого, бо кажуть: Як Біг дасть, так буде; або: Што му су́жено, отого не обийде. Коли однакож худоба поболїє ся, тодї не каже так, а часто йде на третє або на четверте село, як лиш знає, що там живе такий чоловік, що знає помагати худобі. Таких людий, що лїчать худобу, можна подибати в неоднім селї і они лїчать лїпше як ветеринарі, до котрих Русини на мають довіря і тому нїколи їх не кличуть. Звичайно пускають худобинї наперед кров з уха, шиї або хвоста; відтак заливають салом, стопленим у спіритусї, або оливою. Міхір на язицї роздушують і витирають ропою. Як покаже ся який наріст худобинї, випалюють його сїрчаною кислотою. Як робить ся більмо, заливають око бґовом. Як свиня має задавку, пробивають шилом ухо і вкладають в дірочку фалаток сухого шпинцю; пухленина розійде ся тодї і свиня виздоровіє, але фалаток уха відпаде.

Русини вірують, що босорканя може зайти в виді пса, колеса і т. ин. до стайнї і відобрати від корови молоко. Коли лиш корова не дає молока, іде ґаздиня до стайнї, і як корова мочить, бере у жменю мочі, виливає її корові межи очи, а відтак бере сокиру, тне нею тричі у поміст і каже: Не тебе, рубау, солодка, но тоту, што тя ісказила. По сьому на тій, що відобрала молоко, будуть знаки. Коли молоко іде із дійок помішане з кровію, доять корову на розпечене желїзо. Як корові спухне вімя, варять у новім горнцї дору, чосник і т. инше й змивають тою водою вімя так, щоби вода з вімя назад зливала ся в горня. Потім перевернуть решето і половину тої води виливають на решето, а половину там, де жони перуть біля. При тому кажуть: Най тобі буде ото, штось минї хотїла. Думають, що по тих словах почне іти кров з тої жони, що корову ісказила.

Гуси, качки тримають лиш в полудневій, а по части в середній полосї. Курий не тримають більше, як по 3—4 штуки, бо кажуть, що курица з'їсть тричі тілько через рік, як сама коштує.

Садівництво розвиває ся дуже слабо у Русинів, а то тому, що Русини шкодують землї на сади. Не одно село можна найти таке, в котрім не буде і 10 штук овочевого дерева. Давнїйше було інакше, а не на однім місци сїють нинї тенґерицю там, де перед 20—25 лїтами були прекраснї сади. Причина того така, що перед комасациєю ґрунтів мали Русини більше землї, тож і на сади не жалували, по комасациї знов, де вигинули старі сади, не розплоджували нових, але з'орали землю і засїяли тенґерицю. Зрештою Русини хоть декуди мають сади, то не дивлять ся на їх якість, але на скількість. Задля того мають з них мало хісна, бо з простору, з котрого учений чоловік мігби мати доходу 400 золотих, Русин заледво здобуде 20—30 золотих. Найбільше буває у Русинів оріхів і сливок, за котрими купцї, особливо з Галичини, на місце приходять. Найлїпші яблока мають Русини в околицях Тягова і Вишкова у Марамороши.

Винниць у Русинів дуже мало; найбільше мають їх коло Мункача, Унґвара і Середнього. Винниць не хотять тому управляти, бо кажуть, що коло них много роботи, а мало хісна. Ті що мають у себе виноградники, звичайно продають вино з них, а собі або нїчо, або дуже мало лишають, бо кажуть, що вино, то панський напиток, найже його пани пють.

Русини наймають ся на роботу радо, але лиш тоді, коли окрім гроший дістають на роботї поживу. Без поживи робять звичайно лиш в варошах, бо там її легко купити. Заробіток денний Русинів дуже малий. Возьмімо околицю села Сваляви, берегської вармеди, в котрій $^{9}/_{10}$ землї належить до ґрафа Шенборна. Року 1890 плачено в тій око-

лици серед літа мужчині 30 кр. або 24 кр. і їсти, жоні 20 кр. або 16 кр. і їсти. Придбати з того не можна багато.

Коли леґіньови або дївцї треба іти служити, то дивять ся на се, щоби або в своїм, або в близькім селї дістати службу. Далеко від свого села не хотять іти навіть за більшу сембрелю (платню). За самі гроші не любять служити, але звичайно домагають ся платя. Сембреля мужчини виносить річно в грошех 30—40 золотих; білої челяди 20—25 золотих. Найбільший заробок мають Русини із жнив і з кісьби, особливож ті, що живуть в північній і середній полосї. Верховинцї, наколи лиш посадили крумплї і посіяли овес, що звичайно буває в другій половинї мая, ідуть великими ровтами долів, на Мадяри, на заробітки. Там пробувають звичайно аж до другої половини серпня; тодї вертають домів і забирають ся до свого вівса. З середної і полудневої полоси йдуть на жниво аж тодї, коли обсипали тенґерицю, т. є. около Петра; вертають домів коло Ілї. Добрий робітник, чи мужчина, чи жона, може заробити на жниві за 2—3 тижнї 3—4 віка пшеницї. Коли розважимо, що такий виженник ще й добре через час жнив живить ся — у дома хіба на великдень так поживив би ся — то вийде, що жниво для Русина виходить такой в користи. Не даром же їх таке число вибирає ся долів.

Чужеродцї між Русинами.

Русини сусїдують з Мадярами, Товтинами, Словаками, Волохами і Поляками. Із сих народів за май читявих держать Мадярів; на другому місци ставять себе, по собі Волохів, відтак Товтинів, а на останку Поляків. Коли хотять кого похвалити, кажуть: такий як Мадярь. Коли хотять кого висьміяти, кажуть: Ти Поляку! або: Ти Товтине.

Із християнських вір кладуть Русини на першому місци свою, відтак папіську (римо-католицьку), дальше кальвінську, а на кінци лютеранську. Чому так робять, не відомо; по правдї повинна би лютеранська віра стояти перед кальвінською, бо більше є зближена до папіської; надто, Русини не знають лютеранської віри, бо на цілій Угорскій Руси є лише одна лютеранська церква в Кленївцях, берегської вармеди; може чинять так тому власне, що її не знають.

Які погляди мають Русини на сусїдні віри, вказує отся приповідка:

Руські мости,
Папіські пости,
Кальвінськоє набоженство:
Ото вшитко блезенство.

Дуже цікаві відносини Русинів до Жидів. Се загально знана річ, що та часть Угорщини, в котрій живуть Русини, є правдивим гніздом угорськнх Жидів. Там не лиш вароші, але і прості села суть такі, що в них живе більше Жидів ніж християн. Тому ж, що Жиди живуть з гандлю, тримають коршми, бовти (склепи), позичають гроші на проценти, тож все мають діло з народом.

Русин ненавидить Жида з цілої душі, мерзить ся ним, а через те не хоче вірити, що Жида сотворив так само Бог і що він має також безсмертну душу. Тому як Жид умре, Русин не каже, що „Жид умер“, але „Жид іздох“ або ґречнійше „Жид ізгиб“. Свою погорду до Жида тим ще показує Русин, що коли про нього говорить перед інтеліґентним чоловіком, каже: перепрошую сесь (або: той) Жид. Задля такої погорди не каже Русин Жидови ніколи „ви“ лиш все „ти“, чого Жиди очевидно не любять, як се видно з слідуючого:

„Оден богатий Жид розказав домашнів собі челяди, аби його, особливо перед панами, „великоможним паном“ звала. Раз оден великий пан зайшов на ніч до сього жида. Жид, аби указав гостьови, ож який овін пан, кличе до хиж' старого собі вічаря і звідать ся ут нього: Што чинять віці, Федоре? Лежать, пан великоможний. У який час новий гість прийшов до Жида і овін знов кличе вічаря до хиж' і звідать ся, ож што чинять віці. Но сердитий вічарь тепер ото утповів: Казав єм ти уже, ти дурний..., ож лежать.

Коли Русин говорить про якого знакомого Жида, не називає його по імени, але каже: тот Юда, тот Фарайон і т. др.

Мимо погорди і ненависти, якою Русин дише до Жида, не годен він жити без нього і у каждім ділї іде до нього не лиш за грішми, але і за порадою. З тої причини попадає цілковито у жидівські руки, бо Жид знає, як простодушного і легковірного Русина обманути. Жид, коли зичить гроші, не робить таких річий, як банки, але за те забезпечить свої гроші далеко ліпше, як який банк. Тому в кождім селї люди позадовжувані і ледво 2—3 найде ся таких, що Жидови не винні нїчого. Однакож Жиди не живуть з самих позичок, якби можна думати, особливож тепер, коли повиходили дуже острі закони про лихву і коли жид боїть ся зичити, щоб не лиш проценту, але й цїлковитої суми не утратити. Головні їх занятя — то дві річи: малі бовти і гандель спільною худобою. Коли Жид отворить малий бовт, любить, щоби у нього не за гроші, але за зерно і за яйця куповали, бо се приносить йому найбільший дохід. Коли пр. продасть пачку тютюну за 4 крейцари, то не богато на тім зискає; колиж ту саму пачку продасть за 4 яйця, то зиск величезний, бо за них заплатить йому купець нераз 12 крейцарів. Най-

лїпше однакож виплачує ся Жидови гандель спільною худобою. Русин не годен купити собі корови або волів, але йому купує їх Жид. Він дає пр. 150 золотих за пару волів. Русин випасає їх, а коли ціна волів піде в гору, Жид продає їх. Як продасть, відчислює собі вложених 150 зл. а рештою дїлить ся з Русином. Але рідко коли є й чим дїлити ся, бо Русин набере у Жида на порцїю, на хлїб, на паленку і коли порахують ся, часто мусить ще Жидови доплачувати. Тепер коли Жид купить на ново воли на спілку, то вже до їх цїни вчисляє й попередний довг. Так веде ся дїло кілька лїт, а коли довг значно виросте, Жид не купує дальше худоби Русинови, але правотить його і часто забирає йому таким чином цїлий ґрунт. Через те й не оден Жид, що в молодости ряндє збирав, на старість тисячками обертає.

Коли Жид позичає гроші, то завсїгди на процент складаний. Зичить пр. Русин 1 золотий з застереженєм, що має від нього тижнево платити 2 кр. проценту. Коли проценту не виплатить, по роцї мусить його платити від 2·04 золотого і т. д. Сим способом по десяти роках Жид числить свій ґешефт на сотки, по двайцяти лїтях на тисячки. Скаже хтось: алеж острі закони не позволяють на лихварство. То правда, але Русинови з законів тих нема нїякого хісна, а то з тої простої причини, що крім Жида йому нїхто не поможе в нуждї. Томуж якби він обвинив Жида перед судом о лихву, Жид програв би, але він більше не дістав би і крейцаря від жадного Жида, через що мусїв би в прикрім часї або з голоду або з студени згинути. Таке положенє Русина буде знов доти, доки в кождім селї не буде заведена позичкова каса і доки Русин не буде могти і зимою мати заробок; без зарібку — мусить іти до Жида, коли йому хлїб вийде, а нї за що другого купити.

Де що з устної лїтератури Русинів.

Між Русинами є дуже много сьпіванок, казок, приповідок і т. ин. Сьпіванки були вже печатані по кілька разів; казки ж і приповідки лиш в дуже маленькім числї. Я наводжу ту одну казку і кілька приповідок.

а) Уже не много било робити Нойови, аби ковчег готів бив: но чорт неперестанно нагваряв Нойову жону, оби ся позвідала от Ноя, ож де ходить. Жона звідувала ся, но Ной не хотїв повісти. Раз чорт принюс у шкалубинї із яйця паленки і сказав жонї Нойовів: Як Ной прийде домів, дай му сю паленку упити, но так, оби не знав, ож што пє, а тогди повість, куда ходить. Коли Ной прийшов із роботи, жона учинила так, як чорт казав і Ной духом уповів, ож ковчег ходить правити. На се

чорти так рознесли ковчег, ож і дві тріски не обостали у єдно. Коли Ной ішов назад на роботу і увидїв, ож вшитко рознесеноє, почав дуже плакати. Но на се духом єден ангел прилетїв ід ньому і каже: Іди ід тому пньови, із котрогось першу дошку урубав і бий го сяченим біґарьом, є на се чорти вшитко так ізкладуть, як переже било. І на коли се Ной учинив, чорти всї позбігали ся і вшитко так ізклали, як перше било.

б) Біг високо, царь далеко. Із честьов підем через сьвіт, а без чести анї до сусїд. Старість не радість. Із чужого коня лїзь серек болота. Русин богатий і пес кудлатий, ото собі братя. Ситий голодному не вірить. Што очима видить, руками не лишить. Пусти пса пуд стіл, а овін улїзе на стіл. Не мож разом на двох коньох сидїти. Вшитко єдно: хоть каміньом у голову, хоть головов у камінь. Кидь єсь поїв сметану, поїж і дзер. На злодїу шапка горить. Не плювай у миску, із котрої їли. Прибери пня, дей му імя, і буде чоловік. Докіть сонце ізийде, роса очи уїсть. Може рости і шовкова трава, як мого коня не буде. Є коли красно ходити, лиш коби у чім. Єдиначок — шибенячок. Любіме ся по братськи, а рахуйме ся по жидівськи. Не все тот їсть колач, кому ся пече. Де хлїб, та вода, там не є голода. Близь держ пса, кидь у вовка обідуєш. Про ото махать пѣс хвостом, бо хвіст не годен махати псом. Што дурному по розумі. Не сьмій ся на погребі, тай не плач на свадьбі. Благоє теля дві корови уссе, а норовоє і єдну не годно. Тяжка тайстра (турба) повна, порожня тяжша. Коби здоровля, гріхи будуть. І видра мудра, однакож ї деруть. Який єсь ми розумний, а босий ходиш. Злодїй ми не брат, курва ми не сестра. Не дай Боже із Івана пана. Не мала баба роботи, найшла собі клопоти. Баба з воза, спицям лекше. Научить біда попити, коли нїчого ся хопити. Голий єсь ся уродив, а дурний умреш. Людий доста, лиш чоловіка мало. У крутоє дерево кривий клин бють. Горе тому дворови, де корова розказує волови. Добрий та дурний — ото собі братя. На голого дригота. Убогий і із гори не годен бігти, а богатий і у гору легко біжить. Дурного не ради, розумного не учи. На голові би другому кіля тесав. Не є села без болота. Много би говорити, а нїшто слухати. Жона три угли пудпирать, а ґазда єден. Ішла би душа у царство, но гріхи не пущауть. Жінка краса, чортів престіл.

в) Приказка: Іде Іван і Гершко у варош. Раз лиш на пути Іван найшов золоту годинку. Гершко духом прискочив і каже: Ци так, Іване, ми оба найшли годинку? Ну, та най буде, ож єсме у єдно найшли — каже му Іван. Коли ся дізнали, ож пан із сусїдного села спрятав годинку, пішли до нього і утдали му її. Гершко навперед повів, ож хоть што дістануть у пана, чесно ся подїлять і все лиш ото говорив Іванови,

оби мав розум. Но, Іване, каже пан, што хочеш ут мене за твою честь? Та, прошу ласки, 50 палиць; а що ми із Гершком у єдно найшли годинку, та і ділити ся маєме тим, што дістанеме. Най будуть ласкаві уперед удати Гершкови його половину. Гершко мусів лїгати і дістає 25 палиць. Но, каже пан, теперь бери ти Іване свою честь. Я не маю нї жони, нї дїтий, а Гершко має і жону і 7 дїтий; за ото най будуть ласкаві і мою часть йому дати. Так і стало ся.

ЧОРНОМОРСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ Й АНЕКДОТИ

зібрав

Митрофан Дикарів.

Подаю тут тільки малу частину зібраного мною казочного материялу. Далеко більше зібрано його мною з р. 1892 по 1896 в Воронїжчинї, і змістом той материял далеко цікавійший від чорноморського. Ріжниця тут залежить переважно від характеру і стану тутешнїх кореспондентів: більше писарів областного правлення.

Маючи на метї видавати воронїжські материяли окремо, я їх і не даю тут; та й з чорноморського материялу я вилучив усї леґенди, котрі належать до св. Миколи, бо їх я маю видати в систематичній обробцї, разом з иньшими однородними леґендами. Вилучив я також чотири небилицї, заслані мною Б. Д. Грінченкови до другого випуску його „Этнографическихъ матеріаловъ“.

Від видавця етноґрафічних материялів, звичайно, вимагаєть ся, щоб він систематизовав їх і порівняв з надрукованими ранїйш. З поводу сього я скажу, що провинциялови виповнити такі вимоги вельми затрудно, бо він часто-густо не може не тільки знайти на місцї або придбати, а навіть і знати про істнованнє потрібної лїтератури, особливо нової. До того ще багато видань стало бібліоґрафічними раритетами, і придбаннє їх провинциялови може бути лиш недосяжною мрією.

З другого боку систематизация і зіставленнє видаваного материялу є річею цїлком умовною, залежною від того, якої теориї держить ся видавець: чи мітолоґічної, чи історичної, „чи теориї позичання“, і т. д., і через те вони не можуть цїлком задовольняти навіть вимог певного часу.

Що до народу, він подїлює казки на дві катеґориї: перша — „побрехеньки“ і друга — „колись була правда“. Саме слово казка народом розумієть ся, яко супротилежність слів: бувальщина, правда. Здавало ся б, що на такій підставі легко чинити подїл казок; але така думка була б помилкою. Під впливом християньства поганська мітолоґія, що колись вважала ся правдою, тепер повертаєть ся в казку, в „брехню“. З сеї „брехнї“ одна частина стає дитячим майном, друга-ж перетворюєть ся в „правду“ відповідно новому сьвітоглядови. Задля сїеї мети до поганських мотивів поволї примішують ся християнські, поганські імена також заступають ся християнськими і т. д. В сїм напрямі одні з казок, можна сказати, дійшли до краю, а иньші спинили ся на півдорозї.

Але се перетворюваннє поганської казки чинить ся не в однїй місцевости: частїйш певна етноґрафічна ґрупа позичає від сусїдів уже готові християнські мотиви і продовжує дальше в тім-же напрямі, або-ж звертаєть ся до поганського первотвору, відповідно захованим забуткам поганської старовини.

Брак друкованого материялу для більшости поодиноких місцевостей не дозволяє вистежити, які стадиї перейшла та чи иньша казка в даній місцевости, і скільки в неї вложено самостійної творчости. А як кожна казка може й на-далї перероблювати ся і до того не скрізь однаково, то вона повинна бути зазначена в кожнїй данїй місцевости, хоч би вона нїчого нового не давала в етноґрафічній лїтературі [кажу: нїчого зглядно, бо абсолютної тотожности тут не може бути]. В такім разї вона буде цїнним материялом для дальшої історичі народного сьвітогляду і народної творчости в даній місцевости.

Катеринодар
Р. 1896, лютого 20.

1. Чий Бог старший: чи наш, чи жидівський.

Служи́в оди́н наш хло́пець у жи́да у наймах. Раз вони́ позмага́лись з жи́дом: той ка́же, що на́ш Бог ста́рший, а той ка́же — наш. Ото́ жид і ка́же: „Колі́ хо́чиш призьві́рить, так дава́й ми тебе́ за́мкнимо у на́шу це́ркву: ти тоді́ поба́чиш, що на́ш Бог ста́рший". — А що́ж, замика́йте. Ну, і замкну́ли його́ на ніч у це́ркву. Чи до́вго він там сиді́в, чи ко́ротко, колі́ се́ захоті́лось йому́ про се́бе: він, ни до́вго ду́мавши, взяв і нападлю́чив там. Одмика́ють ура́нці жиди́ це́ркву. — Ну, що́ ба́чив? — Та що́ ба́чив: вихо́де ва́ш Бог, а згодо́м і наш. — Дава́й би́ць ця! — Дава́й! — От ва́ш Бог як тьо́пне на́шого — та́к наш і п . . . . . в; а да́лі на́ш Бог як розве́рниць ця та як смальне́ ва́шого — так ва́ш аж ус . . . ся. Ось хоч подивіць ця, коли ни ві́рите. Колі́ туди́, аж там е́-ет (= о т - я к а) кучугу́ра наве́рнута! Тоді́ жиди́ як дава́й собі тим добро́м го́лови масти́ть, як дава́й масти́ть.... Ти́м то вони́, бі́сові жиди́, такі́ й руді́.

(Катеринодар 7 травня 1895 р. Записано мною с переказу козака станиці Павлівської Єйського оддїлу Олександра Юхимовича Півня, 25 літ, з осьвітою духовного училища).

1a. Наш Бог і московський Бог.

Умер у Москалі́в піп, вони́ й мірку́ють собі, кого́ б їм настанови́ти попо́м. І нара́дили ся вони́ настанови́ти тако́го Москаля́, що був на Ді́нщині: він хоч і чита́ти не тя́ме, так за те-ж до́бре там навчи́в ся гра́ти на ка́рти. Той не став одмага́ти ся, і став попо́м. Почина́є він учи́ти пі́вчих, що їм сьпіва́ти у це́ркві, і тоді́ вже кли́че усіх до церкви. Зібра́ли́сь Москалі́. — „Чи нема́ тут ча́сом Хахла́?" пита́є піп. — „Ні (ка́жуть), нема́!" — „Ну, глядіть же, щоб не було́ ни Хахла́, ни пів-Хахла́, ни че́рть-Хахла́!" Тоді́ вино́се він із ві́втаря одну́ книгу і пита́є парафія́н: „Чи мо́жете ви чита́ти сю книгу?" — „Ні (кажуть), не мо́жемо!" — А коли не мо́жете, ми однесемо́ її наза́д!" Вино́се дру́гу: „А сю

книгу мо́жете ви чита́ти?“ — „Ні, ба́тюшка, і сеї не мо́жемо!“ — „А не мо́жете, ми і сю однесемо́ наза́д!“ Вино́се він тоді́ ка́рти: „А сю книгу мо́жете чита́ти?“ — „Та сю тро́хи мо́жемо чита́ти!“ — „Ну, от-се й до́бре, що мо́жете! Так дава́йте-ж чита́ти її. От-се́ шоста́ка, а от-се сьома́ка. Шоста́ку бє сьома́ка, а сьома́ку — восьма́ка...“ Тоді оберну́в ся до півчих і пита́є їх: „А що́ ви роби́ли, як не було́ ни не́ба, ни землі́?“ — „А ті сьпіва́ють: „Ми городили плетні́!“ А Хахо́л визира́є з яко́гось кутка́ та й пита́є: „А куди́-ж ви коля́ки вбива́ли?“ Піп, почу́вши се, розлютова́в ся і затупотів нога́ми: „Каза́в я вам, щоб не було́ у церкві́ ни Хахла́, ни пів-Хахла́, ни чве́рть-Хахла́!“ Впійма́ли вони́ бідного Хахла́ і посадови́ли його в куту́зку, чи куди́ там. Там вони хотіли що-сь ви́вірити. А йому́ захотіло ся про се́бе: він візьми́ та й напаску́дь там. На дру́гий день пита́ють його́: „Ну, кажи́ нам, що́ ти ба́чив?“ — „Та ба́чив я, що ваш Бог прийшо́в та й ка́же на́шому: Дава́й бити ся! — Дава́й! — Так наш Бог як звизне ва́шого — та́к ваш и впо́рав ся“. А ті тоді́: „Наш Бог, на́ше й г...о́!“ Та дава́й собі тімя мазать. Так тим ото́ вони́ вистрига́ють собі на тімї гуме́нце. Я не зна́ю, в якій се губе́рні Москалі так вистригають.

(Катеринодар. 17, II, 96. Подав ґімназист Сл-йон).

2. Наш Бог і нїмецький Бог.

Раз зійшли́сь Німець з на́шим чоловіком са́ме тоді́, як гроза́ була́. От Німець і пита́є на́шого чоловіка: „А зна́їш ти, чого́ то воно́ грюкоти́ть?“ – „А чого́?“ — „Та то наш Бог сів ве́рхи на ва́шого та й ї́де: ото́-ж воно́ тим і грюкоти́ть!“ А наш чоловік і ка́же: „Та так йому́ й тре́ба: нихай з д . . . ем ни з'я́зуїць ця.

(Катеринодар. Р. 1896 лютого 4. Записано мною від О. Ю. Півня).

3. Хлистунський Бог і хлистунська Богородиця.

Хлистуни́ такі-же люди, як і ми, но тіки ра́зниця в тім, шо Хлистуни́ ни ї́дять са́ла, мня́са, ни пють во́дки, і ча́сто собира́ют ця в який нибудь один дом і мо́ля(ць) ця Бо́гу. Тілько вони ни нашо́му Бо́гу мо́ля(ць) ця, — своє́му, кото́рого вибира́ють із числа́ се́бе. Та́кже і Богоро́диця у них ни Ма́тер Су́са Христа́, яку́ ми почита́єм за Богоро́дицю, а вони називають Богоро́дицей жінку того́ хлистуна́, якого ізбра́ли Бо́гом, от-та́к як у стани́ці Старощербинівці хлисту́ньским Бо́гом щита́ють міщани́на го́р(ода) Єйс(ь)кого Рома́на Лихачо́ва і Богоро́дицей його́

жи́нку (!). І вот коли́ вони́ схо́дят ця в які́й-нибудь до́си моли́(ць) ця Бо́гу, то по сириди́ні ха́ти становля́ть шапли́к і накрива́ють рого́жкую, а Богоро́дицю свою́ сажа́ють на по́куті. Пото́м хо́дять круго́м шаплика́, і через не́скілько вре́мені Бог вила́зить із шаплика́ і розда́єть їм ка́ждому по проску́рці. Вони́ коли́ прино́сять до-до́му проску́рки, то кладу́ть засу́шовать: пото́м на дру́гий день поди́ви(ць) ця, аж там лижи́ть кінс(ь)ке г . . . о́. І вот вони́ мо́ля(ць) ця Бо́гу до́вго, так шо до́вше, чим до півночи. Пото́м до-до́му уже́ іти́ пізно, то вони́ всі тут ляга́ють спать, мужчи́ни і же́нщини вмі́сті, яко́му мужчи́ні із якою́ же́нщеною прийдит ця спать, рідко коли́ з своє́ю, а то побільше с чужо́ю. І потому у тих Хлистунів, котóрі ча́сто хо́дять моли́(ць) ця Бо́гу в які́й-нибудь дни, то у їх ни бува́єть діте́й, потому́ шо вони́, чоловіка, ни нучу́ють постоя́нно з свої́ми жінка́ми.

Одному́ Хлистуно́ві случи́лось так. Оди́н раз він захотів узна́ть, з якóю він бу́деть нучува́ть. І коли́ ляга́ють спать, то вони́ ту́шать сьвітло, і потóм кожен чиловік бере́ть собі, яку́ попа́в. Коли́ він ліг, і шоб узна́ть, з якóю нучува́в, то він одірва́в у не́ї кусо́к попере́дниці, і потóм, як у́тром повстава́ли всі, він подиви́в ся, у кого́ така́ попере́дниця як той ласкут, і поба́чив, що така́ попере́дниця у його́ ма́тирі. Тоді він догада́в ся, шо, мо́жеть, він не-ра́з з ма́тирею ночова́в, і з той пори́ бро́сив ходи́ть у Хлистуни́.

Як конча́ют ця (!) моли́(ць) ця Бо́гу, то, по ї́хньому обря́ду, начина́ють цилува́ть (!) Богоро́дицю. І вот оди́н хлисту́н накури́в ся махо́рки і то́же став цилова́ть (!). Богоро́дица (!) почу́ла, шо от його такий смард (!), і приказа́ла його́ ви́гнать із числа́ своїх окружа́ющих. А він ходи́в у Хлистуни́ більше двацяти́ літ, і узна́в всі їх обря́ди, росказа́в други́м, як вони́ виполняють зако́ни, і в яком поря́дкѣ (!) нахо́дя(ць) ця обря́ди. І всі його́ розка́зи напеча́тани (!) в кни́гах.

(Катеринодар, лютий 1894. Записав козак станиці Старощербинівки Єйського оддїлу Михайло Артемович Стецина, 19 лїт).

4. Ісус Христос і Магомет.

— Ви зна́їте, чого́ Ту́рки ни ї́дя́ть свини́ни? — А чого́? — О́тчого. Як ходи́в Су́с Христо́с з Магоме́том по зимлі́, то вони́ заспо́рили, хто́ більше чу́до зро́бе. — „Сус ка́же: Я за́раз уда́рю об ка́мінь па́лкою, і з його вода́ пі́де!“ — А Магоме́т і ка́же: „Та це ни ди́во: це й я мо́жу зроби́ть“. Ото́ й звелі́в Магоме́т в двох чи там в трьох місця́х позарива́ть у землю бурдюги́ з водо́ю і наве́рнуть камі́ньням. Ду́мка, бач, така́ була́, що він свого ча́су уда́ре по ка́міневі залі́зним дрючко́м

(він завсігда́ ходи́в з ним), то ка́мінь прити́сне бурдю́г, а вода́ й пото́чиць ця відті́ль. Так і зроби́ли, як він каза́в, позарива́ли ті бурдюги́ Коли-це́ ни де взяла́сь свиня́, і повирива́ла ті бурдюги́ з зимлі. Магоме́т розсе́рдив ся, що ни прийшло́сь йому́ чу́да показа́ть, упійма́в ту свиню́ за хвіст, і поча́в крути́ть її́ коло па́льця та прика́зувать: „Будь же ти про́клята, бісова твари́на!" „А Сус ка́же: Ні, нихай бу́де про́кляте тільки те мі́сто, за яке́ ти диржи́ш свиню́!" Ти́м-то у свині́ завсігда́ закру́чиний хвіст.

(Катеринодар 4. II. 96. Записано мною від О. Ю. Півня).

4а. Православний сьвященик і мулла.

Я чув сю ка́зку тро́хи прості́ше. Ви знаєте полко́вника М. О. Попова́? Так се він мені́ оповіда́в. Ходи́ли ра́зом правосла́вний сьвяще́ник і туре́цький му́лла. Спе́ка була́ страше́нна, і їм ду́же захотілось пити. Як сьвяще́ник був чоловіком сьвяти́м, то вда́рив па́лицею об ка́мінь, і з йо́го поточи́лась вода́. Напи́ли́сь вони́. Тоді́ му́лла вели́ть своїм зарі́зати кілька там биків, ши́є з бича́чих шкур бурдю́г, налива́є в йо́го води́ і зако́пує у по́лі. На дру́гий день поїхали сьвяще́ник з му́ллою на́-поле. І му́лла почина́є плу́тати по́-полю, щоб потра́пити на те місце, де був зари́тий бурдю́г, са́ме в спе́ку. Коли туди́, аж його́ сви́ні розри́ли і зроби́ли собі барліг. Усі-ж сви́ні порозбіга́лись, а одну́ му́лла ухопи́в за ні́жку, одки́нув її на́-бік і промо́вив: „Будь же ти про́клята!" Так Ту́рки не додиви́ли ся, за яку́ са́ме ні́жку він ухопи́в свиню́. Як би зна́ли, то вони́-б сю ні́жку одрізали і одки́нули, а оста́нню свиню́ ї́ли-б, а то не зна́ють.

(Катеринодар. Р. 1896, лютого 15. Подав бувший учитель, лінейний козак Петро Якович Нікітин з станиці Григорипоні́ської Лабинського одділу).

5. Два брати: Каїн і Авиль.

Жили́ собі коли́сь два брати́: Ка́їн і Авиль. Привезли́ вони́ раз сіна із сте́пу та й скида́ють на стіг. Ви́йшов до їх сьлі́пий ба́тько с ха́ти та й пита́є: „Чи ви ски́дали сі́но на стіг?" — „Ски́дали, ка́же Ка́їн (хотів, бач, ба́тька обмани́ть). — А моло́дший син Авиль ка́же: „Ні, та́ту, ще ни ски́дали. Тоді́ Ада́м і ка́же Ка́їнові: „Що́-ж ти мене обма́нюїш та ще сьліпо́го? Бу́дь же ти про́клятий!" Ка́їн тоді розсе́рдив ся на Авиля і настроми́в його́ на ви́ла. Поба́чив це Бог, розгнівав ся на Ка́їна, і посила́ а́нгила. „Постанови́ ти їх на ви́дному мі́сьті, щоб усі

лю́ди ба́чили та ка́ялись". — „Та де́-ж їх постанови́ть: я ни зна́ю". — „Та постанови́ їх на мі́сяці". — Ангил постанови́в їх на мі́сяці:ото́-ж їх і ви́дно там. І та́м вони бу́дуть до са́мого стра́шного су́ду, шоб лю́ди диви́лись на їх та ка́ялись.

А хто ка́же, шо то Ка́виль Ка́виля або Ке́вель Ве́веля уби́в та й диржи́ть — ра́зно ка́жуть.

(Катеринодар. Р. 1895 записано мною від О. Ю. Півня).

6. Про Ісуса Христа та апостола Петра.

У стани́ці Па́влівці єсть стари́й дід, так оцей ді́д розка́зував, що коли́сь давно́ ході́ли Сус і апо́столи по зимлі́ і прихо́дили чириз ба́лку, що зве́ть ця Водя́на. Розка́зував він так.

Ви зна́їте, ка́же, де Водя́на? Та вже́-ж зна́їте! Так от ро́ків 30-ть, чи й бі́льше, як ході́в Сус Христо́с по зимлі́ з святи́м Питро́м, апо́столом, так пирихо́дили чириз ту ба́лку на цей бік. Ось-як воно було́. Іду́ть вони з святи́м Питро́м та й іду́ть, іду́ть та й іду́ть, та й прийшли́ до на́шої Водя́ної. Типе́р уже ця ба́лка ни така́, як тоді́ була́: типе́р тільке о́сінью, у дощі́, бува́є там вода́ та ще висно́ю, як сніг та́не; а в ті врими́на́ вона була́ як рі́чка, і води́ було́ ду́же бага́то. Щоб мо́жно було́ чириз не́ї їздить, так лю́де навози́ли гною, і зроби́ли пивили́чку гре́бильку; тільки ця гре́билька була́ така́ грязна́ та мо́кра, що низья́ було́ во́всі по не́ї пройти́ пі́шки, а тільки проїхать. Типе́р-он і місто́к уже́ дирив'я́ний постанови́ли і все, а тоді́ цього нічо́го ни було́. От підійшли́ вони до са́мої Водя́ної, ста́ли ко́ло гре́бильки та й ни зна́ють, як на то́й бік пирийти́. Стоя́ть собі, горю́ють, коли зи́рк, аж на горі́, з кряжа́, спуска́їць ця до Водя́ної чума́к на во́зі. А віз у його на залі́зному ходу (= з залізними вісями) та га́рний-гарний: лю́шні биристо́ві нові, коле́са шино́вані (бушо́вані), а у волі́в ро́ги золо́чині. Воли́ самі́ здоро́ві-здорові та гладкі́. Ярмо́ — й те нове́ та з срі́бними зано́зами. (Ну, звісно чоловік бага́тий!) Їде він порожняко́м. Як став чума́к під'їжджа́ть до їх, а святи́й Питро́ і ка́же Су́сові: „Го́споди! дава́й попро́сим цього чолові́ка, щоб пиривіз на той бік". А Сус і ка́же: „Ні, Пе́тре, цей чолові́к ни пиривизе́ нас!" А Питро́ таки ни послу́хав та підійшо́в до то́го чумака́ та й каже: „Здоров бувай, до́брий чолові́че!" — Здра́стуйте, одвітує той. — „Пиривизи́ нас, до́брий чолові́че, на той бік!" А чума́к і ка́же: „Хиба́ я пиривізчик, чи що? Аже-ж є́сть гре́бля, то й і́діть собі наздоро́в'я куди вам тре́ба, а в ме́не воли́ і та́к помо́рині!" Сказа́в так та й поїхав чириз гре́блю, на той бік. Посто́яли вони, посто́яли, коли-о́сь іще́ щось їде. Роздиви́лись, коли й це́ чума́к, тільки уже́ тому́ чумако́ві

ни до па́ри. Віз у його мале́нький та стари́й; бички́ молоді, мале́нькі, а на во́зі жі́нка та ді́ти. Бички́ чириз си́лу визу́ть той віз, бо бага́то в йому́ чого́сь наванта́жено. От Сус і ка́же свято́му Питру́: „Попроси́ цього́ чолові́ка, то цей нас і пиривизе́“. — Як-жи він пиривизе́, ка́же Питро́, коли в його й та́к покла́жи бага́то? — „Дарма́, ка́же Сус, пиривизе́!“ От святи́й Питро́ підійшо́в до того́ чолові́ка та й пита́є: „А що́, до́брий чолові́че, чи ни пиривезе́ш нас на то́й бік?“ — На то́й бік? Чо́м-жи ни пиривизти́: хіба́ це дале́ко? Сіда́йти, до́брі лю́ди, пиривизу́! — От і сі́ли Сус з святи́м Питро́м, і чума́к сів. Сус Христо́с зроби́в так, що ті мале́нькі во́лики ле́гко-легко на то́й бік пиріїхали, наче й ни визли́ нічо́го. Подя́кували вони тому́ чолові́кові та й пішли́ да́лі. Іду́ть та й іду́ть. Коли це́ свято́му Питро́ві забажа́лось води́ напи́ть ця. От він і ка́же Су́сові: „І, Су́се-Су́се, як мині води́ напи́ть ця хо́чить ця! Пиду́ я он до тіє̈ кринй́чки: там мабуть вода́ є“. А Сус ка́же: „Іди́!“ Бо зна, що Питро́ві хоч кажи́, хоч ні, то все одно́ ни послу́ха. Підійшов св. Питро́ до тіє̈ кри́ниці та тільки що хотів води́ напи́ть ця, коли загля́не — аж та́м по́вно-повнісі́нько гадю́к, змії́в та ра́зносних га́дів. І ни привиди́ Го́споди, які скве́рні, гидкі́ та страшні́ ті га́ди! Злякав ся Питро́ та й побіг до Су́са. „І, Су́се-Су́се, ка́же, у тій кри́ниці ги́дко-гидко та повнісінько уся́ких га́дів!“ А Сус і ка́же: „Ота́к бу́де на тім світі тому́ бага́тому чумако́ві, що ни пиривіз нас“. А Питро́ві усе́-таки пить хо́чить ця. От Сус і показа́в йому́ дру́гу кри́ницю під вирбо́ю. Пішо́в Питро́ до тіє̈ кри́ниці, а там га́рно-гарно! Кри́ниця траво́ю та ра́зним цві́том обросла́; на верба́х пти́чки співа́ють, а вода́ у кри́ниці світла та га́рна і блисти́ть, як скло. Напи́всь Питро́ води́, сиди́ть та любує́ть ця, а до Су́са й ни йде. Ждав-ждав Сус Питра́, та ни дожда́в ся і зача́в гука́ть його́. Питро́ прийшо́в. — Чого́ ти там так до́вго? пита́є Сус. — Та хіба́ ж я до́вго? ка́же Питро́, тільки усього дві мину́точки посто́яв. — До́бре дві мину́точки, ка́же Сус, ти просто́яв там цілих сто літ! Ото́, щоб ти знав, та́к бу́де на тім світі тому́ бі́дному чумако́ві, що перевіз нас!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півінь зо слів свого земляка Володиміра Юрєвича Часовникова).

7. *Колись жінка була старша від чоловіка.*

Це було́ ду́же давно́, тоді ще, як Сус Христо́с ходив по зимлі з святи́м Питро́м. Раз святи́й Питро́ приста́в та й приста́в до Бо́га-Суса́: „Зроби́, Го́споди, щоб на світі жі́нка була́ ста́рше чолові́ка“. — На що́? пита́є Сус. — „Та, мо́же, воно́, Го́споди, лу́чче бу́де, ніж тепе́р“. — Ну що ж, чи та́к, то й та́к, ка́же Бог. — От і зроби́лось на світі так, що жі́нка стала ста́рше чолові́ка.

Хо́дять раз Сус Христо́с з святи́м Питро́м по зимлі́ та й хо́дять, та й зайшли́ у оди́н двір проси́ть ця пириночува́ть. Ви́йшов до їх чолові́к (бо жі́нки ни було́ до́ма: вона́-ж ста́рше — то й пішла́, куди схоті́ла) та й пита́є: „А чого́ вам тре́ба, до́брі лю́ди?“ — Та ми про́симо ва́шої ла́ски: чи низьзя́ бу́де нам у вас пириночува́ть? — „І, ка́же чолові́к, я б і пусти́в вас у ха́ту та бо́юсь своє́ї жі́нки, вона́ в ме́не ду́же сирди́та. І ще́ як мине́ поб'є́, то нічо́го, а то ще як би й ва́м ни доста́лось!“ — „Та нічо́го, ка́же Сус Христо́с, чи поб'є́, то й поб'є́“. Ну, от і пусти́в той чолові́к їх до се́бе в ха́ту. Ввійшли́ св. Питро́ з Су́сом в ха́ту та й ди́влять ця; а в ха́ті скрізь чи́сто-чисто та га́рно при́брано: усе́ на своє́му місті та все до-ді́ла поло́жино. І стра́ви вся́кої навари́но та напе́чино, тільки, зна́чить, жде той чолові́к своє́ї жі́нки до-до́му.

Посади́в той чолові́к їх за стіл вичо́рять, дає́ їм уся́кої їди, а сам усе́ погляда́ у вікно́, чи ни йде його жінка́. Та ни за се́бе він боя́в ся, а боя́в ся за госте́й. Повиче́ряли Сус Христо́с з святи́м Питро́м, і положи́в їх той чоловік під ла́ву спать, та так, що Сус ліг у кутку́, а святи́й Питро́ з кра́ю.

От чириз скільки вре́мня прихо́де до-до́му його жінка. Іще іде́ на дворі́, а уже́ кричи́ть та ла́є; а як увійшла́ у ха́ту, так таки́й підняла́ крик, що на́шим стра́нникам і світ став нимилий, ни ра́ді були́, що й зайшли́. Лижа́ть вони́ собі під ла́вкою, тру́сять ця. От крича́ла-кричала жінка на чолові́ка та як зачала́ бить його́ та волочи́ть, так тільки ку́ря піднялá́сь по ха́ті. Би́ла-била, бро́сила.

Коли гля́не під ла́ву, аж відті́ль вигляда́є святи́й Питро́. Ви́тягла вона його з-під лави та зачала́ і його́ бить. Так уже-ж та́к била, та́к била, що він з-ро́ду ще так ни чув і ни ба́чив. Би́ла-била свято́го Питра́ та й бро́сила його́ під ла́ву, а сама́, ма́буть, умори́лась, та сі́ла одпочи́ть. Доста́лось сирде́шному Питру́ на оріхи!

От він схова́всь під ла́ву, та й ка́же Су́сові: „Го́споди, пусти́ мене́ в куто́к, а сам ляж с кра́ю, бо вона́ ще й у дру́ге мене би́ти ме!“ От і схова́вся Питро́ у куто́к. Ті́льки що він там до́бре умости́вся, коли жінка уп'ять до ла́ви та й загляда́: „А, ка́же, так та́м ще й дру́гий є! Посто́й же, я й тобі дам кло́чки!“ Та й тя́гне за но́ги свято́го Питра́ з кутка́. — Та ни тягни́ мине́, ка́же, я вже би́тий! — Бре́шиш, сяки́й-таки́й, ти ще ни би́тий! — Та й заходи́лась уп'я́ть коло свято́го Питра́. Ни ви́терпів бідола́ха тако́го знуще́ньня та як кри́кне до Су́са: „Го́споди, зроби́, щоб чолові́ки були́ старші! Бу́дь вони про́кляті, оці жінки́!“

(Р. 1895 записав О. Ю. Півень).

8. Кара сьвятому Петрови.

Ходи́ли по зимлі́ Сус Христо́с, апо́стол Питро́ та (забу́в) ще́ хтось тре́тій: чи апо́стол Іоа́н, чи Павло́ (похо́же на те, що Павло́). Прихо́дять вони ввечирі до сила́ і ра́дять ця: „Де́ нам переночува́ти?“ І нара́дились вони пириночува́ти у корчмі́. Поляга́ли вони́ на долівці: ті од кра́ю, а Питро́ у сире́дині (ду́мка така́ була́: наро́д п'я́ний ходи́ти ме, так його́ в сире́дині ни турбова́тиме). Коли увіхо́де в шино́к табу́н людей, і захотілось їм здерти с подоро́жніх могарича́. От оди́н і кричить: „Це що́ за бродя́ги тут вяля́ють ця? Па́шпорт єсть у вас?“ — Нима́є, ка́жуть. — Як ухопи́ли вони Питра́, би́ли-били його, скільки влізло, та й пусти́ли. Питро́ ба́че, що ни пире́лівки: про́се Бо́га поміни́тись місьця́ми. Бог биз супере́чки ліг у сере́дину (наро́д зібра́в ся все зговорчивий), а Питро од кра́ю. Коли прихо́де дру́гий табу́н — вдру́ге ви́били Пи́тра, прихо́де тре́тій табу́н — і все його нава́лювали. Так це, бач, за те́ би́то Питра́ три́чі, що він три́чі одрі́к ся од Бо́га.

(Катеринодар. Р. 1895, вересня 7, записано мною від волинського інтеліґента Євгена Ігнатєвича Дорожинського).

9. Відкіля взяли ся козаки й салдати.

Ході́в-ходив апо́стол Питро́ по зимлі́, і ба́че, що проповідувать йому нікому, бо людей було́ ще ма́ло. От він і узя́в ся людей твори́ти: козакі́в з гли́ни, а салда́тів з крупи́чатої муки́. Козакі́в і салда́тів тим він заходи́вся ліпи́ти, щоб було́ кому віру христія́ньську од бусурме́нів і недо́вірків ратува́ти. Козакі́в Питро́ постанови́в у шире́нгу, щоб суши́лись, а салда́тів теж у шире́нгу, насу́проти їх. Як уже посо́хли, Питро́ поча́в до ко́жного козака́ підхо́дить, і на яко́го ду́не, той і ста́не живи́й. По́ки він з козака́ми по́рав ся, а соба́ка почу́ла, що щось од салда́т(ів) га́рним па́хне, й поча́ла усі́х їх, салда́т(ів), під-ря́д глита́ти. (Звісно, які ці соба́ки нинаже́рливі). Питро́ гульк до салда́тів, коли ди́вить ся, аж біда́!... — Посто́й же ти, бі́сова ві́ра! Я-ж тобі зада́м! Та потехе́ньку-потехе́ньку ззаді підхо́де-підхо́де до соба́ки. (А в його була́ га́рна залі́зна па́лиця). Як ухо́пе він ту́ю соба́ку за хвіст, як поча́в її тию́ па́лицею чиса́ти, як поча́в чеса́ти, а соба́ка як почала́ салда́тами ср . . и, та замі́сто ко́жного одного́, яко́го з'ї́ла, ви́ . . . ла їх, мо́же, де́сять або сто. Оти́м-то салда́т(ів) так бага́то, шо, мо́же, у сто разі́в більше, ніж козакі́в. Чи ни-пома́лу-ж-то вона, бі́сова душа́, й ср . . . а ни́ми! А за яки́м ще сц . . не́ хоч тро́хи, то з-ото́го вже нибизпреміпно охвицер ви́йде. От відкі́ля́, коли хо́чите знать, повили́ ся козакі́ й салда́ти!

(Р. 1893, в Катеринодарі, від урядника станиці Березанської Кавказького оддїлу Івана Івановича Коваленка, над 30 літ, письменного, записав давнійший катеринодарський псаломщик Григор Афиногенович Малиновський).

10. *Як за ту казку (N 9) салдат на Чорноморця розлютувавсь.*

Поча́в чоловíк роска́зувати салда́тові ба́йку, відкіля́ повели́сь коза́ки́ і салда́ти. Доказа́в до то́го, як Питро́ твори́в козакі́в з гли́ни, а салда́тів з крупи́чатої муки́: салда́т раді́є. — Звíсно, нас Пьотр творíл с крупі́чатой мукі, е́то то́лько вас, куркуле́й, з глі́ны! — А як дошло́ вже до то́го, як москалі́в соба́ка ви́с . . ла, то він як затупоти́ть, як закричи́ть на то́го чоловíка: „Як ти, соба́чий си́ну, смі́їш таке́ мині́ про на́ше військо говори́ть? Ти зна́їш, ми бі́лому Царе́ві слу́жимо? Ході́м до лехре́йтора (= е ф р е й т о р а): ві́н тобі зада́сть прочуха́ну, — він тибе у Сібіря́ку заго́не! — Чолові́к той ду́же пиріляка́в ся, бо ни зна́в, яке́-то вили́ке дзе́ркало лехре́йторь. Поча́в він того́ салда́та блага́ти: „Й дя́дьку, й бра́тіку!“ я́к тільки він його́ ни назива́в, ні, бі́сова ві́ра, ни піддає́ть ця, усе́ тя́гне до лехре́йтора. — Дя́дьку! обізва́в ся тоді́ той чолові́к: Послу́хайти, що я вам скажу́. — Кажи́, бі́сіва душа́, кажи́! — Ході́мти до ме́не у го́сті. У ме́не гу́ска є, звилю́ жі́нці її зжа́рить, принису́ півквартúни, то ми до́бре з ва́ми посмаку́їмо. Це бу́де кра́ще, ніж свари́ти ся. — Салда́т зго́див ся йти до мужика́ у го́сті. Увійшли́ до його у двір. Чоловí́к виде́ його́ у горо́д та й ка́же: „Ба́чиш он прив'я́зана гу́ска? Йди бири́ її, а я піду́ з жі́нкою побала́каю, щоб ча́сом з дурно́го ума́ ще ни свари́ла ся на вас. Пішо́в той чоловí́к у ха́ту, а салда́т пішо́в за гу́скою. А гу́ска була́ прив'я́зана над виличе́зною я́мою, ко́тра була́ зве́рху зало́жена тро́хи хворосто́м і притру́шина соло́мкою. Яма та була́ во́вча, куди́ вовкі́в ло́влють. Салда́тові ду́же забажалось гу́сятини, аж сли́на ко́тить ся, як у скаже́ної соба́ки. Ті́льки він за гу́ску та як обирбе́нить ся у я́му та як закричи́ть благи́м ма́том. А чоловí́к той сиди́ть під віко́нчиком та ди́вить ся, що там ро́бить ся та й ка́же жі́нці: „Жі́нко, а жі́нко! Ході́мо до я́ми: там щось є. Чи ни вовк, буває, шиле́снув туди“. — Оце́-таки! Чи ти-ж, чолові́че, й ни дурни́й? Я ура́нці диви́лась — нічо́го ни було́, а то, бач, у день йому́ вовк упійма́їть ся! Коли́ це було́? — Брика́лась-брикалась жі́нка, але́ пішла́ таки с чолові́ком до я́ми. Подиви́лись, аж там салда́т сиди́ть. Поча́в той салда́т чолові́ка блага́ти: „Зми́луй ся, ка́же, бра́тіку! Зми́луй ся: по-вік рі́дним ба́тьком бу́диш! Мині вже на уче́ньня пора́ йти! Що́ мині од лихре́йтора бу́де, як ни ви́стигну?“ — Жаль ста́ло чолові́кові салда́та: пода́в він

йому вірьо́вку, і поміг ви́лізти з я́ми. Тілько він ви́ліз з я́ми, як ухо́пе уп'я́ть того чоловіка за гру́ди, як зала́їть ся пома́тирно . . . . . Поча́в уп'я́ть тягти́ його́ до свого́ па́на лехре́йтора. Але́ чоловік ублага́в таки того́ салда́та: ви́пили з ним півкварти́ни горілки, з'ї́ли гу́ску й помири́лись.

(Тоді-ж від І. І. Коваленка записав Г. А. Малиновський).

11. Григорий (!) — Побідоно́сець.

Заду́мали два охо́тники пітти́ на охо́ту. Ви́йшли за сило́, ви́волокли до́хлу коби́лу в ліс, і ждуть вовків коло де́рива. Коли ди́влять ця, аж на горі сиди́ть на коні Григорій-Побідоно́сиць, і коло його зібра́лись вовки́. Він їм прика́зує: „Ти йди в таку́-то стани́цю, а ти в та́ку; ти з'їж Мики́ту, ти Йвана, ти Стипа́на. Оста́вcь оди́н криви́й вовк. Він йому́ й ка́же: „А ти, во́вче, з'їж отого́ охо́тника, шо сто́їть за ду́бом.“ На́ші охо́тники пириляка́лись, та за́раз хо́ду на дуб, і сидя́ть. А той вовк підбіг до ду́ба і поча́в його гри́зти. Гризе́ та й гризе́. Ті сидя́ть попирилякувались, і встре́лить його́ не мо́жуть: ру́ки ни підійма́ють ця. Їдуть ми́мо їх сусіди: так вони́ вже дава́й крича́ть на сусід шоб прогна́ли того́ во́вка. Сусіди прогна́ли й привизли́ їх до-до́му. А той охо́тник с переля́ку захвора́в і ни став вихо́дить із ха́ти. А той вовк і собі прийшо́в до їх на двір: тиня́їць ця та й тиня́їць ця по́-двору, і соба́ки його ни биру́ть, і пуля ни бире. Раз охотник підійшов до вікна подиви́ць ця, де той вовк, а він ви́бив ши́бку, ускок у ха́ту та й ізьзів охо́тника. Так той коза́к, шо роска́зував мині про це, виво́див таке нравоуче́ніє (!), що Григорій Побідоно́сиць завідує вовка́ми.

(Записано мною від Володимира Юрєвича Часовникова, 21 году, з середньою осьвітою, із станиці Павлівки Єйського оддїлу. Катеринодар. 2 листопаду 1894).

12. Про святого Георгія.

Жи́в собі оди́н чоловік. Він занімав ся охо́тою, стріля́в уся́кого звіря і з того́ жив. Він умів ду́же га́рно охо́тничать, — та́к га́рно, що коли ни піде, що ни поба́че, бизприм́інно вб'є! І соба́ка у його була́ така́, що нічо́го ни бо́їть ця; чи на во́вка, чи на видме́дя — нічо́го ни зля́каїць ця! Ніко́ли не случа́лось з ним та́к, щоб пішо́в на охо́ту і нічо́го ни приніс — бизпримінно наб'є́ цілу ку́чу уся́кого звіря. Лю́ди про його каза́ли, що він такі молитви́ зна́є, що на його уся́кий звір біжи́ть і пти́ця лити́ть.

Раз пішо́в цей чоловік на охо́ту; ходи́в-ходив цілий день, а ни бачив ніякого звіря і ніякої пти́ці. — Що́, ду́ма він, за ока́зія! Зро́ду ніко́ли цього́ ни було́. Це, ма́буть, хто-не́будь на зло́ заворожи́в. — І зача́в той чоловік молитви́ чита́ть,*) які знав. Тільке прочита́в, ди́вить ця пирид се́бе: нидале́чко гора́, а в тій горі є ще́ля, що роcколо́ла її на двоє, як воро́та. — Дава́й, ду́має охо́тник, піду́ — подивлю́сь в оцю́ ще́лю, і як що й тут нічо́го нима́, так піду́ ма́буть до-до́му. Підійшо́в той чоловік до ще́лі та як загля́не, аж та́м — Бо́же ти мій! — скільке того звіря! І вовки́, і видме́ді, і лиси́ці, і зайці, і вся́кий-всякий звірь, тільке вовків, здава́лось йому́, було́ там найбільше, а посириди́ні сиди́ть на білому коні святи́й Георгій. Гля́нув чоловік той, злякавсь ду́же, та хо́тів тіка́ть відтіль, коли святи́й Георгій і ка́же: „Е, ні, посто́й, чоловіче, ни тіка́й, а йди́-лиш сюди́!“ Нічого роби́ть тому́ чоловікові — пішо́в до його. От святи́й Ге́ргій і ка́же: „Диви́сь, чоловіче, скільки ти мині звіря пиривів уже́, тільке полови́на зоста́лась! А все винова́та ота́ твоя́ соба́ка! Уби́й її за́раз!“ А чоловік і ка́же: „Ні, ни хо́чу я вбива́ть своєї соба́ки, бо вона́ усю́ мою́ сім'ю ко́рме“. — „Коли́ ни хочи́ш, ка́же Георгій, так я скажу́ своїм двом найбільшим вовка́м, ниха́й вони́ її розірвуть“. — „Так що́-ж, ка́же чоловік, коли подужають, так ниха́й і розірвуть!“

От ви́скочив оди́н сірий-сірий вовк та й ки́нувсь до собаки; тільке та ни до́вго з ним ковту́зилась: за́раз його́ за в'язи та об-зе́млю, — то вовк і здох! Ви́скочив дру́гий білий вовк, — во́на й того́ та́к, як пе́рвого задуши́ла. Розсе́рдивсь св. Георгій, та й кричи́ть: „За́раз, чоловіче, уби́й твою́ соба́ку з ружжа́; а як ни вб'єш, так ни ви́йдиш відсіль: тибе́ тут звірі розірвуть!“ Нічого роби́ть чоловікові — узя́в він тай уби́в соба́ку. А Ге́ргій тоді й ка́же: „Зніми́-ж типе́р шку́ру на шиї з соба́ки і з вовків: щось поба́чиш!“ Здра́в чоловік з собаки коло ши́ї шку́ру,— аж у цеї круго́м ши́ї дві гадюки обмо́тані, так і сича́ть; а як здра́в шку́ру з вовків, так там тільки по дві жа́би (То, ка́жуть люди, вовки́ ду́же си́льні, як по дві жа́би в їх, коло ши́ї: цих вовків ніяка собака ни бире́. Тільке й візьме їх така́ соба́ка, у ко́трої коло ши́ї намо́тані дві гадю́ки. Така́ соба́ка зветь ця я р ч у́ к). От тоді св. Георгій і ка́же: „Ну, до́бре ти зроби́в, чоловіче, що мене́ послу́хав: типе́р ти у'пять бу́диш до́бре охотникува́ть, і вп'ять на те́бе звірь піде“.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

---

*) В Чорноморії молитви́ = замовляння.

13. Попівна-цариця, Іван Іванович, руський царевич і прикрасна Анастасия.

Жив у одному помісті піп с попадьо́ю, і була́ в їх одна́ дочка́ така́ вже (к)раси́ва, що ни иіро́м описа́ть, ни в ка́зці сказа́ть. І от їй уже ста́ло восімна́(ць)цять годів. Ба́тько її піп і нача́в підла́зить до не́ї, і хотів її́ соблазнить. А вона́ сказа́ла об тім свої́ ма́тирі-попаді. Ма́те — шо-ж роби́ть? Більш ничо́го, як отпрова́дить куди дочку́ із до́му. Так як вона́ зна́ла до́бре попа́, свого́ чоловіка, що він як узна́є, що вона́ похвали́ла ся ма́тері, так і го́лову їй одірве: то і посовітувала дочці свої́ бро́сить їх і ни(т)ти́ (!) в дру́ге помісця, до її ро́дичів. І дочка́ на совіт ма́тері согласи́лась. Взяла́ собі на доро́гу кусо́к хліба, і отпра́вилась в доро́гу, а ма́ти її поблагослови́ла.

Іде́ вона́ цілий день по стипу́, і вже о́т со́нце захо́де, а нима́ ниде́ нікого, і по доро́зі нихто́ ни встріча́всь і ни обганя́в її. Вже со́нце зайшло́. Де-ж нучува́ть? У стипі; на доро́зі ни сто́їть, так як там місто опа́сне: ча́сто по ті доро́зі розбо́йниц(ь)кі ша́йки хо́дять. Так вона́ і рішилась ізвирну́ть із доро́ги і пиринучува́ть в стипі.

Ізвирну́ла із доро́ги. Іде́ іде́, коли стоги́ сіна стоя́ть. Так вона́ ві́лізла на оди́н стіжо́к, ві́рила кубе́льце на само́му вирху́, помоли́лась Бо́гу і засну́ла.

Проки́нулась у́тром, аж тума́н наліг скрізь по всі зимлі, так що за два са́жні ничо́го ни ви́дно. Куди́-ж іти́? Доро́ги ни зна́їть, і ни примітила віткіль вона́ звирну́ла із доро́ги: так вона́ сіла та й сиди́ть.

А в те са́ме вре́мя ї́здив на охо́ту Іва́н Ру́с(ь)кий царе́вич. Ди́ви(ць) ця: на сто́зі щось за пти́ця сиди́ть. Він прицілився із ружья́, коли ди́ви(ць) ця: же́нс(ь)кий о́браз ви́дно. Він сказа́в свої́м конво́йним охо́тникам, і ті навили́ ру́ж'я, і тим пока́зуї(ць) ця же́нс(ь)кий о́браз. От вони́ і поришили обхвати́ть це́пом (усім розїха(ць) ця і круго́м) усі стіжки́. І як буде́ злітать, то стріля́ть, а як ни бу́де злітать, то під'їз(д)жа́ть до стіжків. Так як поріши́ли, так і зроби́ли. Із'їхались усі до стіжків, і ди́вля(ць) ця: коли на стіжку́ сиди́ть дівка.

Іва́н царе́вич під'ї́хав побли́жче і сказа́в: „Злізай із стіжка́!" А вона́ йому́ в отвіт: „Я б ізлізла, та бою́сь твої́х соба́к". — „Ничо́го: я тебе до зимлі не допустю́", сказа́в царе́вич. Вона́ тоді взяла́ і злізла трохи із стіжка́. Царе́вич під'їхав коне́м і підхвати́в, посади́в на коня́, і став пита́ть: „Відкіля́ ти?" Вона́ йому ка́же: „Ни зна́ю". „Як тебе звать?" — „Ни знаю". Ну біл(ь)ш (н ї ч о г о?) було робить. Так і поду́мав царе́вич, що вона́, ма́буть, як зайшла́ з мали́х літ, так і блука́є, ни зна́ючи свого́ родства́.

Привизли́ її до-до́му. Ну, так і поришили, як на охо́ті найшли́, так і посадить її в звіри́ниць. Взяли́ і посадили, і тоді́ хо́дять любува́ць ця таки́м дороги́м звірко́м. Проси́діла вона́ там із год. От царе́вич заду́мав жини́(ць) ця. Із'їздив бага́то государств, ну ни найшо́в кра́счої за свого́ звірка́, що сиди́ть в звірни́ці і порішив так, як уже він і до жини́тьби тро́хи влюби́всь, то взяв на ій і жини́всь.

І от прошло́ після жини́тьби його́ год. Вона́ забере́мініла і роди́ла си́на, і назва́ли Іва́ном. Тоді́ сказа́ла відкіля́ вона́, і сказа́ла, хто в не́ї ба́тько і ма́те, і де́ живу́ть. Царе́вич, нидо́вго ду́мавше, посла́в за попо́м свій екипа́ж, щоб привизти́ на христи́ни ба́тька і ма́тір своє́ї жінки. А піп, як був сирди́тий на свою́ дочку́, так сам поїхав, а попаді́ ни пусти́в, і сказа́в там, шо вона́ боліїть.

І от одгуля́ли христи́ни, і пішли́ всі гуля́ть. А піп тим вре́мям із гульні́ вирну́всь, і, як дочка́ його́ спа́ла, а повива́льня ба́бка де́-то пішла́, так він узя́в та того́ новорожде́нного хло́пця усього́ порі́зав на куски́ і но́жик той, що різав, вки́нув в карма́н свої дочці́, і отпра́вивсь туди́, де прогу́люю(ць) ця.

А ба́бка, як прийшла́ то й наробила кри́ку. І на крик ізбі́глась уся́ ца́рская дво́рня, і із гульні́ усі́ повирта́лись і зроби́ли струс. І начали́ труси́ть усі́х, у кого́, мо́же, на́йдуть або-ж но́жик той, що рі́зало, або-ж другі́ які́ призна́ки. А піп сидів-сидів та тоді́ і ка́же: „Та ви, господа́, потрусі́ть ма́тірь пострада́вшого, бо і на не́ї наді́ї ма́ло, бо вона́ така́, що, мо́же, і сама́ це зробила“. Тоді́ взяли́ і потруси́ли уже́ саму́ цари́цю, по указа́нію попа́. Коли та́к: у не́ї найшли́ і но́жик у крові́ в карма́ні.

І начали́ тоді́ суди́ть. Зобра́в ся ца́рскій сино́д. І осуди́ли прикува́ть порі́занного хло́пця, так як він іще́ грудни́й, то ій до гру́дей, і завизти́ в дріму́чі ліса́, де во́рон і ко́сти чоловічиской ни занесе́, і там скува́ть ій ру́ки наза́д, зав'яза́ть о́чі, і оста́вить одну́. Так усе́ і зроби́ли, як суд осуди́в.

От хо́дить вона́ оди́н год і дру́гий. Уже́ і пов'я́зка у не́ї на оча́х ізгнила́, і вона́ все і ба́чить, а доро́ги, куди́ вийти ни на́йдить. А дити́на прико́вана на груді у не́ї так так, як сього́дні зарі́зане. А бо́жий а́нгел ка́ждий день прилі́та́в і все корми́в її.

І по́ке вона́ ходила, по́ке найшла́ доро́гу. Ди́ви(ць) ця, аж шо́-то нида́вно проїхало, і гадючиня́, як ко́лисом пириїхало, так воно́ і лижи́ть зада́влене. Вона́ тоді́ ста́ла і ди́ви(ць) ця та й ка́же: „Тож, ма́буть, і гадю́ці та́к жа́лко своє́ї дити́ни, як мі́ні“. А в те вре́мя прилі́зла і стара́ гадю́ка, і принисла́ в ро́ті який-то лі́стик та взяла́ та й поводи́ла тим лі́стиком по гадючиня́ті, і воно́ ожило́, стрюхну́лось та й полі́зло вслід за гадю́кую.

Тоді́ вона взяла́ і начала́ достава́ть той ли́стик, бро́шиний гадю́кую, і по́ке ла́зила, по́ке-таке той листик пійма́ла міз па́льці. І я́к-тіке пійма́ла той ли́стик між па́льці, так у неї окови із рук опа́ли. Вона́ тоді́ взяла́ поводи́ла тим ли́стиком по своєму прико́вануму до гру́дей, і с його́ окови опа́ли, і всі ра́ни зажили́. Вона́ ще́ потерла, так воно́ і ожило́, струхну́лось та й ка́же: „Ху, як я до́вго спав!“ А ма́те тим вре́менем роска-за́ла, як він спав. І по́ке вила́ той стра́шний роска́з, поке начало́ смирка́ть. А воскре́сший за ті три часи́ роска́зу ви́ріс в два арши́ни і сказа́в: „Ну, нічо́го, ма́мо, тепе́р ни пропаде́м, а щоб ни опа́сно іти́, взяв та й ви́рвав пятилі́тню дуби́ну.

І пішли́ тоді́ вони́ тіє́ю доро́гою, по которі вона́ іще́ із ним ме́ртвим ішла́. Коли ди́влять ся: огонько́к блищи́ть. — „Ну, ході́м, ма́мо, туда́!“ Підійшли́ бли́жче, він і ка́же: „ну пості́й, ма́мо, тут, а я піду́, узна́ю, хто́ воно тут живе́. Мо́жэ, це нидо́брі лю́ди. І пішов.

Підхо́дить до вікна́, коли ди́ви(ць) ця в вікно́, аж там за столо́м сиди́ть п'ять зміїв, і ідять на столі́ чоловіка, нида́вно зада́влиного та ще і бала́кають: „Ну оце вже одну́ дере́вню ви́їли, і оце́ послі́днього до-їда́їм, а за́втра де́-ж ми во́зьмим на сні́даньня?“ А Іва́н як почу́в, що ще і на сні́даньня ну́жно, розгорі́лось се́рце багати́рске, та так і влитів в ха́ту. А вони́ як поба́чили живо́го чоловіка, та́к усі і засмія́лись: „А ми, ка́же, тілько що бала́кали, де во́зьмим на сні́даня, а він сам пріишо́в (!)!“ Розсе́рдив ся Іва́н ду́жче іще́. Як замахне́ тіє́ю, шо́ ви́рвав, дуби́ною, та́к усі́х і положи́в. Тоді́ забра́в їх, нидале́ко от ха́ти позари́вав в пісо́к, тоді́ пішо́в, привів ма́тір. „Ну́, ма́мо, сказа́в, оту́т бу́дим жить, по́ке я найду́ доро́гу для ви́ходу із ції пусти́ні“. А про зміїв нічо́го їй ни сказа́в. А як пиринучува́ли, так він на дру́гий день і пішо́в отшу́кувать доро́ги, шоб ви́бра(ць) ця із ції пусти́ні.

І от іде́ і іде́. Ви́йшов на поля́ну, ди́ви(ць) ця: стари́к-дід виде́ коня, і ка́же: „Здра́стуй, сла́вний богати́рь Іва́н, ру́сскій (!) царе́вич!“ А він йому́ і ка́же: „Почьому́ ви мене́ зна́їте, шо по і́мені назива́їте?“ — „Цього́ (ка́же) ни пита́й; а на́ тобі́ оцього́ коня́ і їдь ти пря́мо оціє́ю доро́гою: там тибе́ ожида́є свята́ Пя́тниця. І моли́сь Бо́гу і свято́му Ми-кола́єві“. Аж тоді він узна́в, почому́ він його́ по і́мені назива́в: бо то був сам святи́й Микола́й.

І як сі́в він на коня́, так за оди́н миг улиті́в ти́сячі верст. Коли ди́ви(ць) ця, на доро́зі встріча́є його́ свята́ Пя́тниця; поблагослови́ла і сказа́ла: „На́ тобі, си́нку, оцю́ стрілу́ і лук і їдь, отби́й у ничи́стого свою́ наричену жі́нку прикра́сну Анаста́сію. Вона вже три мі́сяці як на-хо́ди(ць) ця (в) Ничи́стого на столі́тнім ду́бі, у гнізді́. І як ви́йдиш за оцю́ го́ру, так його́ бу́де і ви́дно; і як ста́ниш ти пригляда́(ць) ця, так

там бу́де сидіть же́нщина, піджа́вше колі́на – так то вона́ бу́де сиді́ть, а він бу́де спать голово́ю на її́ колі́нах. Так ти ни доїз(д)жай в 100 сяже́ней, і пуска́й стрілу́ в її́ колі́на, і як єсть попаде́ш його́ в го́лову.“

Так він і зроби́в, як йому́ свята́ Пятниця сказа́ла, і як пусти́в стрілу́, із ду́ба политі́ло таке́ чудо́вище, що аж зимля́ затрясла́сь. Він тоді́ під'ї́хав до того́ са́мого мі́ста, де нахо́дивсь дуб, ничи́стого на огні спали́в, а прикра́сну Анаста́сію взяв с собо́ю. І заї́хав, взяв свою́ ма́тір і поїхав в своє́ ца́рство, і с Анаста́сією повінча́в ся, і зада́в таки́й пир, що на сва́дьбі гуля́в весь мир. А ца́рскій (!) сино́д уже́ його́ ни признав за си́на, потому́ що ниякйх прав у його на то ни було́. Ну, гово́рять на́ші діди́ і пра́діди, що як уме́р царь, а він як воя́ка був до́брий, а після царя́ ро́ду ния́кого ни оста́лось, то його́ ви́брали в царі́, так шо Бо́г-таке ни оста́вив його́ биз награ́ди і по́мощі своє́ї за пирінисе́ні їм му́ки.

(Катеринодар. 1894. Записав козак станиції Азовської Темрюцького оддїлу, Іван Симонович Нестоцький, 25 літ).

14. Салдат і мертвяки.

У нас, у Па́влівській станиці, салда́т є, роска́зує, як він ходе христо́сувать ця з миртвяка́ми. „Набиру́, ка́же, бага́то писано́к у кише́ню, та я́к ото дочита́ють ця до Христа́, я й піду́ на кла́довище, і порозклада́ю ті крашанки́ по могилка́х. Тоді́ говорю́: Христо́с воскре́с! Коли впе́рве скажу́ — вони мовча́ть, і вдру́ге скажу́ — мовча́ть, а як в-тре́тє скажу́: Христо́с воскре́с! так на́че вітере́ць поду́є мимо те́бе: Во ї́стину воскре́с! Тоді́ він знов піде до ву́трині. Як посвя́тять паски́, він оддає́ па́ску жі́нці, щоб до до́му однисла́, а сам знов іде́ на кла́довище: так, ка́же, вже нима́ тих крашано́к.

Він іще роска́зує, як псалти́р чита́в над мертвяко́м. Ішо́в він с слу́жби, прийшо́в у одну́ хати́ну, попроси́в ся ночува́ть, а там миртвя́к лижи́ть. Жі́нка попроха́ла його́ почита́ть псалти́р. Став він чита́ть, а жі́нка ви́йшла с ха́ти, пішла́ на хутір (нидале́ко був од циї́ ха́ти). Чита́в він, чита́в, коли зи́рк у го́ру, аж там коло сво́лока стили́на зі́рвана. Він за́раз догада́в ся, що це калду́н (чи як їх там назива́ють). Він до двире́й, хоті́в утікти́, коли две́рі з-надво́ру підпе́рті. Що́ тут роби́ть? ні́куди ви́лізти! Він поду́мав-був кочиргою одбива́ть ця од миртвяка́, як уста́не; так од його кочиргою ни одо́бєсь ся. Він то́ді сів коло поро́га, закури́в лю́льку, аж сві́ту бо́жого ни ви́дно, а в рука́х псалти́р дирж́ить. Коли ди́вить ця: встає́ той миртвя́к та до його та як ухва́те його́ за по́лу — так і одшматува́в усю́ по́лу. А той салда́т як

опиріще миртвяка́ по голові́ псалтире́м, той миртвя́к за́раз і простя́г ся, і більш уже́ ни встава́в.

(Катеринодар. 1894. Записано мною від О. Ю. Півня).

15. *Про змія та цигана.*

В однім селі́ жило́ бага́то людей, а от того́ сила́ недале́ко нахо́дилась ско́та змія. Він пона́див ся ча́сто в сило́ літа́ть та люде́й пожира́ть. І так часть поїв люде́й, а дру́гі, кото́ри (!) оста́лись там, ста́ли ду́мать, шо і їм не мене́т (!) ця, і броса́ли свої доми́, уходи́ли в другі міста́, шоб спасти́ ся от змія. І село́ те оста́лось пусте́, тілько оди́н бідний мужи́к оста́в ся. І о́т через не́сколько вре́мени захо́дить у це сило́ ци́ган, і попа́в у ту ха́ту, де нахо́див ся оди́н тілько мужи́к. Він поздоро́вкав ся з ним і нача́в пита́ть мужика́: „Чого́ ти сам тут сиди́ш?“ Він ци́гану сказа́в, шо „сюди́ пона́див ся змій, і поїв всіх житилів, тіки я́ оди́н оста́в ся, та, пожа́луй, і нам с тобо́ю не мене́т ця“. Ци́ган ка́же: „Хіба́-таки нас він обо́х поїсть?“ А мужи́к ка́же: „А ти ду́маїш, ні?“ — „А ни уда́ви(т) ця він?“ Тілько вони перебала́кали, туг приліта́ет(ь) змій, і ка́же: „Ага́! єсть доби́ча: броса́в одного́, а тепе́р ста́ло два: бу́деть чим закуси́ть“. А ци́ган ка́же: „А мо́же пода́вис(ь) ся?“ Змій пото́м ка́же: „Хіба́ ти здоровіше ме́не?“ — „А ти ду́маєш, ні?“ сказа́в ц(и́ган). „А ну́, дава́й, попро́буєм, хто́ кого здоровішей (!)!“ І вот бере́ть змій той ка́мінь, що муку́ ме́лють, і як прида́ве його́ так, що він на ча́сті росси́пав ся, а ци́ган ка́же: „Та́к оце ти таки́й си́льний? Ти так придави́, шоб з його потикла́ вода́“. І бере́ть ци́ган с полиці кусо́к си́ру, і нача́в його́ давить так, шо з його потикла́ си́роватка. Змій ка́же тоді: „А ну́, дава́й свистіть, хто́ кого́ ду́жче сви́сне?“ Ци́ган ка́же: „Дава́й!“ І во́т змій як сви́сни, так з дире́вьїв поси́пали ся ли́стя. Пото́м ци́ган ка́же змію: „А я ду́жче тебе сви́сну: ось завьяжи́ о́чі, а то, пожа́луй, як сви́сну, то коли́ б вони́ тобі ни повила́зили“. Змій завьяза́в очі, а ци́ган узя́в хлуди́ну, і як уда́ри змія по голові, той так і заріє. Пото́м нача́в змій проси́ть ци́гана більше не свистіть, і дав обіща́нiє з ни́м побрата́т ця. І вот вони́ побрата́лись, і пішли́ в свою́ ха́ту. Змій сказа́в ци́гану: „Дава́й поснідаєм!“ А ци́ган ка́же: „Так нічого!“ Тоді змій сказа́в ци́гану: „Пойди́ на степ, і принеси́ вола́“. Ци́ган пішо́в, найшо́в гурт волів, і нача́в їх ловить і хвіст до хвоста́ с'я́зувать (!). Змій ждав, не дожда́в ся, пото́м пішо́в сам, сказа́в йому́: „Чого́ ти так до́вго?“ — „Я хо́чу, шоб штук сто за-разо́м притащи́ть: тоді з нас хва́тить на цілий місяць“. Змій ро(с)се́рдив ся ухвати́в вола́ за хвіст, стяг з його́ шку́ру, звали́в собі на плече́ і поніс до-до́му. І сказа́в ци́гану: „Ну, тепе́р ну́жно іще

води́: бири́ воло́ву шку́ру та прини́си води́". Ци́ган взя́в шку́ру, пішо́в до коло́дізя, положи́в шку́ру, і нача́в коло́дізь обко́пувать. Змій прихо́ди та й пита́є: „Шо́ ро́биш?" — „Та хо́чу, шоб пря́мо совсі́м з коло́дізем унести́ в ха́ту. Змій ухвати́в шку́ру, набра́в по́вну води́, і поні́с, а ци́ган пішьо́в за ним слідко́м. Пото́м змій ка́же ци́ганові: „Нема́ у нас іще́ дров: піди́ в ліс, ви́рви оди́н дуб і прини́си". Ци́ган пішьо́в в ліс, нача́в дуби́ обдира́ть та бичо́вки плисти́. Змій упья́ть прихо́ди і начина́єт ла́ять ци́гана: „Тебе́ куди не посила́й, так ти як раз спра́вис(ь) ся. Для чо́го ти бичо́вку плите́ш?" — „Я хо́чу, шоб за-разо́м де́сять дубі́в ви́рвать, і понисти́, шоб на би́льше хвати́ло". Змій ви́рвав дуб, і поні́с до-до́му. Заходи́в ся змій вари́ть сні́даня, навари́в, і про́сить ци́гана ї́сти. Ци́ган ка́же: „Не хо́чу!". І сиди́ть, ніс нахню́пив. Змій прин(ь)ня́в ся ї́сти і зьїв всього́ вола́, пото́м пита́єт(ь): „Чого́ ти, брат, се́рди(сь) ся?" А ци́ган ка́же: „Того́, що як тобі не роби́, а все не по-тво́єму". — „Ну, нічо́го!" сказа́в змій: „поми́рим ся". І вот ци́ган перistáв се́рдит(ь) ця, і про́сить змія до се́бе в го́сті. Він соглас(и́в ся), доста́в тро́йку ко́ний, і поїхали до ци́гана в го́сті. Ста́ли доїжд(ж)я́ть до шатра́ ци́гана. Ді́ти поба́чили, шо ї́ди їх ба́тько, біжа́ть йому́ на-встрі́ч і крича́ть: „Ба́тько ї́ди і змія везе́!" Змій петає (!): „Шо́ воно́ таке́?" — „То мої́ ді́ти". — „А чого́ вони́ крича́ть?" — „Ї́сти хотя́ть", сказа́в ци́ган. — „Чи́м же їх гудува́ть?" — „Ну́жно чи́м-нибудь та гудова́ть (!); а коли не ста́ни хлі́ба, то, пожа́луй, і тобі́ не мене́т(ь) ця". Змій ба́че, шо ді́ло не кле́єт(ь) ся, тоді с пово́зки, та — хо́да. А ци́гану оста́лась пово́зка і тро́є ко́ний.

(Катеринодар. Лютий 1894 р. Записав козак станиці Старощербинівки Єйського оддїлу Михайло Артемович Стецина, 19 годів; скінчив початкову станичну школу).

16. Мужик, вовк і лисиця.

Ішьо́в мужи́к по́лим із мішко́м чере́з плечі, із ці́пом під руко́ю. Підхо́де близ лі́су, чу́є, щьо соба́ки у лі́су га́вкають і ду́же здо́рово. Коли-це́ — виска́кує вовк і біжи́ть пря́мо на мужика́. Мужи́к зра́зу отете́рів, а да́лі і ка́же: „Та вже-ж не (зь)зість прокля́тий із-ра́зу!" І ви́тяг ціп с-під руки́ тай стої́ть. Вовк підбіга́, і так наста́вив свої́ о́чі і с ла́скою ди́ви(ць) ця на мужика́. Мужи́к тро́хи зраді́в. Вовк і ка́же: „Спаси́ мене од лю́тої сме́рти: я́ тебе за це ни забу́ду". Мужи́к нидо́вго ду́мавше, ски́нув мішьо́к с плече́й, і вки́нув його́ в мішьо́к, та й пішьо́в свої́м путе́м, і поні́с його́ на пличах. І так проні́с його́ пошти́ верст зо-дві. А по́тім вовк і ка́же: „А ну́-лишень пуска́й: бу́ду тобі дя́ковать за те,

щьо ти́ мене ніс“. Мужи́к звали́в мішьо́к на зе́млю, роз'я́зує та й ду́ма: „Чим він мене́ бу́де дя́кувать?“ Вовк ви́ліз із мішка́ та й ка́же: „Тепе́р я́ тебе (зь)зім!“ Мужи́к і ка́же: „О-та́к! таска́в скільки, аж пле́чі бу-ля́ть (!), та й ще недово́л(ний), щьо я́ тебе спас от соба́к“. Вовк і ка́же: „Щьо знай кажи́, а я́ тибе із(ь)зі́м“. Мужи́к і ка́же: „Ни по-тво́єму, ни по-мо́єму, а по-бо́жому! Дава́й іти в місті до трьох стріч: де́ кого стрі-ним, і бу́дим проси́ть, щьоб розібра́в на́ше ді́ло!“ Вовк согласи́в ся. Іду́ть вони лі́сом, коли-це́ — пасе́(ць) ця коби́ла. Вони підхо́дять до не́ї. Му-жи́к і ка́же: „Здоро́в' була́, коби́ла!“ А коби́ла ле́дві підняла́ го́лову та й ка́же: „Здра́ствуйте!“ Мужи́к і ка́же: „Ти, мо́же, пожила́ бага́цько в світі: розбири́ на́ше ді́ло: я́к нам буть, кому́ пра́вим оста́(ць) ця, а кому́ винова́тим буть? Я оцього́ во́вка спас от розбо́йників, і проніс дві вирстви́ на плича́х; а він тепе́р хо́че мене́ (зь)зі́сти“. Коби́ла і ка́же: „Е, чолові́че, тепе́р стара́ хліб-сіль не по́мни(ць) ця: я як була́ молода́ та роби́ла ду́же здо́рово, так мене́ всі люби́ли, а як стара́ стала́, так мене́ хазяї́н узя́в та ви́вів у лі́с та й бро́сив“. Мужи́к ка́же: „Ході́м да́льши!“ Іду́ть вони да́льши, коли-се́ — біжи́ть соба́ка. (В)они поздо-ро́вкались. Мужи́к і ка́же: „Барбо́с, розбири́ на́ше ді́ло: я оцього́ во́вка спас от соба́к, а він тепе́р хо́че (зь)зі́сти“. Соба́ка і ка́же: „Стара́ хліб-сіль ни по́мни(ць) ця: я поки був молоди́м, так мене́ хазя́їн люби́в, а як стари́й став, так він мене і з дво́ру прогна́в. Ідіть собі с (?) Бо́гом!“ Іду́ть вони да́льши, коли-це́ — сиди́ть лиси́ця. Мужи́к і ка́же: „Розбири́ на́ше ді́ло: я оцього́ во́вка спас от соба́к і проні́с у цьому́ мішку́ верст дві!“ Лиси́ця осміхну́лась та й ка́же: „Як раз і мо́жна цьому́ ста́(ць) ця, щьоб таки́й вовк улі́з у цей мішьо́к!“ А вовк із-ду́ра: „Ні, влі́зу!“ Лиси́ця: „Та хоч хвіст ви́дно бу́де!“ Вовк: „Ні́, я́ його підко́рчу!“ Мужи́к наста́вив мішьо́к, вовк улі́з і хвіст підко́рчив. Мужи́к зав'яза́в його і положи́в на зе́млю. Лиси́ця і ка́же: „А ну, я́к у вас моло́тять?“ Мужи́к нача́в ці́пом молоти́ть по мі́шку. Лиси́ця: „Як у вас на одльо́т коло́сся одбива́ють?“ Мужи́к як розмахну́в ці́пом і уда́рив во́вка, ціп як отско́чив і вбив лиси́цю, а сам пішьо́в да́льши.

(Р. 1894, березолю 9. Записав козак станиці Шкуринської Єйського оддiлу Хведір Григорович Півень, 17 літ).

17. Сьвятий Тилипень чудо творив.

В яки́й-то пра́зник одна́ же́нщина заду́мала піти́ до це́ркви, і ни попа́ла до це́ркви, та попа́ла до млина́, кото́рий находи́в ся над одно́й річкой. І цей млин був водяни́й. І вот коли вона вíйшла́ в його, то на-чала́ христи́т ця, і почу́ла, шо́-то там коле́са шльо́пають, то вона́ тоді

іще принялáсь усéрдній за молитвú. І потóм здóрово їй стáло стрáшно, то вонá стáла уходúть. І вот прихóдить вонá до-дóму, і начинáєть роскá-зувáть, дé вона булá, і що бáчила. „Прийшлá я в цéркву“. — „І шó-ж там?“ — „Чýла я там шльóпот, і здóрово ізлякáлась, і принялась мо-литвú читáть, а вонó все шлюпаєть (!). Я тоді виттúль уходúть, а вонó іщé дýжче начинáло шльóпать, ну не знáю, шо такé. Більше всьóго я дýмаю, шо це, должнó бить, святúй Тилипéнь такé чýдо творúв“.

(Катеринодар. 1894. Записав М. А. Стецина).

18. Німець у руській церкві.

Женúв ся німець, і взяв собі дівку с правослáвних, і звáли її Ти-тьяна. І от онú хóдять кáждий в свою цéркву Бóгу молú(ць) ця. От раз Титяна кáже: „Ходім у нашý цéркву“. А Семéн і кáже: „Со-з я-з ни знáю, сцо там рóблять“. Титяна і кáже: „Та ливú ся: щьо люди бýдуть робúть, то й ти робú“. Симéн согласúв ся. Пішлú до цéркви. Семéн став серед цéркви, і дúвиця, щьо люди рóблять, те й собі рóбить. Коли-цé одúн мужúк став христú(ць) ця і нечáїнно товкнýв йогó (з)зáду рукóю: він подýмав, щьо так трéба (а спириді йогó стояла бáриня) — він тóже її товкнýв (і)з зáду. Вонá обвирнýлась та його долóнею по щьот(ц)і: він тоді плюнув в кулáк, і удáрив мужикá, стоявшого (з)зáді йóго, і удáрив так, щьо бідний мужúк на пол (= п о м і с т) повалúв ся, аж по всій церкві гул пішьóв. Тут Семéна схватили за чéсну грúву і вúвели с цéркви. І тим кóнчилось.

(Ст. Шкуринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

19. Образ і табак.

— Здорóв, кýме! — Здорóв! — Дé ти був? — На ярмарку! — Що-ж ти купúв? — Óбраз! — А нý покажú! — Та хай йому . . . ., ни хóчу розгортáть: рýки помéрзли! — Ну, так вúйми табáк: давáй покýрим! — Давáй!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

20. Катря „Отче-наш“ забула.

До одниї жінки ходúв полюбóвник, як ни булó чоловіка дóма. От раз змóвились вонú побáчить ця у її хáті в-вéчері, коли тут прийшóв

чоловік. Повичéряли. Чоловік ліг уже спать, а жінка пóраєть ця по хáті, коли тут і полюбóвник ідé. От жінка та і мóлить ця та тáк, щоб чуть було в сіни: „Отче нáш, Івáн дóма, óже-єси́, прийди́ зáвтра, тоді бýде вóля твоя́…“ А чоловік слýхав-слухав, лéжачи, та й кáже: „Тю, дурнá Кáтря, ти вже й „Отче“ забýла!“ А полюбóвник дослухáв ся у сінях до таки́х річей, та й шморгнýв до-дóму.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

21. Циган — монах.

Прийшлó ся раз ци́ганові так скрýтно, що нічого ї́сти і взять ніде. Міркувáв він собі, міркувáв, і надýмав ся заступи́ть у манасти́р, бо там і кóрмлять дóбре, і робóти нимá ніякої. Припáло йомý заступи́ть туди́ сáме на мáсліну, і йомý здалóсь дýже гáрно там жить: і сьогóдні блинці і зáвтра блинці, і після-зáвтра теж, і так чоти́рі дні. Прийшóв піст, тя́гнуть ужé ци́гана дрóва рубáть. Рубáє він день з-рáнку до вéчира, рубá і дрýгий і трéтій, а ї́сти манáхи ни дають ані кріпечки, і сами́ нічóго ни ї̈ля́ть. На трéтій день, у обідьну пóру, сів ци́ган на дри́витень і жуé соломи́ну. А тут мимо йóго прохóде игýмин і питáє: „Щó ти тут рóбиш, раб бóжий?“ — „Та соломи́ну жую́, щоб ни забýть, я́к дóбрі лю́ди ї̈дя́ть!“ — „Потирпи́, раб бóжий, зáвтра вже бýдимо ї́сти“. Після тóго настанови́ли ци́гана в обхóд по манастирю́ чи-щó. То він прихóде у-вéчирі до игýмена і кáже: „Ужé в нас у манастирі, один брáччик з гóлоду окалýбивсь!“ А тóй йому: „Ни кажи́ так, кажи́: „Вóлию бóжою оди́н з нáшої брáтії ýмре“. Ци́ган на дрýгий день прихóде і доклáдуйе игýминові: „Вóлию бóжою оди́н з нáшої брáтії ýмре!“ — „Хтó такий?“ питáє игýмин. — „Собáка чепни́й (на ланцюху)!“ Игýмин росéрдив ся, і ви́гнав ци́гана з манастиря́. Ідé наш ци́ган, коли-цé на-зýстріч йомý чоловік видé собáку на обри́вочку. — „Здóров, дóбрий чоловíче!“ — „Здорóв!“ — „Куди́ ти собáку тя́гниш?“ — „Та до лісу: хóчу завісить йогó!“ — „Ни види́ йогó до лісу (кáже ци́ган), види́ йогó в манасти́рь: він там сам здóхне, і ти́жня ни пириживé!“

(Катеринодар. 4. II. 96. Записано мною від О. Ю. Півня).

22. Батько і син у полюбовниці.

У одні́й стани́ці булó так, що до одні́ї удови́ ходи́ли ночувáть бáтько й його си́н. От при́ходе раз бáтько і прино́се мішóк пшини́ці. Постáвив її у кутку́, в сінях, а сам пішóв у хáту до удови́ спать. Двéрі

в сіни булú одчúнені. Чириз якý годúну прихóде тудú й син з мішкóм та, дýмаючи, що вонá самá в хáті, і кáже: „Чýєш, Парáско, дé-ж міні тут пшинúцю постáвить?“ А бáтько почýв сúнів гóлос та й кáже: „Станові, сúнку, там де й я постáвив — у куткý“.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

23. Невередливий салдат.

Одúн салдáт стáв на кватúрю та й умовляєть ця з хазяйкою: „Ты меня, тьóтушка, не гані: я челавéк дóбрый!“ — „Та знáю я, знáю! Усі ви, москалі, дóбрі! Аж нікуди!“ — „Нєт, тьóтушка, не гані. Я нє такóй, как вот другіє прóчіє, ілі как твой муж. Он как прієдєт, так і начньóт крічáть да комáндивать: [1] „Давáй борщ, давáй кáшу, давáй тó, да давáй сьó“. А я не люблю éнтово! Мнє кýріца к обєду, да кýріца к ýжіну — вот і всьо. Ілі, как стáнете ложúть са спать, твой муж накáзываєт: „Стєлі мнє солóму да стєлі мнє солóму!“ „А я — гдє хозяйка, там і я!“

[[2] „Давáй хрыніще, рыдіще, капýстище!“ А я, бáбка, не вєрєдлівый: мнє однý кýріцу свáріш, другую іжжáріш, да éнтіх штук нéсколько сьпєкьóш, что на сковорóдкє подпєкáют са, да мáслічком подлівáют са да в-чéтьвєро ізгортáют са; да éнтіх штук сóрок, что.... (покáзує, як підкидáють варéники в мúсці, коли мастять їх) ілі трідцять дéвять да побóльше“.]

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

24. Господи милостивий, а ми люди твої, чиї-ж то Москалї?

Я трóхи ни тáк чув оцю брихéньку, тільки ни зумію вам до-ладý іступúть її. Це діло булó в старúну, коли ще на селі нікóли ни бачили салдáтів. От раз і пригнáли їх на селó. Силяне, побачивши впéрве такé дúво, зметушúлись: всі повискáкували с хат дивúць ця на Москалів. Хóдять Москалі по вýлиці, а жінкú стоять за ворітьми табунáми та вúтрішки лóвлять: ніяк ни надúвлять ця на Москалів. А однá шивчúха та коло пéчі пóралась, так їй не мóжна булó вúйти с хáти: то вонá однó біга од пéчі до вікнá; подúвиць ця на тих Москалів та й кáже: „Гóсподи мúлостивий, а ми люди твої́, чиї́ ж то Москалі?“ А чоловік їй: „Бóгови!“ Пóраїць ця вонá, пóраїць ця коло пéчи та уп'ять до вікна: „Гóсподи мúлостивий, а ми люди твої́, чиї́-ж-то москалі?“ А швець знов: „Бóгови!“ Дóвго вона так бігала до вікнá та все питалась: „Чиї-ж-то Москалі?“ А чоловік усе одмовляв: „Бóгови!“ і що-рáзу все більше

сердив ся. Наполсі́д він так розлютува́в ся, що зірва́в ся з міста, і ну товкма́чити жі́нку в поти́лицю, а сам одно́ примовля́: „Бо́гови! Бо́гови! Бо́гови! бі́сова дочка́!“

(Катеринодар. Р. 1895, червня 9. Записано мною від бувшого учителем Єйського одділу Івана Митровича Бровченка*).

25. Племінник перехитрував дядька-злодїя.

Ішо́в плимі́нник з дя́дьком у Кущівку**) на я́рмарок заніма́(ць) ця краді́жкою. Іду́ть вони́, і ка́ждий про се́би ду́ма: дя́дько ду́ма, шоб плимі́нника пирихи(три́)ть, а плимі́нник — дя́дька. От вони́ підхо́дять під ца́рину, близ па́шні, ди́вля(ць) ця: мужи́к стої́ть, попа́сує во́лики, а на во́зі лижа́ло козиня́ (ви́дно, що в я́рмарок віз продава́ть). Плимі́нник і ка́же: „Дава́й, дя́д(ь)ку, укра́дим оце́ козиня́!“ Дя́д(ь)ко й ка́же: „Як же ми його́ укра́дим, як він біля во́за сиди́ть?“ Плимі́нник і ка́же: „Та ми його́ й на доро́зі укра́дим. Ти, дя́д(ь)ку, бири́ оди́н чо́біт, та одійдиш на пів-вирстви́ та й поло́жиш на доро́зі, а я дру́гий положу́ бли́жче“. Так і зроби́ли: дя́дько пішо́в упере́д і положи́в чо́біт на доро́зі, а сам схова́всь у па́шню; а плимі́нник узя́в свій чо́біт, ви́марав у грязь і положи́в спереді мужи́ц(ь)кого во́за, сажнів за п'ядися́т, а сам то́же схова́в ся. Мужи́к підпа́с во́лики, запріг, і іде́ собі з Бо́гом. Виї(ж)жа́ на доро́гу, гульк — лижи́ть чо́біт. Він подиви́в ся та й ка́же: „нихай йому́ біс! він уве́сь у грязю́ці: ни хо́чу я його́ брать!“ І поїхав собі. Під'їж(ж)да́ да́л(ь)ши, — коли лижи́ть дру́гий. Він і ка́же: „Це-ж тому́ па́ра!“ Та скорі́й (одпріг) одного́ во́лика. І взяв ски́нув на віз чьо́біт, та й ка́же: „Побіжу́, візьму́ і той!“ І побіг наза́д. А плимі́нник уже́ його́ подобра́в і схова́всь у па́шню. Мужи́к добіг до того́ міста́, гульк! — нима чьо́бота. Він і ка́же: „Щьо це за біс?“ і вирну́в ся наза́д до во́за. А дя́дько уже́ взяв і той чьо́біт і козиня́ з во́за, і схова́в ся у па́шню. Прихо́дить мужи́к до воза, глядь — нима ні чобота, ні козиняти, та й каже: „Оце так продав!“ І запріг во́лика, і поїхав назад до-до́му. А дядько із плимінником зійшлись у місти, і пійшли́ у ближній лісо́к, і там зарізали ко-

*) Перед сим я йому подав такий уступ з листа мого кореспондента Павла Константиновича Тарасевського з Валуйського повіту: „На щот Мико́ли тіко мо́жу о́т-шо сказа́ть. При́казка: Бо́же ми́лостивий, а ми лю́ди твої чиї-ж-то Москалі це́-б-то посло́виця ви́гадана о́т із-за чо́го. Бага́то ду́мають так, шо, він (Микола) завідує Москаля́ми, в ро́ді-б-то, як у ва́шого царя́ завідують князьзя́ сторона́ми ца́рства, або як енира́ли завідують полка́ми“.

**) Кущівка — станиця Єйського оддїлу.

зиня, і жа́рять. Дядько і ду́ма: „Як би його вкрасти жа́риного козиня́ти собі на дорогу; а плимінник собі дума пирихитри́ть дядька. Потім стала козлятина совсім поспівать; дядько і каже плимінникові: „Возьми́ йоцю́ трибуху́, однисй пода́льши, щьоб хто ни наско́чив та ни піймав нас“. А сам і ду́ма: „Як він пі́де, так я козлиня́ти захова́ю собі́ в то́рбу. А плимі́нник змітив його́ ду́мку, та скорі́й за трибуху́ і потя́г у ліс, та й ви́різав до́брий дубе́ць, та й дава́й по їй лупи́ти, а сам кричи́ть на все го́рло: „Ай, ни би́йте мине́! Це ни я вкрав, це дя́дько!“ А дя́дько підчу́в, та як бро́сить казано́к с козля́тиною, а сам тіка́ть биз огля́дки. А плимі́нник прийшьо́в, сів га́рно біля казанка́, і поїв всю козля́тину, і пішьо́в собі да́льши.

(Станиця Шкуринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

26. Од гроший люди пропадають.

Пас чаба́н ві́вці, і найшо́в мішо́к гро́ший та й давай його́ бить ґирли́ґою. А по тій доро́зі ї́хав пан з двома́ кучиря́ми па-ко́злах і поба́чив та й ка́же: „А ну́, спини́ ко́ний та піді́ть оди́н спита́йти, що́ то він б'є“. Ку́чир пішо́в. Прихо́дить д(о) чабана́. Поздоро́вкав сь, і пита́: „Що́ ти тут б'єш?“ Ч(аба́н): „Та що́! гро́ші! бо од них лю́ди пропада́ють“. Ку́(чир) пішо́в і сказа́в па́нові: „Ка́же, що він б'є гро́ші!“ Пан і ка́же: „Піди́, попроси́: мо́же, він мині́ їх о(д)да́сть“. Ку́(чир) пішо́в і ка́же: „Ба́рин про́се, щоб ти йому́ оддав гро́ші“. Ча(ба́н): „Бири́, та тільки скажи́ і па́нові так, що за їх лю́ди пропада́ють“. Ку́(чир) узя́в мішо́к і поні́с, положи́в на́ коля́ску, і поїхали да́льши. Ї́дуть кучира́ і бала́кають: „Дава́й уб'їмо́ па́на, то бу́де наш мішок гро́ший“. І так і зроби́ли. Звирну́ли у лісо́к, убили па́на і укинули у щель, а сами́ поїхали да́льши. Підї(ж)жа́ють під го́род, і там під го́родом нидале́ко ви́прягли ко́ні годува́ть. Оди́н ку́чирь і ка́же: „Ти сідай на коня́ та поганя́й у го́род, ку́пиш кой-що поїсти, а я тут посто́ю, підожду́ тибе́“. Той сів на коня́, і поїхав у го́род. Накупив ко́й-що ї́сти, і купи́в мняку́ паляни́цу (!) хліба. Та взяв та й купи́в пузиро́к я́ду і обма́зав хліб і ду́ма: Привизу́ я, то він наї́с(ць) ця цього́ хлі́ба, то й пропаде́, то тоді́ бу́де мій мішо́к гро́ший“. І сів на коня́, поїхав. Підї(ж)жа́ близ коля́ски, а той і поду́мав: „Дава́й я його́ уб'ю: тоді бу́де мій мішо́к гро́ший“. Той підї́хав близе́н(ь)ко, а цей узяв ружжо́ і убив його́ і одтя́г геть пода́льши, а сам вирну́в ся, і сів обідать. І вкуси́в того́ хлі́ба, і сам там пропа́в, і так оста́лись гро́ші, ніхто́ ни́ми ни попо́льзува(в)сь.

(Стан. Шку́ринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

27. *Кубань — золоте дно.*

Наслу́хались росі́йські*) Москалі́, що на Кубá́ні золоте́ дно: гро́ші — хоч лопа́тою грибі́, іх, мов, там і ку́ри ни клюю́ть. Замаиу́лось їм роз богаті́ти. Пішли́ вони́ на Куба́нь, і ті́льки що пириступи́ли гряни́цю Куба́нської о́бласти, коли-се́ — лижи́ть сторубльо́ва бома́жка. Оди́н Моска́ль за́раз же хотів її пі́дня́ть, а дру́гий до його кричи́ть: „Незама́й! Пусть лє́жіт! Нє сто́їт рук мара́ть — із-за такі́х пусьтяко́в нагіна́тса: да́льше пайдьо́м — бо́льше найдьо́м!“ Поки́нули вони́ ту бома́жку, і пішли́ да́лі. Іду́ть вони́ та йду́ть, ідуть та йду́ть. Іду́ть вони де́нь — нима́ нічо́го, ідуть дру́гий — нима́, тре́тій, читве́ртий — нима́ тобі́ ни гриця́! Харчі́в у їх ни було́, припада́ зароблять гро́ші по лю́дях. Поробились вони́ там скі́льки -- ни со́лоно здало́сь їм. От той, що ни вилі́в брать сторубльо́вки і ка́же това́ришеві: „Ні, ма́буть, ході́м, бра́те, ві́зьмем оту́ бома́жку!“ І пішли́ вони́ Коли до то́го мі́ста — а бума́жку вже кат спік.

(Катеринодар. В вересні 1895 р. записано мною від мирового судді Степана Харламповича Слабізьйона).

28. *Чого люди родять ся то біляві, то чорняві, то рижі.*

Два па́рубки зійшли́ ся до-ку́пи та й розмовля́ють: „Ти ни зна́їш, Стицько́, чого́ лю́ди родя́ть ця то біля́ві, то чорня́ві?“ — „Як ни зна́ю? — Зна́ю!“ — „А чого́?“ — „Того́, що одні́ родя́ть ця в день, і другі́ в ночі́“. — „І спра́вді, ма́буть, так! А ри́жі коли́?“ — „Ри́жі?“ -- „Еге́!“ — „Ри́жі теж у день, ті́льке тоді́, як ду́же жа́рко“.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

29. *Отак як бариня — свиня, а як барин — собака.*

Мужи́цька свиня́ ви́йшла на у́лицу (!) і пішла́ ми́мо ба́рского двора́. Ба́рскій (!) соба́ка угля́дів, і ви́скочив за двір, та й здогна́в її і порва́в ду́же здо́рово. Мужи́к росирди́в ся на ба́рина і пода́в жа́лобу мирово́му суду́. Мирови́й визива́ на суд мужика́ і ба́рина 30 чи(сла́) января́. Діжда́в мужи́к тридця́того числа́, уста́в ра́но, поспі́дав га́рно, і наки́нув на плечі яргачи́ну**) і пішьо́в. Зайшьо́в до свіди́тиля, і пішли́ собі пома́ту. А ба́рин

*) Чорноморці становлять Росию яко супротилежність Чорноморії.

**) У В. І Даля: „Єргáкъ = тулупъ или халатъ изъ жеребячыхъ, пыжиковыхъ, козульихъ, сурочьихъ и иныхъ короткошерстыхъ шкуръ, шерстью наружу“.

уста́в у шість часо́в утра́, закуси́в га́рно, напи́в ся, і звилі́в ку́чирю запрягти́ каля́ску. І сіли с ба́ринею в двох і поїхали до мирово́го. Приїзжа́ють туди́ в дев(’ять) часів ут(ра́), а мужи́к уже́ був там. Ухо́дять у ка́мору. Мирови́й судля́ уже́ сидить за столо́м, а мужи́к стоїть посеред ка́мори, і роска́зує, як соба́ка порва́в свиню́. Ба́рин і ба́риня ухо́дять і стають: ба́рин став по пра́ву сто́рону мужика́, а бариня по ліву ст(орону). Мирови́й су́деть (!), по́тім чита́ решэ́ніє: „Ба́рин до́лжин уплати́ть мужико́ві за свиню́ два́дцять руб.“ Ба́рин ту́т-же вийма́ гро́ші і дає́ мужико́ві. Пото́м і пита́: „Ну, скажи́, пожа́луста, як він її́ порва́в?“ Мужи́к і ка́же: „Та як же порва́в!? Моя́ свиня́ ішла́ не дале́ко от ва́шого соба́ки“. Потім зи́рк у сто́рону та й ка́же: „О-та́к як раз, як оце ва́ша ба́риня — свиня, а ви — собака́, і ваш соба́ка ки́нув ся, і порва́в її́. Ба́рин із стида́ виска́кує із ка́мори, а ба́риня за ним, і сіда́ють на коля́ску і в’ї(ж)жа́ють поскорі́й. А мужи́к ски́нув ша́пку, і подя́кував мирово́му судьї́, і вихо́дить іс ка́мори і іде́ своїм путе́м до-до́му. І коне́ць.

(Ст. Шкуринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

30. І як ті пани плюють.

Прийшо́в пья́ний коза́к до-до́му, сів на ла́ві против двире́й та й кричи́ть: „Жінко! Стара́!“ — „Чого́?“ пита́є жінка. — „Одчини́ две́рі!“ — „На що?“ — „Та отчини́, сте́рво, две́рі!“ Жінка одчини́ла, сама́ ста́ла коло двире́й, та й ди́вить ця, що бу́де да́лі. — „Тьфу!!“ плю́нув коза́к з нату́гою, а сли́ня й пови́сла на бороді. — „Тю, дурни́й!“ розсе́рдилась жінка: „Сказив ся чи-що на ста́рість лит! От діти поприхо́дять, сміяти муть ця, що ба́тько здурів!“ — „Мовчи́, стара́! Що ти тя́миш? Це я по-па́нському“. — „До́бре по-па́нському, гидки́й! Глянь: усю́ бо́роду заплюва́в!“ — „Нивже́? Оце́, бода́й чорти́ його́ ба́тька! І як ті пани́ плюють, що аж за две́рі?“

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

31. Сліпець Обертас за жінкою багато де-чого взяв.

Зійшли́сь два сліпці та й бала́кають: „Здоро́в брат!“ — „Здоро́в?“ — Чи ожини́в ся там Обирта́с?“ — „А як же!“ — „Чи він же що й путне́ньке забра́в?“ — „Ні, нічо́го: товсте́нька, кругле́нька; тілько на одну́ но́гу тро́хи наляга́, а другої во́всі нима́“. — „Дарма́. А чи йому́-ж таки що-не́будь і подарува́ли?“ — „А як-жи! Подарува́ли бага́то де́чого! За́раз дали́ таку́ па́лицю, що як уда́риш одну́ соба́ку, так на два-

на́дцять ву́лиць соба́ки ви́здихають. Та подарува́ли коби́лу таку́, що як ска́жиш: но! так і ї́де, а як: тпру! так за́раз і ста́не; та од села́ до села́ доро́гу зна́є і до ко́жного дво́ру та все й повирта́є; а як поло-жи́ть на пово́зку двана́дцять мішкі́в поро́жніх, так ще з гори́ й бі́гти ме. Та дали́ ще то́рбу з двана́дцятю пирогоро́дками: на бо́рошно і на ви́бо-рошно, на пшоно́, на ви́пшоно, на са́ло, на ви́сало, на хліб, на ви́хліб, на сіль, ви́сіль.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

32. Розмова з глухим.

— Здоро́в, Ісаю! — Чайо́к шука́ю! — Чи ще жив — здоро́в? — Та вже че́твиро найшо́в! — А чи благополу́чна жінка та дітки? — А́ чорт їх пійма́ підлі́тків! — Тю, дурни́й! Чи вас бага́то таки́х ду-ракі́в? — Та чоти́рі ді́жки ма́ти наскрибла́!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

33. Ще розмова з глухим.

Іде раз коза́к вола́ми по сі́но. Його́ нагання́ други́й кіньми. Порів-ня́лись та й завели́ таку́ бала́чку. — Здоро́в, ку́ме? — Хто? Я? — Е (= еге)! — Здоро́в! — Де ти, ку́ме, ї́диш? — Хто? Я? — Е! — По сі́но! — Де ти, ку́ме, живе́ш? — Хто? Я? — Е! — Біля річки! — Проща́й, ку́ме! — Хто? Я? — Е! — Проща́й!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

34. Перва жінка і друга.

Як була́ у ме́не жінка покі́йниця Хівря (ца́рство її небе́сне!), то було́ як напиче́ хлі́ба, то я як ї́ду коси́ть та зайду́ до крини́ці, та вки́ну його́ в крини́цю, то він так на дно і ся́де. То я до обі́да покосю́сь та прийду́ до крини́ці, ви́тягну його́, так він са́ме розмо́кне: так ся́дим і по-обі́даїм с сі́лью (!) до́бре. А як оцю́ стирвя́ку Хи́мку взяв (хай її гикне́(ць) ця, як соба́ка с ти́ну вірве́(ць) ця!), так вона́ як спиче́, так таке́: диви́(ць) ця здоро́ве, а во́зьмиш в жме́ню та зда́виш, так на один ковто́к нима́; а пу́стиш — воно́ уп'ять надме́(ць) ця; а в крини́цю вки́-ниш, так воно́ во́зьме — низабаро́м і росплив́е(ць) ця.

(Катеринодар. 1894. Записав І. С. Нестоцький).

35. Невдячний чоловік.

Дочка́ жа́лует(ь) ся ма́тирі на свого́ чолові́ка. „Сього́дні спикла́ я, ма́мо, пампу́х, як ми́лий дух; він же, сукин син, узя́в його́ та як уда́рив мене́ міжі-пличі, так усе́-равно, як камі́нюкую.

(Катеринодар. 1894).

36. Що козацькі немазані колеса вимовляють.

Як у козака́ віз до́вго нима́заний, так він лу́же скрипи́ть. Як прислу́хать ця, так пере́дні коле́са на́че вимовля́ють: „Хазя́їн, дьо́гтю купи́! Хазя́їн дьо́гтю купи!“ А за́дні: „Лу́чче пропи́ть, чим дьо́гтю купить! Лу́чче пропи́ть, чим дьо́гтю купи́ть!“

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

37. Так ніколи, що не знаєш, на яку ступить.

Тут же як ніколи, як ніколи: і до це́ркви го́нять, і до чириди́ дзво́нять, і перепічки́ лата́ть, і штани́ пикти́, і ха́ту сва́тать, і куму́ ма́зать.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півінь).

38. Семифунтова чавунна медаля.

Як була́ с ту́рками війна́, у на́шого царя́ не доста́ло гро́шей. Він поча́в позича́ти ся по купця́х. Всі-ж купці дава́ли ти́сячі: хто одну́, хто дві, хто п'ять ти́сяч, а оди́н купе́ць дав тільки п'ять карбо́ванців. Коли скінчи́лась війна́, царь поплати́в усім купця́м гро́ші і поприсила́в їм меда́ли. Зверну́ли п'ять карбо́ванців і скупо́му купце́ві, і ра́зом присла́ли йому́ чаву́нну меда́лю на сім фу́нтів с таки́м-же нака́зом, як і у вас написано, щоб він ніку́ди з до́му не вихо́див без сеї меда́лі, а щоб повсіди́ чіпля́в її на се́бе.

(Катеринодар. 17. II. 96. Подав гимназист Сл-йон).

39. Конець!

Ізвиніть, пожа́луста, бо ніколи бриха́ти: тре́ба ще й на той край маха́ти, і там лю́ди ни гуля́ють, сіль на про́со міня́ють. Оце вам ка́зка, а мині бу́бликів в'я́зка!

(Ст. Шкуринська 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півінь).

ПАРАЛЕЛЇ Й УВАГИ.

До N 1.

Памятаю, що сю казку я чув в Вороніжчинї в 60-их роках з тою лиш одміною, що там, замість жидівського, оповідалось про старовірського Бога. Тодї оповідано, що старовірський піп своїм парафіянам казав у церкві проповідь про ті часи, „калі нé-была, нї нєба, нї зємлí, а стая́лі адьні́ плєтьні́“. Наш чоловік, переховуючись тут-же, на се одмовив: „А на чому-ж, батюшко, стоя́ли плетнї?“ Збентежений піп не став далї казати проповіди і звелїв замкнути чоловіка на ніч у церкву. Далї казка йде тако-ж, як і в поданім мною вариянтї. Порівн. Етноґр. Збірн. ст. 10, VI: „З подриґанієм“.

До N 1a.

В. І. Даль в своїм „Толковомъ Словарѣ“ каже: „Гуменце в старовину вистригало ся на *пѣстригах* при дорослости паробка взагалї; тепер-же селяне, що схиляють ся до старовірства, особливе-ж Нижегородцї, вистригають гуменце“.

До N 3.

Відповідний вариянт, поданий менї Павлом Константиновичем Тарасївським з Борисївської волости Валуйського повіту, має заголовок: „Шалапуцький Бог“. Сей Бог є не живою, як у Старощербинівцї, але мітичною істотою, і ідентифікуєть ся з дияволом. Опис його: „Чорний та у ширс(ь)ті, кудла́тий“. Він виносить із шаплика усім, хто чого хоче і скільки хоче. Коли той Бог раз вилїз з шаплика, наш чоловік „як маслону́в“ його макогоном, так він і „бу́лькнув“ у шаплик. Опріч того сей-же чоловік укинув у шаплик грудочку ладону, після чого Бог не міг уже вилїзти з шаплика, поки шалапути не перемінили воду на сьвіжу і не викинули геть ладону.

Такий-же вариянт я чув і в Катеринодарі р. 1893 від козака Полтавської ґубернії Івана Дяченка, над 50 годів, письменного, з тою лиш одміною в опису Бога, що він є „на курячій ніжці“.

З поводу будування Вавилонської башти П. К. Тарасївський пише: „В мúрі бала́кають більше, чим на півторú сóтні язиків, і всї цї язикú розділúлись на сімдеся́т сім вір. А вже які пóслі Спасúтиля ста́ли своє́ю вірою жить, у тих пристóла нима́ у Ярусалúмі. Наприміp ось: у староверів, хлистунів, шалапу́т, малака́нів і прóчих у Ярусалúмі пристóлів нима́, потому́ шо вонú Бóгу ни вірують, а підчиня́ю(ць) ця вонú бýтто Сатанí“. Через те П. К. Тарасївський зве їх „сата́нськими вірами“.[1])

Те-ж зі слів старого діда пише другий мій молодий кореспондент з станиції Динської Катеринодарського відділу, Юрий Сизов: „Каза́ли старí лю́ди, шо на світі 77 вір, і прúйде доба́, колú збирé(ць) ця 78, і з тіє́і віри вúйде Анцúхрист. А сімдеся́т вóсьма віра вже давнó є. От мої два сýкини синú одцура́лись од Бóга, цéркви, ба́тька: кла́няю(ць) ця такóму-ж чоловíкові, як і самí (синú Єремíєви хлистунú)“.

Розумієть ся, присутність у Старощербинівці і Динській, яко Бога, „такого-ж чоловіка, як самі“ хлистуни, не сприяє далекому одхиляню казки в сферу мітольоґії.

До N *4.*

На те ж питаннє: „Чом жидú не їдять свинини?“ дає відповідь леґенда Чубинського (І, 49—50). З тої леґенди, жиди хотїли допевнитись, чи справдї Ісус Христос є Богом. Задля сього вони сховали під ночви Жидівку й просили його відгадати, що там є? Він відповів: „Під ночвами свиня“, і відтіль справдї вийшла свиня.

---

[1]) Вираз „сатанські віри“ нагадує отсе місце в житю св. великомученика Юрия: εἰσελθόντων δε εἰς τὸ ἄγαλμα, καὶ σιγῆς γενομένης, σταθεὶς ὁ ἅγιος Γεώργιος καί ἐμβλέψας τόν βωμὸν τῶν εἰδώλων, [καὶ] τῷ Ἀπόλλωνι εἶπεν· σὺ εἶ θεὸς καὶ σὲ χρὴ σέβεσθαι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ εὐθέως τὸ πνεῦμα τό παραμένον τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἐβόησεν, λέγον· οὐκ εἰμι ἐγὼ θεός, οὐδὲ οἱ μετ' ἐμοῦ, 'αλλ' ἔστιν θεὸς ἀληθινὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καί ὁ τούτου υἱός ὁ Χριστός, δἰ οὗ τὰ πάντα ἐποίησεν. ἡμεῖς δὲ ἄγγελοι αὐτοῦ ὄντες ἀποστάται γεγόναμεν, καὶ δαίμονες ὀνομαζόμεθα. καί πλανῶνται εἰς ἡμᾶς οἱ ἄνδρωποι. Γεώργιος εἶπεν· καὶ εἰ οὐκ ἐστε θεοί, διὰ τί πλανᾶτε τοὺς ἀνθρώπους; πῶς δέ τολμᾶτε ὑπομένειν ἐμοὶ τῷ δούλῳ τοῦ θεοῦ ἑστῶτα ὧδε; καὶ σὺν τῷ λόγῳ τάραχος ἐγένετο μέγας, καὶ ἐβόησεν τό δαιμόνιον λέγον· οὐαί μοι, οὐαί μοι. καί εὐθὺς πάντα συνέπεσον τά εἴδολα ὑφὲν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ συνετρίβησαν, τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ ποιήσαντα τὸν ἅγιον. (А. Н. Веселовскій, Разыская въ области русск. дух. стих., II, 186—7).

В вариянті-ж Валуйського повіту, поданого мені П. К. Тарасівським, жидівку заховано у піч, закрито заслінкою і замазано. Ісус сказав, що там поро́сна свиня, і се була правда.

Ґурийці загодовуваннє свиней до Нового року (= дня св. Василя Великого) вияснюють тим, що їх поблагословив уживати на їжу сей сьвятий. Задля доводу наводить ся подана мною леґенда про Ісуса і Магомета з тою одміною, що Ісуса заступає св. Василь, а воду в бурдюгах — вино. Через те жаден Ґуриєць не обходить ся на Новий рік без свинини.

У Вірменів Бакинської ґубернії в леґенді, замість св. Василя, стоїть також Ісус Христос, а замість вина — молоко (Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстност. и племенъ Кавказа, XVII, отд. II, стр. 17).

Про жерело води від удару св. Юрия ратищем по каменю оповідають Осетини Ленджерської громади в Бечойській щелині (А. Н. Веселовскій, Разысканія въ области духовнаго стиха, II, 54).

До речи скажу тут, що Чорноморці більш од Валуйчан лають ся „в віру“ та „в душу“, і що „бусурмени“ в сих лайках займають перше місце. Ось зразки чорноморської лайки, нечуваної мною на Валуйщині: „Бісова ві́ра! — Бісованиві́ра! — Бусурме́нська ві́ра! — Ха́мська ві́ра! — Бісової душі́ ві́ра! — Бісовоїниві́ри дочка́! — Иродової ві́ри дочка́! — Бісової ниві́ри падьлю́ка! — Махаме́д, сукин си́н! — Католи́ська душа́! — Махаме́това душа́! — Бо „в Ту́рків та в ра́зної тва́рі нима́ душі́: їх одна́ па́ра“.

До № 5.

В вариянті слободи Попасної Богучарського повіту, поданого мені селянином-хліборобом Антоном Антоновичом Суботою, Каїн і Авель побились; Авель заховав ся у солому, а Каїн пішов волам давати і наштрикнув Авеля разом з соломою: тим-то „на місяці два чолові́ки: оди́н у-горі́, а оди́н у-низу́, у соло́мі“. Порівн. Чуб. I, 7—9, 11.

До № 6.

В подібних до подаваної білоруських казках (Е. Р. Романовъ, Бѣлорус. Сборн. IV, 11—12, 160—162) бідний чоловік прислугуєть ся Богови і сьвятим не перевозом через греблю, а пусканнєм на ночліґ або сніданнєм, при чім Бог засилає вовка до сього бідного з'їсти в однім разї підсвинка, а в другім кобилу.

До N 7.

Ся леґенда, улюблена народом, має багато вариянтів, в яких помішано кілька мотивів.

1. Чуб. I, 153—154.

2. Чуб. II, 329—333. В сей вариянт входить згаданий угорі мотив про ночліг і вечерю (замість сніданя). І в сїм разї Бог засилає вовка по порося до бідної удови, що пустила ночувати Бога з сьвятим Петром.

3. З Богом і сьвятими ходить по сьвіту піп. Ночліґ у корчмі. Тричі вибитий тут пяними не сьвятий Петро, але піп. Чуб. I, 158—159.

4. В моїм рукописнім вариянтї з слободи Тишанки Валуйського повіту сей мотив помішаний з иньшим, наведеним у Чубинського (II, 528—530) і обробленим у Василя Чайченка в віршовій формі, п. з. „Чия робота важча" (В. Чайченко, Казки. Київ. 1891. — Книга казок (його-ж), Одеса, 1896, ст. 45).

5. В рукописнім же вариянтї з слоб. Лушниківки, Острогожського повіту, апостол Петро просив у Бога зробити жінок старшими од чоловіків через те, що вони, як чоловіків не було дома, не зважувались без їх дозволу пускати на ніч подорожних. Бог так і зробив. Коли після сього жінка вибила св. Петра, він знов просить Бога настановити чоловіків старшими. „Господь сказав: Ну, нихай вони у суботу старші. От тепер і заміть: як субота, ти нічо́го ни говори́: вона тобі очі видире". Бо їй у суботу „ні́коли": то миє, то підмазує, то підводе жовтою глиною. Подібний сьому, але менш докладний вариянт я маю з Богучарського повіту.

До N 8.

З казки, записаної П. К. Тарасївським у слободі Тишанці Валуйського пов., за те, що ап. Петро „отказав ся" од Спасителя, „ходив він на ціле літо у ліс прясте (!) вовну *(спокутовав свої гріхи)*, і ото його там тяли комарі". Через те його й малюють блїдим.

До N 9.

Відповідна казка у Б. Д. Грінченка (Этнографіческіе матеріялы, собр. въ Черниговск. и сосѣдн. губ., I, 122) п. з.: „Відкіля взяли ся Литвині".

До N 11.

Вариянт сеї казки маю від П. К. Тарасївського з Валуйщини. Ягорій, в сїм вариянтї, в лїсї, коло багаття, призначає, якому вовкови

що з'їсти. На сам кінець каже кривому вовкови*) з'їсти чоловіка, що оддалеки підслухував. З ляку чоловік виліз на дуба. Дванадцять вовків, з прозьби кривого, ставши один на одного, силкують ся досягти до чоловіка. „Спіднїй, саме кривий, як укля́кне із ніг, а ті всї і политїли з його на землю", і розійшли ся. Словом сказавши, тут повторяєть ся всїм відомий мотив про шевця (або кравця) і бідного вовка. Після того кривий вовк із'їв призначеного йому чоловіка на луках, де він ночував, чумакуючи з своїми селянами. „Зна́чить, яка йому смерть була назначина, такою і вмер".

Одміни сього мотиву наведені у П. С. Єфименка, в його статї: „О Ярилѣ, языческомъ божествѣ русскихъ славянъ", в „Зап. Императ. Русск. Геогр. Общ., по отдѣлен. этнограф., I, 91—94.

До N 12.

Юрий, як „вовчий Бог", є розповсюдженим руським мотивом. У слоб. Борисівцї Валуйськ. пов. день св. Юрия, 23 квітня, зветь ся „вовчий празник". Я маю леґенди про Юрия такого змісту.

1. У „звощика", котрий одбив у вовка вівцю, конї пристали. Св. Юрий погрожає віддати коний сього „звощика" своїм двом „білим соба́чкам" (вовкам), але по прозьбі милує. (Сл. Борисівка).

Порівн. Чуб. I, 171—172, Ефим. Ъ. с. 91—96.

2. За те, що „охотник охотив ся" по празниках, коли ще люди не виходили з церкви, св. Юрий хотів зацькувати вовками охотникового собаку. Собака убив сїрого вовка, а з білим довго „вожжав ся", не змігши нїчого подїяти. Юрий спинив їх, заборонивши ходити по вовків по празниках, а сам „хто-зна-де дїв ся". (Слоб. Борисівка Вал. пов.).

3. За бідним чоловіком по дорозї слїдкував вовк, і тільки тодї трохи спиняв ся, коли чув на хуторі гавканнє одної собаки. Сю собаку, „худу та пагану", той чоловік вишукав на попілницї, признавши її з гавкання, купив у господаря і почав з нею ходити на вовків. Раз він стріває св. Юрия з дванадцятю вовками. Юрий спускає по-єдиницю всїх своїх вовків бити ся з собакою, а той усїх вовків давить. Юрий дарує мисливцеви усїх подавлених вовків, і закидає: „Як я вовків пустю у ватагу, то вони возьмуть по однїй *(вівцї)*, а не беруть усїх", а „ти ни знаєш чести: травиш одного і скільки натра́пиць ця". (1893. Слоб. Россош Острогожського повіту. Подав сел. Пантел. Якович Череватенко, років 19).

Про св. Юрия вельми докладні відомости дають ще: 1) *Кирпичниковъ*, Св. Георгій и Егорій Хробрый, *Журн. Минист. Нар. Просв.*

---

*) Кривий вовк (або вовчиця) є улюбленим казочним мотивом.

1879, XII, 1880, I и II, і 2) *А. Н. Веселовскій*, Разысканія etc. II, 1—227.

До N 13.

1. У Чубинського (II, 308—322) казка про Настасию Прекрасну помішана з иньшими мотивами. Проводирями тут, замість свв. Пятниці і Миколи, три баби і св. Юрий, а замісто Нечистого — Білий Полянин.

Епітет Полянина: *Білий* нагадує маленького, сивенького, бородатого *Дзѣдьку-Лебедзьку* білоруських замовлянь (*Романов*, Бѣлорус. Сборн. V, ст. 104, NN 263—266; ст. 105, NN 268, 270, 271; ст. 173, N 63; ст. 174 NN 64, 65; ст. 145, NN 66, 68—70). *Лебедина* (?) — українських (Чуб. I, 112), а тако-ж казочного *Діда на ніготь* (або: на кулак, маленького), *бороду на лікоть* (або: на сяжень (*Чуб.* II, ст. 83, 232—234, 238), що з'являють ся персоніфікациєю морозу.

2. В білоруськім замовляншю (*Е. Р. Романовъ*, Бѣлорус. Сборн., V, ст. 29, N 95) також згадуєть ся „слышная (!) панна, скорая вышиваньица, Настя Прикрастя“.

3. Про Анастасию, як персоніфікацию св. Неділї, див. *А. Н. Веселовскій*, Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха“ VI, 9—12 і його-ж Опыты по исторіи розвитія христіанской легенды в Журн. Минист. Народн. Просвѣщ. 1877, Февраль.

4. В моїм рукописнім вариянті з Валуйського повіту, казка про Настасию Прекрасну нагадує казки: Чубинського, II, ст. 24—35, NN 6 і 7 і Осипа Роздольського: „Христова похресниця“ в Етноґр. Збірн. I, 92—96. В вариянтах Чубинського героїня вимінює у цариці або в єї матері-лиходійки вибрані свої очі за вишивані хустки, у Осипа-ж Роздольского сього мотиву зовсім нема. В моїм вариянті Настасия Прекрасна є царською „похресницею“ (хрещеницею). Вона вимінює свої очі у цариниої матері (а своєї мачохи) за дві скованих з єї прозьби ковалями тарілки „ловких-приловких“, що „як сонце сяяли“. Спаданнє з очей гнилої повязки в подаваній мною казці відповідає звертанню очей і прозрінню по наших вариянтах. Порівнюючи гаптованнє Настасиї Прекрасної з гаптованнєм „Зорі-зоряниці“ (*Романовъ*, l. c., V, ст. 66, NN 75, 76, ст. 78, N 149, ст. 84, N 175; *Майковъ*, Великорусскія заклинанія, NN 142, 146, порівн. ib. NN 140, 144; *Ефименко П. С.*, Сборникъ малорусскихъ заклинаній N 74), і зіставляючи се гаптованнє з блискучими, як сонце, тарілками і иньшими мотивами казки по всїх єї одмінах, можна бачити, що Настасия Прекрасна є одним з персоніфікаций в соняшній сфері.

Гл. також *А. Н. Веселовскій*, Разысканія etc. VI, 119—121.

В румунській баляді, коли Йован-Йорґован (= Іван-Юрий) визволив дївчину від змія, розрубавши його на дрібні частки, визволена

дївчина заговорила. „Виведи мене (*з лїсу*) до села, щоб знайти менї сестер, тодї я буду тобі жінкою (Веселовський, l. c., II, 148).

5. Подаваний мною варіянт про Настасию Прекрасну єсть єдиним, відомим менї варіянтом, де замісто цариці або цариціної матері-лиходїйки, з'являєть ся батько-лиходїй і до того піп. Така заміна є цілком натуральною. Народні твори часто зображають лихих мітичних осіб простоволосими; такими-ж зображають ся і відьми (Гл. *П. Ивановъ*, Народныя разсказы о вѣдьмахъ и упырахъ, Харковъ, 1891, ст. 9, 22 et passim). В слободї Борисівцї Валуйського повіту держить ся повірка, що в хмарний день кожна жінка, як-що буде „світи́ть волосьсям" на дворі, так само як і відьма, може розігнати хмари і заподїяти засуху. І піп є лихим чоловіком в народних переказах через те, що він є простоволосим. Забобони про нещасливі стрічі з попом виходять з сього са́ме жерела. Доказом сього може бути, між иньшим, таке зіставленнє простоволосих або їх родичів в великоросийськім замовляню: „Научите меня, раба Божія N, пастуха, ограды и обороны ставить кругом своего стада... отъ... бѣса и бѣсихи... отъ чернеца и черницы... отъ попа и попадки худого глазу, отъ діякона и діяконицы, отъ діячка и діячихи, отъ пономаря и пономарихи, отъ просвирни, отъ дѣвки-простоволоски..." (*Майковъ*, Закл., N 285).

Зо слів А. Н. Веселовського, „обростаннє тїла волоссєм є зверхним виразом внутрішньої нечистоти, мраку, невіри". Сестри св. Юрия побусурманені, сичать по змїїному.

Волоса на нихъ какъ ковиль-трава,
А тѣло на нихъ какъ скора яловая.

(А. Н. Веселовскій, l. c. II, 144—5).

Ногайцї сел. Мансуровського, Баталпашинського оддїлу, Кубанської области вірують в істнованнє духів, званих сіпауш, що живуть на могилах, мають довге волосє і своїм поводженнєм нагадують українських злиднів (Сборн. матер. для оп. мѣст. и плем. Кавказа XVII, отд. II, ст. 10). Білоруські злиднї також „косматыя" (Е. Р. Романовъ, Бѣлорусскій Сборникъ, IV, p. 49).

В небеснїй епістолїї Евстахия, аббата de Flaiz, що прийшов з Нормандиї до Анґлїї р. 1201, зазначено: Hoc dico vobis, Morte moriemini propter diem Dominicum sanctum, et alias festivitates sanctorum Meorum, quas non custoditis; mittam vobis bestias habentes capita leonum, capillos mulierum, caudas chamelorum, et ita erunt famelicae quod carnes vestras devorabunt; et vos diserabitis fugere ad sepulcrum (= sepulchra) mortuorum, et abscondere vos propter metum bestiarum (*А. Веселовскій*, Опыты по исторіи развитія христіян-

ской легенды в Журн. Мин. Нар. Просв., 1876, мартъ, ст. 77 = Chronica Magistri Rogeri de Hovedene ed. by W. Stubbs, pp. 167—169).

6. Св. Пятниця в поданій мною казці з'являєть ся показчицею шляху. Такою-ж вона є, разом з св. Понеділком і св. Середою, і в казці Чубинського (II, 324—326). Мотив сей можна вияснити побічними відомостями. П. К. Тарасївський пише мені: „Настоящий сон зря ни привирзець ця, а повсіда пирид якою-нибудь причиною. І справидливі сни можно тіко бачить пирид пириміною жисти і т. п. Іх ни кожин день можно бачить, бо кожин день верзець ця, шо попало, а настоящий сон бува під понидїлок, під сериду і під пятницю. Тоді все побачиш, і можно розобрать, к чому воно".

З відомостий же моєї матери (63 годів, неграмотної з рецидивизму), під пятницю тільки „нихороші сни збуваюць ця, як шо привирзець ця під пятницю пагане".

Без сумніву первістним є забобон, поданий матїрю, а не Тарасївським, бо згадані їм днї вважають ся „чорними", „злими".

У кожнім разї думка про переміну життя, показану віщим сном під пятницю, натурально злучаєть ся з думкою про подорож, викликану сею переміною. Таким чином могла повстати св. Пятниця, яко помічниця подорожнїх.

7. Микола-угодник ученими трактуєть ся більше як помічник вандрівців на морі, а не на суходолу, а проте поміч Миколи подорожньому, загрузлому з возом у грязюці, засьвідчена улюбленою народом казкою (*Афанасьевъ*, Народныя русскія легенды, N 11; *Якушкинъ*, Лѣтописи русской литературы, т. І., отд. 3, ст. 116; *Романовъ*, Бѣлорус. Сборн., IV, 15; також ***Eugen Schnell***, Sanct Nicolaus, der Heilige Bischof und Kinderfreund, Heft I, s. 33 = *Е. В. Аничковъ*, Никола угодникъ и св. Николай в Зап. Нео-филологическ. Общ., вып. II, N 2, ст. 43; *Труновъ*, Понятія крестьянъ Орловской губ. о природѣ физической и духовной в Зап. Импер. Русск. Геогр. Общ. по отд. Геогр., т. II, 33), з котрої повстала приказка: „Никола на морѣ спасаетъ, Никола мужику возъ подымаетъ" (Даль, Пословицы русск. народа, 1879, I, 11).

Редактор „Кубан. Обл. Вѣдом." В. В. Скидан російських „вічних жидів", що за-того все своє життє перебувають у подорожи, бачив з образками Миколи-угодника на грудях.

Григорий Володимирович Лях, урядник кубанського обласного правлення, оповідає, що його покійний брат-урядник, відомий шукальщик „шкарбів", завсїди виходив на розшукуваннє з образком Миколи-угодника на грудях.

У мене, в рукопису, є леґенда з слободи Россоші Острогожського повіту про москаля-злодія, що, вийшовши на крадїжку коний також з образком св. Миколи на грудях, казав: „Вот как би мінé Мікалай пасобíл украсти, так я б на канé, а он на мінé: я б їму тада бальшую сьвєчку паставíл (або: і абóм харашó було-б)!“

Але треба признати, що мотив „Микола — помішник подорожнєму“ в обох останнїх разах помішаний з иньшими: „Микола сторож худоби“ і „Микола сторож шкарбів“. (Проти останнього мотиву я маю окрему леґенду з Чорноморії).

З слів начальника межової части на Чорноморії Мих. Вас. Орлова я знаю, що в чертежній межової канцелярії у Москві стоїть образ св. Миколи з написом XVIII-го століття: „Содѣланы сіи и Ризи и Кивотъ усердіемъ чиновъ чертежной межевой“. Там на кожен Миколин день (9-го травня і 6-го грудня) правлять молебнї. Також роблять землеміри в Катеринодарі, Катеринославі і за-тóго по всїх російських межових, бо їм часто припадає бути в подорожі з поводу межовання земель.

Є. В. Анїчков, згадуючи описаний Євґеном Шнеллєм звичай нїмецьких дїтей становити на ніч черевики, щоб св. Микола положив туди дарунки,*) наводить виясненнє сього звичаю иньшим вченим, Ігнацом фон-Цінґерле, з водяного культу Миколи: „Я приймаю (каже Цінґерле) черевики за символ човна або корабля, бо корабель і черевик близькі образи“ (l. c. p. 20).

Коли вже тут треба бачити символ, на мою думку, раднїйше можна прийняти черевик за символ шляху або подорожу взагалї. Тут до речи буде згадати, що для нашого часу (але не для далекого часу наших прадїдів) річка (найбільше-ж Дунай), море наших пісень, особливе-ж обрядових, стоять символами шляху в з а г а л ї, навіть вулиції (Чуб. V, 201—202, поруч. Рудчен. 219, також Чуб. IV, 73, V, 554, Голов. IV, 248, Baudouin de Courtenay, II, 21 et passim). На се зовсїм не звернув уваги О. О. Потебня в своїх „Объясненіях малорусских и сродних с ними пѣсень“.

8. Ростуче дерево, яко символ помешкання людей, часто вживаєть ся в українських піснях. В такім значінню треба розуміти колядчане дерево, що має „три користоньки“ (= челядь господаря), але се значіннє дерева частїйш затьмило ся пізнїйшими переробками колядок. Виразнїйше дерево в сїм значінню можна бачити по великоросийських народнїх піснях. Наприклад у В. Варенцова (Сборникъ пѣсень Самарскаго края,

*) На Чорноморії малим дїтям просто кажуть матері: „Митй хату: Миколай канхвети дасть!“ і потім з-заду кидають дїтям конфекти (цукорки) через голову.

Спб., 1862, ст. 131—132) помешканнє Іванушки — солов'я і його жінки Аннушки — солов'юшки (живих, а не мітичних осіб) є кущ калиновий, кущ сереберикований (сереберика = Rosa canina h.); у Василя Попова (Народныя пѣсни, собраныя въ Чердынскомъ уѣздѣ, Пермской губ., Моск. 1880, ст. 202) ластівчино гніздо на кипарисї наведене, яко символ високого терему красної дївиці на крутій горі (порівн. тамже ст. 214—215).

Мешканнє Солов'я-Розбійника на семи або на трьох дубах також усїм добре відоме з великоруської билини про Іллю Муромця і з української казки в „Зап. о Южн. Рос." Кулїша (II, 50).

Порівн. ще *Б. Грінченко*, Покинута у лїсї дївчина. Казка. Одесса. 1896.

9. Українська пісня також, як і великоруська у Попова каже:

Да поїдем, братцї, у чистеє поле,
У чистеє поле куну ловити,
Куну в дереві, дївку в теремі.

(Чуб. III, р. 283; порівн. IV, р. 582).

В французькій леґендї дочку імператора Фануїла, внука Аврамового, св. Ганну, рицар, з батькового наказу, вивів у лїс для забиття, але лишив її живою у г н ї з д ї л е б е д ї в, де вона й була вихована.

В румунській казцї у дїда з бабою украв малу дївчинку ґраф і заніс у своє г н ї з д о, котре було недалеко від криницї з дванадцяти головим змієм. Від змія визволяє ґрафенят і дївчинку архангел. Взагалї французька леґенда і румунська казка вельми нагадують казку про Настасию Прекрасну (А. Н. Веселовскій, l. c. X, 418—423 = Rumänische Märchen, übers. von Mite Kremnitz. N X).

Що до символики дерева гл. ще *А. Потебня*, Малорусск. народн. пісня по списку XVI вѣка, 44—47.

До N 14.

1. Гл. Чуб. I, 200—203. Така-ж казка з заміною дяка на салдата подана менї з Валуйського повіту, а тако-ж оброблена в відомій Гоголевій повісти „Вій".

2. В моїх-же материялах з Валуйщини від мерця-яретника, що встав о-півночи дяк, читач псалтиря утїкає до саду. Яретник біжить за ним. Коли вони перебігли півтори верстви, засьпівали півнї: яретник обхопив дуба і „околів".

3. З другого вариянту відтіля-ж, дяк-читач о-півночи звертаєть ся до-дому. За ним „шось шльо́пало коло хати", смикнуло разів зо три дверi за петлю, „аж хата затрусилась, тодї і пошльо́пало назад": на дверях стояли ангели — не пускали.

До N 15.

Гл. Чуб. II, 120—122: „Про лева і цигана“ і 123—124: „Циган“. Через усї варианти переходить одна провідна ідея: розум переважає фізичну силу.

Ся частина з польської леґенди про св. Юрия за-тóго припадає до відповідної частини в казцї про цигана і змія:

W jedném mieście kajtota była we świecie — pojawił się smok wielgośny, co ced źkaj wszyćko zjadał. Cy (!) bydle (!), cy (!) prosie (!), kaj ino co było, zarła (!) bestyja, i nikt mu nic nie mógł (poradzić): az (!) ci juz (!) brakło bydląt, i do ludzi się chwycił. Juz (!) niejednego cłeka (!) chwycił w gardziel, harknął, — chrupło mu w zębach, i po wszyćkim. Ludzie tez (!) z miasta uciekali, i tylko pustki stały po świecie. (*А. Н. Веселовскій*, l. c. II, 131 = ***Kolberg***, Lud, serya VII, p. 29).

Заміну змія подаваної мною казки левом у казках Чубинського, на мою думку, може виясните низше наведене:

З румунської балляди збірки Marienescu, Йован-Йорговав пригорнув і поцїлував визволену їм від змія дївчину. Коли-ж він, розпитавшись, дізнав, що дївчина-царівна єсть його сестрою, говоре: „Гріх менї, що я тебе поцїловав... Закляли нас батьки з ревними слїзами: бути тобі на сході блукливою оленицею, а менї тиняти ся яко зраненому левови“.

„В житєписи св. Ґерарда, одного з перших християнських просьвітителїв Угорщини, оповідаєть ся про гетмана св. Степана, Chanad'а, що він перед битвою просив помочи св. Юрия великомученика. У снї apparuit ei in sompnis f o r m a l e o n i s stans ad pedes ejus dicens ei: o homo qui dormis, surge velociter, cane tuba, egredere in prelium et superabis tuum inimicum. Коли Канад прокинув ся, почув, наче йому прибуло сили двох чоловіка“. (*А. Н. Веселовскій*, l. c., II, 148—9).

Можна без вагання припустити, що убитого Юриєм-левом змія народна фантазия самого перевернула в лева.

Таким же чином чорти, котрих виїдають вовки (Чуб. I, вип. I, 145, 52, 56), в середні віки мали назви: infernus lupus, lupus vorax і т. п. (*А. Н. Веселовскій*, l. c. VIII, 329).

Така-ж мішанина, на думку А. Н. Веселовського, в великоросийських замовляннях, „імена сьвятих покровительок проти змій перенесені на їх самих, і з'являють ся: з м ѣ я М а р é я; М а р ь я, М а р и н а и К а т е р и н а...“ (l. c., II, 102).

Висловлене дає підставу вважати подаваний мною варинт первістним проти вариянтів Чубинського.

До N 16.

Гл. *Б. Д. Гринченко,* Этнографическіе матеріялы, собраные въ Черниговской и сосѣднихъ губ., I, 144–145: „Відмідь, дід та лисиця“.

До N 17.

В моїх материялах з Валуйщини дївчина-Московка, замісто церкви, „пошелéвкалась“ у трахтир, у котрому, на помості, челядь грала в карти. Прийшовши до дому, дївчина ремствовала: „Ох, матіночко, там безбожні духовники: як хватять Божиньку за ножиньку, та так і проволочу́ть!“

Казку подану Шимченком „З подриґанієм“ (Етноґр. Збірн. I, 10) я також чув на Воронїжчинї на кілька одмін.

До N 18.

Кращий від подаваного під сим N варіянт я маю з Валуйщини. Взагалї ся казка в багатьох одмінах часто оповідаєть ся на Українї.

До N 24.

Про поділ землї між сьвятими гл. *А. Н. Весселовскій,* Разысканія, II, 89–90.

До N 25.

Порівн. Чуб. II, 670–671, N 134.; Гринч., Этн. Мат. I, N 115.

До N 27.

Думка, що Кубань справдї є „золотим дном“, твердо стоїть на Українї. В леґендї, записаній мною р. 1893 в слободї Росоші, Острогожського повіту, є таке місце: „Прийшо́в до це́ркви, ди́виць ця, аж там хло́пців по́вна це́рква. — Яки́х, ді́ду, хло́пців? — Звісно, яки́х — лука́вих! Які там квітки́ ки́дають на люде́й, і ото́ на яко́му квітка оче́пиць ця, той і засне́. Думки́ наганя́ють на люде́й: він і на Куба́ні побува́ і за Куба́ньню, про хазя́йство своє́ ду́має та ду́мкою багатіє“.

(Порівн. слова піснї: „Квіт калиноньку ло́мить: Сон голо́войки кло́нить“. Чуб. IV, 210).

До N 28.

Про вплив сонячного сьвітла на цьвіт людей в мене більш нема зібраних казок, але я маю відомости про довільне виплoжуваннє птиць

на бажаний взорець. Для сього, з відомостей П. К. Тарасевського, на Валуйщині мажуть птичі яйця оливою, фарбують і знов мажуть, а потім уже підсипають під птицю для висиджування. Щоб виплодити золотисто-зелених голубів, „двули́шних", як шовкова хустка, мажуть яйця щучою жовтею.

Що-ж до людей, той-же автор в прекрасній статї п. з. „Жіно́ча рахо́ба" (відомости з народного акушерства) пише тільки про довільне надаваннє дїтям полу: „Причина тому, шо хто все водить дївчат, а хто хлопців, бутто така. Хто по-перва́х, при зачи́ну плода, прилабузнюїць ця до баби з правого боку, то та — зачне сина, а хто з лївого, то в тиї буде дочка... Ну, все таки ясно доказа́ть пільзя́ про це, шо од чого ро́дюць ця хлопці і од чого дївчата бо об цім кажуть разно: хто каже так, хто иначе. Багато кажуть, шо це зави́сить од Бога: кому шо Бог назначе, те й буде. Та тіко тут можна думать на́-двоє: Богові-ж ни наглядї́ць ця за всїм, шо хто роде. Бо на світї багато разного животного і гаду: і кажному як назначать, кому́ шо роди́ть, так і сили ни хвате".

На початку 70-х років учнї Воронїжської духовної семинариї серіозно говорили про вплив „прилабузнювання" до жінки з того чи з другого боку. Казано також, що „прилабузнюваннє" на ранїшній зорі має вплив на красу дїтей. Справедливість сказаного при сїм підпералась авторитетним іменем тодїшнього професора-математика, що ще до мене перву лекцию з кожним новим курсом учнїв починав розмовою про coitus, і учнї за такі поради з поводу coitus-а навіть в його присутність звали його папашею. Говорю про се для того, щоб показати, в яких верствах громади була віра в забобони, подані П. К. Тарасевським.

До N 31.

Меньш докладний вариянт уміщено в „Веселім Оповідачеви" (1893, ст. 23, N 52) п. з. „Тестеві дари". Порівн. також *Номис*, Приказки etc. ст. 172, N. 8977, ст. 175 N 9116.

До NN 32 і 33.

Порівн. *Номис* l. c., ст. 164, NN 8560–8563.

До N 34.

Два вариянти записані мною ще в Валуйщинї.

До N 35.

Порівн. „Веселий оповідач", 1893, ст. 43, N 83 „Неоднакова міра".

До N 37.

Порівн. мій „Воронежск. Этнографич. Сборникъ“, ст. 147, N. 3037.

До N 38.

В мене є казка, вистачена з Валуйщини П. К. Тарасевським, де замість чавунної медалї волосному старшинї дано мідяного гусака на 30 фун. з ланцюгом на 10 фун. Така кара призначена старшинї за те, що він, бувши на „карнациї“ царя, обманив його — сказав, що в їх волости добре живеть ся людям.

Показчик предметів і мотивів, ужитих в казках і анекдотах.*)

*) у означає ужиттє в увагах і парaлелях.

ПОПРАВКИ

до „Чорноморських народних казок і анекдотів“.

					Надруковано:	Повинно бути:
Стор.	3	ряд.	9	зв.	згодо́м	зго́дом
„	3	„	14	„	бісові жиди́	бісови жиди́
„	4	„	1	„	кии́гу	кні́гу
„	4	„	8	зн.	такі-же лю́ди	такі-ж лю́ди
„	5	„	1	зв.	яки́й-нибудь до́си	яки́й-нибудь дом
„	5	„	11	„	яки́й-нибудь дни	яки́й-нибудь дом
„	5	„	12	„	чоловіка́	чоловіки
„	5	„	5	зн.	„Сус ка́же: Я	Сус ка́же: „Я
„	6	„	6	зв.	бісова твари́на	бісова тварю́ка
„	6	„	14	зн.	свинню́	свиню́
„	7	„	10	зв.	прихо́дили	пирихо́дили
„	7	„	18	зн.	диривля́ний	диривья́ний
„	7	„	4	„	ідіть	ідіть
„	7	„	3	„	наздоро́в'я куди́	на здоро́в'я, куди́
„	8	„	17	зв.	повнісінько	повні́сінько
„	9	„	6	„	у ха́ту та бо́юсь	у ха́ту, та бою́сь
„	9	„	11	„	навари́но	нава́рино
„	9	„	14	„	жінка́	жі́нка
„	10	„	14	„	Пи́тра	Питра́
„	10	„	3	зн.	ср...а	ср..а
„	11	„	9	„	під віко́нчиком	під віко́ничком
„	12	„	4	„	зля́каїць ця	злякаі́ць ця
„	13	„	16	„	ковту́зилась	вовту́зилась
„	13	„	12	„	звірі	звірі́
„	13	„	„	„	тай	та й
„	14	„	1	зв.	руський царевич	руський царевич,
„	14	„	15	„	У стипі; на дорозї ни сто́їть	У стипі, на дорозі, ни сто́їть
„	14	„	18	„	Іде́ іде́	Іде́-іде́
„	14	„	13	зн.	і ті навилі́ ру́ж'я	і ті навилі́ ру́ж'я
„	15	„	18	зв.	я прийшла то	як прийшла, то

					Надруковано:	Повинно бути:
Стор.	16	ряд.	16	зн.	„ну, постíй	„Ну, постíй
„	16	„	16	зв.	нидóбрі лю́ди.	нидóбрі лю́ди“.
„	16	„	16	„	нидавно задáвлиного	нидáвно задавлиного,
„	17	„	3	„	сяжéней	сажéней
„	17	„	10	„	ниякúх прав	ниáких прав
„	17	„	15	зн.	воскрéс!	воскрéс!“
„	18	„	15	„	сúроватка	сирóватка
„	18	„	10	„	í як	і як
„	18	„	2	„	ро(с)сéрдив ся	ро(с)сердив ся,
„	19	„	5	зв.	пиганові	цúганові
„	19	„	7	„	í начинáєть	і начинаєть
„	19	„	14	„	як тобі	я́к тобі
„	19	„	18	„	пúгана	цигана
„	19	„	6	зн.	тай	та й
„	20	„	6	зв.	в мíсті	вмíсті
„	20	„	18	зн.	с (?) Бóгом	с (!) Бóгом
„	20	„	3	„	находúв ся	нахóдив ся
„	20	„	20	„	ґраф	ґриф
„	20	„	28	„	ґрафенят	ґрифенят
„	20	„	7	„	о-півночи дяк, чичач псалтиря	о-півночи, дяк, читач псалтиря,
„	21	„	14	зв.	Пішлú	Пішлú
„	21	„	16	„	христú(ць) пя	христú(ць) ця
„	22	„	15	зн.	в нас у манастирí	в нас, в манастирí
„	22	„	2	„	прúходе	прихóде
„	23	„	19	зв.	трíдцять	трíдцать
„	23	„	6	зн.	Гóспóди	Гóсподи
„	24	„	13	„	до того містá	до тогó міста
„	24	„	8	„	зійшлись у місти	зійшлúсь умісти
„	24	„	4	„	шо, він	шо він
„	25	„	3	зв.	йоцю́	оцю
„	25	„	12	зн.	Підїжжáють	Під'їжжáють
„	25	„	6	„	Підїжжа	Під'їжжá
„	25	„	5	„	підїхав	під'їхав
„	26	„	3	зв.	їх... розбогатіти	їх... розбагатіти
„	27	„	13	зн.	на стáрість лит!	на стáрість літ?
„	27	„	6	„	Здорóв?	Здорóв!
„	28	„	16	„	Здорóв, кýме?	Здорóв, кýме!
„	29	„	10	„	медáли	медáлі
„	30	„	10	зв.	Порівн. Етногр. Зборн. ст. 10, VI: „З подриґанієм“	(Ся увага належить не до N 1, але до N 18)
„	30	„	10	зн.	Тарасївським, -ий	Тарасевським, -ий
„	31	„	2	„	Равыская	Разысканія
„	32	„	13	„	їх однá пáра	у їх однá пáра
„	34	„	19	„	Ефим. Ь. с.	Ефим. l. с.
„	34	„	2	„	Хробрый	Храбрый
„	35	„	14	зв.	Бомановъ	Романовъ

		Надруковано:	Повинно бути:
Стор. 35	ряд. 19 зв.	розвитія	развитія
„ 35	„ 10 зн.	по наших вариянтах	по инших вариянтах
„ 35	„ 4 „	одним з персоніфікаций	одною з персоніфікаций
„ 38	„ 12 „	Поруч. Рудчен.	поруч Рудчен.
„ 39	„ 3 зв.	Rosa canina h.	Rosa canina L.
„ 41	„ 14 зн.	Эти. Мат.	Эти. Мат.

ПОПРАВКИ
до статї: „Різдвяніх Сьвяток в Чорноморий".
(Етноґрафічний Збірник, т. I.)

		Надруковано:	Повинно бути:
Стор. 1	ряд. 7 зн.	загодувати	загодовувати
„ 2	„ 18 зв.	годовувати	загодовувати
„ 2	„ 15 зн.	той	то й
„ 3	„ 7 „	свою узварю	свого узварю
„ 5	„ 5 зв.	розговить ся	розговіть ся
„ 5	„ 19 „	голобень	голобель
„ 5	„ 9 зн.	коли-то	коли, то
„ 6	„ 3 зв.	до дївчать і сковзають зя	до дївчат і сковзають ся
„ 6	„ 4 „	сковзальку	сковзалку
„ 6	„ 7 зн.	крижичку	крижинку
„ 7	„ 4 зв.	Молодцї	Молодицї
„ 7	„ 15 „	завдовшка	завдовшки.
„ 7	„ 6 зн.	самородна	саморобна
„ 9	„ 1 зв.	Кавказькогоо ддїлу	Кавказького оддїлу
„ 9	„ 16 „	по-подивить ся	подивіть ся
		в жнива (в „гарман")	в жнива та в молотьбу (в „гарман")
„ 10	„ 3 „	вигали	вигадали
„ 10	„ 6 „	За офицером	За офицерами
„ 10	„ 9 „	пять сопілок	пяти сопілок
„ 10	„ 16 „	По первий	На первий
„ 10	„ 2 „	s konem	s koněm
„ 10	„ 2 „	v dobe	v době
„ 10	„ 1 зн.	засудили	засадили
„ 11	„ 13 зв.	Під тим явором зібрались	Під тим явором (Та й під зеленим Та й [?]) зібрали ся
„ 11	„ 17 „	стрільцї-більцї	стрільцї-бильцї
„ 12	„ 4 „	А пісня	А пісна
„ 13	„ 8 „	миска	ямка
„ 13	„ 16 зн.	піснї	піснї:

			Надруковано:	Повинно бути:
Стор. 13	ряд. 13	зн.	Щедрій	Щедрий
„ 13	„ 5	„	Маря	Марія
„ 13	„ 2	„	Мария	Марія
„ 14	„ 9	зв.	Василя (!)	Васильля (!)
„ 15	„ 4	„	по-під віконьню	по підвіконьню
„ 15	„ 9	„	І змерзла	Ізмерзла
„ 15	„ 4	зн.	в такий	в такій
„ 16	„ 4	зв.	з середу	в середу
„ 17	„ 2	„	слова;	слова,
„ 17	„ 7	„	пополовині	на половину
„ 17	„ 4	зн.	сїй мясниці	сї мясниці
„ 17	„ 4	„	на до пари	не до пари
„ 17	„ 1	„	пе побачать	не побачать
„ 18	„ 2	„	чорпу	чорну
„ 19	„ 2	„	кут	кути
„ 19	„ 20	„	у-ночі, в садку роблять так:	у-ночі, в садку згромаджують з землї і струшують з дерев усяке сміттє і запалюють його: тоді, кажуть, не буде гусениці через сей год. А щоб урожай був, у садку роблять так:
„ 19	„ 20	„	Е, нї	„Е, нї
„ 19	„ 15	„	о так	о-так
„ 19	„ 12	„	як що, як на захід	як на захід
„ 21	„ 4	зв.	усе; копиль	усе: копиль
„ 21	„ 1	зн.	до колодїзя (криниці)	до колодїзя
„ 21	„ 2	зв.	до перед дня	до переддня
„ 21	„ 4	зн.	хворосг	хворост
„ 22	„ 7	зв.	таким-ж	такими-ж
„ 22	„ 19	„	телять	телят
„ 22	„ 18	зн.	мороза за кутю	мороза та кутю
„ 23	„ 1	„	приходимуть	приходити муть
„ 23	„ 4	зв.	слова дяк	слово дяк
„ 23	„ 5	„	не пошановання, словом	непошановання, слово-ж
„ 23	„ 7	зн.	їздиги.... не був	їздити.... не буває
„ 24	„ 14	„	пять воду	п'ють воду